BL 1140
.4
.G38

1863

Orien
Sans

THE LIBRARY OF CONGRESS

THE LIBRARY OF CONGRESS

Sanskrit

N| — Auszug aus dem Garuḍa Purâṇa, die Strafen und Belohnungen des Jenseits, sowie ein Todten Ritual betreffend.

Bombay 1863

100 Bll. 5 shilling.

57.–

C-356
75

अथगरुडपुराणप्रारंभः

BL 1140
.4
.G38
1863
Orien
Sans
WEBER COLLECTION
91600
105

श्रीगणेशायनमः अथटीकाकारःसमस्तग्रंथार्थमुद्घाटयन्हरिंस्तौति स्मरणाद्दुर्गतिहर्तापूजनयज्ञेनसद्गतेर्दाता यःपरया
निजभक्त्याददातिमुक्तिंसमांहरिःपातु १ लक्ष्मीलतासमाश्लिष्टंकौस्तुभस्तबकोज्ज्वलम् स्वर्गापवर्गफलदंहरिंकल्पद्रुमंनुमः २
सारात्सारंसमुद्धृत्यप्राचीनकृतसंग्रहात् तत्रचेयंमयाटीकायथामतिवितन्यते ३ अथसारोद्धारकर्ताशिष्टसंप्रदायानुसारेणमंग
लमाचरति धर्मदृढइति अत्रवृक्षरूपकेणहरिंनिरूपयति मधुसूदनपादपोजयतीतियथापादपोवृक्षःपद्भिरधः प्रसृतशाखाभि

श्रीर्जयति धर्मदृढबद्धमूलोवेदस्कंधःपुराणशाखाढयः

र्जलंपिबतीतिपादपः तथैवायंमधुसूदनोपिपादपएवपद्भ्यांचरणाभ्यांपातिसंसाराद्रक्षतिइतिपादपः संसारकूपपतितोत्तरणावलं-
बंभवाब्धिपोतंवंदेमहापुरुषतेचरणारविंदमितिभागवतवचनात् सोयंकीदृशः धर्मदृढबद्धमूलः धर्मोत्रअमृतरूपोभगवद्धर्मःअद्वे
ष्टासर्वभूतानामित्यारभ्ययेतुधर्म्यामृतमिदंयथोक्तंपर्युपासते श्रद्दधानामत्परमाभक्तास्तेतीवमेप्रियाइत्यंतेनगीतायांद्वादशाध्यायांतेः
एभिःश्लोकैर्भगवतोक्तः सएवदृढंबद्धंमूलंयस्येति अस्मद्देशभाषायांजडबंधइत्युच्यते अत्रायमभिप्रायः वृक्षोयथादृढमूलोहिस्वस्था

नेस्मास्थिरोभवतिप्रचुरतरपवनाद्युपद्रवैरपितनोस्वस्थानाच्चोन्मूलनत्वमुपयातितथैवायमपिभगवद्धर्मस्तद्दयेस्मनिश्चलोभवति मूर्च्छ
नादिप्रबलतरदुःखांतरायैरपिस्वभक्तहृदयान्नापयातीति तदुक्तंश्रीभागवतेविसृजतिहृदयंनयस्य साक्षाद्धरिरवशाभिहितोप्यघौघना
शः प्रणयरशनयाधृतांघ्रिपद्मः सभवतिभागवतप्रधानउक्तइति पुनः कीदृशः वेदस्कंधः पुराणशाखाढ्यः वेदाःस्कंधायस्येतिपुराणान्ये
वशाखास्ताभिराढ्यःयुक्तश्चेति अत्राप्ययंभावः वृक्षोयथाऽतिविस्तृतस्कंधशाखाभिर्दूरतरोप्युपसमीपएवदृश्यते तथैवायमपिवेदपुरा

ऋतुकुसुमोमोक्षफलोमधुसूदनपादपोजयति १

णैःप्रकृतिपुरुषयोःपरोप्युपलभ्यते यथाचवृक्षःस्कंधशाखाभिरेवोपसमागतानांबहुतरफलानिप्रददाति तथैवायमपिवेदपुराणैस्तच्छ्रोतृव
र्गाणांधर्मार्थकाममोक्षफलानिप्रददाति यथाचवृक्षस्यशाखास्कंधेभ्यएवनिःसरंति अथचतत्संलग्नाएवभवंति तथाचपुराणान्यपिवे
देद्भूतानितन्मिलितान्येवचसंति नतुतेभ्यःपृथक् इतिहासपुराणानिपंचमोवेदउच्यतइतिवचनादिति पुनःकीदृशः ऋतुकुसुमोमोक्ष
फलः ऋतवोयज्ञाएवकुसुमानियस्यमोक्षःफलंयस्येति अत्राप्ययमाशयः वृक्षाद्यथाकुसुमोद्गमानंतरमेवफलप्राप्तिर्भवतीतितथा द्रव्यय

ज्ञाद्यनुष्ठानैः शुद्धांतःकरणस्यैवत तोमोक्षफललाभोभवतीति किंचानेनमोक्षफलदातापिमधुसूदनपादपएवनान्यइत्यपिसूचितम्
तदुक्तंदेवैर्मुचुकुंदंप्रति वरंवृणीष्वभद्रंतेऋतेकैवल्यमद्यनः एकएवेश्वरस्तस्यभगवान्विष्णुरव्ययइति एवंभूतोमधुसूदनपादपो
जयति सर्वोत्कर्षेणवर्त्तते अत्रापिसर्वेभ्योब्रम्हादिभ्योप्यधिकतयावरीवर्त्तीत्यर्थः वृक्षोयथावनस्पतस्यसर्वस्यमहाकेतुरिवस्थित
इतिनिरूपणात् सर्ववृक्षेभ्योधिकोभवति तद्वदिति इदमार्याछंदः १ एवंमंगलंकृत्वाइदानींकथाप्रस्तावायसूतशौनकसंवादमवता

नैमिषेनिमिषक्षेत्रेऋषयःशौनकादयः सत्रंस्वर्गायलोकायसहस्रसममासत २ तएकदातुमुनयःप्रा
तर्हुतहुताग्नयः सत्कृतंसूतमासीनंपप्रच्छुरिदमादरात् ३

रयतिनैमिषइति अनिमिषक्षेत्रेअनिमिषः श्रीविष्णुःअलुप्तदृष्टित्वात् तस्यक्षेत्रेनैमिषारण्येऋषयःसहस्रंसमाःसंवत्सराः
अनुष्ठानकालोयस्यतत्सहस्रसमंसत्रंयज्ञमासतअकुर्वत किमर्थंस्वर्गायलोकायस्वर्गेगीयतइतिस्वर्गायोहरिः सएवलोकःभक्तानांनि
वासस्थानंतस्मैतत्प्राप्तयएवनतुस्वर्गार्थंतस्यविनाशित्वेनतुच्छफलत्वादित्यर्थः २ प्रातःकालेहुताएवहुताःग्नयोयैस्ते मुनयः दानमा
नादिभिः सत्कृतंसिंहासनेचासीनंसूतंइदंवक्ष्यमाणं आदरात्पप्रच्छुः ३ ७ ७ ७

ऋषिभिस्तुअस्मिन्समस्तग्रंथेनिरूपितस्यसद्गतिदुर्गतिप्रदस्यधर्माधर्मस्यएकएवप्रश्नःकृतोभवतिकथितइतिद्वाभ्यांभवतासर्वज्ञेनसम्य
क् तेर्चिरभिसंभवंतीतिश्रुत्युक्तोर्चिरादिदेवमार्गःकथितः बहुभिःपुराणैर्निरूपितः इदानीमिति ४ तथाचसंसारदुःखादीन्यपिश्रोतुमि

ऋषयऊचुः कथितोभवतासम्यक्देवमार्गःसुखप्रदः इदानींश्रोतुमिच्छामोयममार्गंभयप्रदम् ४ तथासं
सारदुःखानितत्क्लेशक्षयसाधनम् ऐहिकामुष्मिकान्क्लेशान्यथावद्वक्तुमर्हसि ५ सूतउवाच शृणुध्वं
भोविवक्ष्यामियममार्गंसुदुर्गमम् सुखदंपुण्यशीलानांपापिनांदुःखदायकम् ६ यथाश्रीविष्णुनाप्रोक्तंवे
नतेयायपृच्छते तथैवकथयिष्यामिसंदेहच्छेदनायवः ७ कदाचित्सुखमासीनंवैकुंठेश्रीहरिंगुरुम् वि
नयावनतोभूत्वापप्रच्छविनतासुतः ८

च्छामइतिपूर्वेणैवसंबंधः किंतत्क्लेशक्षयसाधनंतैः संसारदुःखैर्यःक्लेशस्तस्यक्षयसाधनंचसंसारदुःखानांक्लेशस्यक्षयःकेनसाधनेनभ
वतीत्यपिश्रोतुमिच्छामइत्यर्थः किंचार्थः ५ अत्रोत्तरंश्रीभगवद्गरुडसंवादेन सूतउवाच शृणुध्वमिति सुखदंपूर्वादिमार्गंदुःखदा
यकं दक्षिणमार्गमित्यग्रेवक्ष्यति ६ भगवद्वाक्यस्यातिप्रामाण्यात्संदेहोनकर्तव्यइतिभावः ७ विनयेनअवनतोनम्रः ८

उत्तमागतिः सद्योमुक्तिःक्रममुक्तिश्चेति ९ श्रुतंसर्वशास्त्रेषु स्मृतमितिपाठेमुनिभिःकथितम् १० हरिस्मरणात्फलभोमोक्षअतस्तद्रहि
ताननुशोचन्नाह सुगमंपठनेकठिनंनभवति ११ अतस्त्वामभजतांपापिनाम् १२ अत्रोत्तरंसमासव्यासाभ्यांश्रीभगवानुवाचषड्भिर

गरुडउवाच भक्तिमार्गोबहुविधःकथितोभवताभम तथाचकथितादेवभक्तानांगतिरुत्तमा ९ अधुनाश्रोतु
मिच्छामियममार्गंभयंकरम् त्वद्भक्तिविमुखानांचतत्रैवगमनंश्रुतम् १० सुगमंभगवन्नामजिह्वाचवशव
र्तिनी तथापिनरकंयांतिधिग्धिगस्तुनराधमान् ११ अतोमेभगवन्ब्रूहिपापिनांयागतिर्भवेत् यममार्गस्यदुः
खानियथातेप्राप्नुवंतिवै १२ श्रीभगवानुवाच वक्ष्येहंशृणुपक्षींद्रयममार्गंचयेनये नरकेपापिनोयांतिशृ
ण्वतामपिभीतिदम् १३ येहिपापरतास्तार्क्ष्यदयाधर्मविवर्जिताः दुष्टसंगाश्चसच्छास्त्रसत्संगतिपराङ्मुखाः १४

ध्यायैः वक्ष्येहमित्यादिनाचपुनः येनमार्गेणयेपापिनः नरकेयांति तानपिवक्ष्यामीत्यन्वयः १३ येहिपापरताइत्यादिपदानांपततीतिनर
केइतितृतीयेन संबंधः पापरतानिषिद्धाचरणोत्सुकाः दयाधर्मेतिदयानामप्रत्युपकारापेक्षारहितसर्वभूतहितानुचिंतनताधर्मोभग
वद्धर्मःवर्णाश्रमविहितोवादुष्टानांसंगोयेषांते तथासच्छास्त्रादौपराङ्मुखाश्च १४

आत्मनिस्वस्मिन्नेवसंभाविताः प्रतिष्ठितावयमितिमन्यमानाः अतएवस्तब्धाअनम्राःपूज्यानपिननमंतीत्यर्थः धनेनयोमानःमदश्च
तेनआसुरंभावंदंभोदर्पोभिमानश्चेत्यादिभगवतोक्तः दैवीसंपद्भयंसत्वसंशुद्धिरित्यादिचगीतायांप्रोक्ता १५ एवंभूतायत्प्राप्नुवंतितत्श्रृ
णुअनेकेति अनेकेषुपरदारपरद्रव्यहरणात्मकेषुमनोरथेषुप्रवृत्तंचित्तंअनेकचित्तम् तेनविभ्रांताविक्षिप्ताः मोहमयेनजालेनसमावृताःम

आत्मसंभाविताःस्तब्धाधनमानमदान्विताः आसुरंभावमापन्नादैवीसंपद्विवर्जिताः १५ अनेकचित्तविभ्रांतामो
हजालसमावृताः प्रसक्ताःकामभोगेषुपतंतिनरकेशुचौ १६ येनराज्ञानशीलाश्चतेयांतिपरमांगतिम् पापशी
लानरायांतिदुःखेनयमयातनाम् १७ पापिनामैहिकंदुःखंयथाभवतितच्छृणु ततस्तेमरणंप्राप्ययथागच्छ
तियातनाम् १८ सुकृतंदुष्कृतंवापिभुक्त्वापूर्वंयथार्जितम् कर्मयोगात्तदातस्यकश्चिद्व्याधिःप्रजायते १९

त्स्याइवसूत्रमयेनजालेननियंत्रिताः एवंकामभोगेषुप्रसक्ताःअशुचौनरकेपतंति १६ ज्ञानशीलास्तुमोक्षंयांति पापशीलानामेवयमयातना
भवंतीत्याह येइति १७ ऐहिकंअस्मिल्लोकेभोग्यं ततऐहिकदुःखभोगानंतरम् १८ पापशीलानायमयातनाविवक्षुः प्रथमंमुनिप्रश्नानुसारे
णतस्यैहिकदुःखान्याह सुकृतमित्यादिदशभिः पूर्वंबाल्याद्यवस्थायांसुकृतंभुक्त्वातदावार्द्धक्येदुष्कृतकर्मयोगाद्व्याधिःस्यादित्यर्थः १९

आधिर्मरणभयान्मानसीव्यथातेनैवबहुवर्धमानोव्याधिश्चताभ्यांसम्यग्यातिव्याकुलतातयायुक्तम् तथापिजीवितस्यैव आशायांसमुत्सुकंभोगवा सनयासाभिलाषंतंनरंकालः अहिर्मूषकमिवअज्ञातएवाभिपद्यते तथाहि प्रमत्तमुच्चैरितिकृत्यचिन्ताप्रवृद्धलोभंविषयेषुलालसम् त्वमप्रमत्तः सहसाभिपद्यसेक्षुल्लेलिहानोहिरिवाखुमंतकइति २० तत्राप्यंतकालेपिनजातःकदर्युभिर्निर्वेदोयस्यस्वयंभृतैःस्वयंपालितैःपुत्रकलत्रादिभिर्भ्रि

आधिव्याधिसमायुक्तंजीविताशासमुत्सुकम् कालोबलीयानह्विव दज्ञातःप्रतिपद्यते २० तत्राप्यजातनिर्वेदो
भ्रियमाणःस्वयंभृतैः जरयोपात्तवैरूप्योमरणाऽभिमुखोगृहे २१ आस्तेवमत्योपन्यस्तंगृहपालइवाहर
न् आमयाव्यप्रदीप्ताग्निरल्पाहारोल्पचेष्टितः २२ वायुनोत्क्रमतोत्तारः कफसंरुद्धनाडिकः कासश्वासकृ
तायासःकंठेघुरघुरायते २३

यमाणःपुष्यमाणःसन्मरणोन्मुखोभवति २१ पापिनामेवअवज्ञाभवतिनतुस्वकृतिनामित्याह आस्तइति अवमत्याअवज्ञयाउपन्यस्तंसमीपेप्रक्षिप्तंआहारंगृहपालःश्वाइवाहरन् भुंजानआस्ते आमयावीरोगी २२ कफेनसंरुद्धानाड्यो मार्गभूतायस्य तेनउत्क्रमताप्राणवायुनाविवृत्तनेत्रः कासश्वासाभ्यांकृत आयासोयस्य कंठेघुरघुरइतिशब्दंकरोति २३

परिवीतः परिवेष्टितः वाच्यमानोऽपिबंधोतानेत्याहूयमानोपि २४ एवंव्यापृतात्मा आसक्तचित्तः उरुवेदनयास्तधीः शतवृश्चिकयुगपद्द
शनसदृशयापीडयानष्टमतिः मूर्च्छितः सन्रुदतांरोदनंकुर्वतांस्वानांबंधूनांमध्येम्रियतेमरणंप्राप्नोति २५ अंतक्षणेअंतसमयेदेवीदेवा
नामिवदिव्यदृष्टिः ययादृष्ट्यायमदूतानांप्रत्यक्षदर्शनंभवतीत्यर्थः पुनर्ययासर्वइहलोकपरलोकरूपंजगत् एकीभूतंस्वसीमासंलग्नमिव

शयानःपरिशोचद्भिःपरिवीतःस्वबंधुभिःवाच्यमानोऽपिनब्रूतेकालपाशवशंगतः २४ एवंकुटुंबभरणेव्यापृता
त्माजितेंद्रियः म्रियतेरुदतांस्वानामुरुवेदनयास्तधीः २५ तस्मिन्नंतक्षणेतार्क्ष्यदेवीदृष्टिःप्रजायते एकीभूतं
जगत्सर्वंनकिंचिद्वक्तुमीहते २६ विकलेंद्रियसंघातेचैतन्येजडतांगते प्रचलंतिततःप्राणायाम्यैर्निकटवर्ति
भिः २७ स्वस्थानाच्चलितेश्वासेकल्पाख्योह्यातुरक्षणः शतवृश्चिकदष्टस्ययापीडासानुभूयते २८

प्रजायतेअतआश्चर्यदर्शनान्न किंचिद्वक्तुमिच्छतीत्यर्थः २६ समीपागतैर्याम्यैःहेतुभूतैर्यमदूतैः हत्वाप्राणास्वस्थानात्प्रचलंति आतुरस्यम्रि
यमाणस्यपापिनःक्षणोपिकल्पाख्यःमहत्कष्टतयाकल्पसदृशः शतवृश्चिकैर्दष्टस्यपुरुषस्ययापीडाभवतिसाएवतेनानुभूयते २८

अथफेनमुद्गिरेतकफंवमति २९ नदाप्राणप्रयाणेप्राप्तौसरभसंसक्रोधंइक्षणंययोः ३० तौदूतौदृष्ट्वाशकृन्मलंमुंचति ३१ पुरुषोजीवःअंगुष्ठमात्रइतिइदंकंठस्थानेषोडशदलकमलेध्यानस्वरूपंभवति नत्वंगुष्ठमात्रंजीवस्वरूपंसर्वशरीरव्यापकत्वात् अतोत्रहृदयाकाशेप्रतिष्ठितत्वात्तत्प्रमाणंपुर्यष्टकवेष्टितंसूक्ष्मशरीरवंतंप्रादेशमात्रंपुरुषवसंतमितिवज्ज्ञातव्यम् ३२ एवंऐहिकदुःखंनिरूप्यइदानींपरलोकदुः

फेनमुद्गिरतेसोथमुखंलालाकुलंभवेत् अधोद्वारेणगच्छंतिपापिनांप्राणवायवः २९ यमदूतौतदाप्राप्तौभीमौसरभसेक्षणौ पाशदंडधरौनग्नौदंतैःकटकटायतौ ३० ऊर्ध्वकेशौकाककृष्णौवक्रतुंडौनखायुधौ सदृष्ट्वात्रस्तहृदयःशकृन्मूत्रंविमुंचति ३१ अंगुष्ठमात्रःपुरुषोहाहाकुर्वन्कलेवरात् तदैवगृह्यतेदूतैर्याम्यैःपश्यन्स्वकंगृहम् ३२ यातनादेहआवृत्यपाशैर्बध्वागलेबलात् नयतोदीर्घमध्वानंदंड्यंराजभटायथा ३३

खंनिरूपयतियातनादेहइति यातनाभोगायप्रारब्धकर्मणास्वप्नवदुत्थिते यथाभगवताश्रीकृष्णेनविनष्टशरीरमपिगुरोःपुत्रंतत्सदृशमेवयमलोकादानीयगुरवेदत्तमितिवत्स्वसदृशेशरीरेआवृत्यनिरुध्यतौदूतौनयतः गृहीत्वागच्छतः अन्यथाकेवलस्यैवतस्यसप्तदशावयवलिंगशरीरात्मकस्यपाशैर्गलेबंधनायोगात् अवयवास्तुज्ञानेंद्रियपंचकंप्राणपंचकंबुद्धिमनसीचेतिइदमेवकर्तृत्वभोक्तृत्वाद्यभिमानेनइहलोकपरलोकगामीव्यवहारिकोजीवइत्युच्यते इतिदंड्यंसापराधम् ३३

३४ ३५ ३६ तयोर्दूतयोस्तर्जनैस्ताडनैर्निर्भिन्नंविदीर्णंहृदयंयस्यसः स्वमघंपापंस्मरन्नार्तःसन् चलतीतिद्वितीयेनान्वयः ३७ क्षुत्तृड्भ्यांपरीतोव्याप्तः तप्तावालुकायस्मिन् निर्गत आश्रमोविश्रामस्थानमुदकंचयस्मिन्तस्मिन् पथिक्षुधादिभिश्चलितुमशक्तोपिकश

तस्यैवंनीयमानस्यदूताःसंतर्जयंतिच प्रवदंतिभयंतीव्रंनरकाणांपुनःपुनः ३४ शीघ्रंप्रचलदुष्टात्मन्यास्यसित्वं
यमालयम् कुंभीपाकादिनरकांस्त्वांनयावोद्यमाचिरम् ३५ एवंवाचस्तदाशृण्वन्बंधूनांरुदितंतथा उच्चैर्हाहेतिवि
लपन्ताड्यतेयमकिंकरैः ३६ तयोर्निर्भिन्नहृदयस्तर्जनैर्जातवेपथुः पथिश्वभिर्भक्ष्यमाणआर्त्तोघंस्वमनुस्मरन्
३७ क्षुत्तृट्परीतोर्कदवानलानिलैः संतप्यमानःपथि(पथा)तप्तवालुके कृच्छ्रेणपृष्ठेकशयाचताडितश्चलत्यशक्तोपिनि
राश्रमोदके ३८ तत्रतत्रपतन्श्रांतोमूर्च्छितःपुनरुत्थितः पापीयसानीतस्तमसायमसादनम् ३९

यताडितएवकृच्छ्रेणचलति ३८ अशक्तत्वमेवाह तत्रेति तमसातमोरूपेणयथायमस्यसादनंगृहंप्रतिनीतोभवति ३९

पापाधिक्येद्वाभ्याम् ४० भयंयातनाम् पुनः स्वगृहंप्रतित्वरितंशीघ्रंदूतैः सहैवखेचरः सन्नाकाशमार्गेदेवायातीत्यर्थः ४१ देहंप्रतिप्रवेष्टुमिच्छ
न् ४२ दत्तंमृत्युस्थानादिषुसुकृतादिभिः ४३ ननुभुक्तेपिंडेकथंतृप्तिर्नायातीतिचेत्तत्राह पापिनामिति नोपतिष्ठंति तृप्तिंनजनयंति पिंडदा

त्रिभिर्मुहूर्तैर्द्वाभ्यांवानीयतेतत्रमानवः प्रदर्शयंतिदूतास्ताघोरानरकयातनाः ४० मुहूर्तमात्रात्त्वरितंयमंवीक्ष्य
भयंपुमान् यमाज्ञयासमंदूतैःपुनरायातिखेचरः ४१ आगम्यवासनाबद्धोदेहमिच्छन्यमानुगैः धृतःपाशेन
रुदतिक्षुत्तृड्भ्यांपरिपीडितः ४२ भुंक्तेपिंडंसुतैर्दत्तंदानंचातुरकालिकम् तथापिनास्तिकस्तार्क्ष्यतृप्तिंयातिन
पातकी ४३ पापिनांनोपतिष्ठंतिदानंश्राद्धंजलांजलिः अतःक्षुद्व्याकुलायांतिपिंडदानभुजोपिते ४४ भवंतिप्रेत
रूपास्तेपिंडदानविवर्जिताः आकल्पंनिर्जनारण्येभ्रमंतिबहुदुःखिताः ४५ नाभुक्तंक्षीयतेकर्मकल्पकोटिश
तैरपि अभुक्त्वायातनांजंतुर्मानुष्यंलभतेनहि ४६ नंवर्षपर्यंतंभुंजंति तथापि ४४ ननुकृतान्यपिपिंडदानादीनियदिपापिनांनो
पतिष्ठंति तदाकिमनेनपिंडदानेन कृतमप्यकृतसममेवेतिचेदकृतेनतुप्रेतरूपाभवंतीत्याह भवंतीति ४५ किंच प्रायश्चित्तरूपयम यात
नाभोगेनैवपापक्षयेसतिमनुष्यदेहंलभतेनान्यथेत्याह नेति तथाहिचवक्ष्यति एवंदुष्कर्मकर्ताहिभुक्त्वाचनरकान्क्रमात् मानुष्यंलभ

तेताक्ष्यसभीभूतेशुभाशुभेइति अतोमनुष्यजन्मनिसंचितस्कृतकर्मोदयवशात् कदाचित्सद्गतिरपिभविष्यतीति तस्माद्करणादल्पमपिविहिताचरणमेवयुक्तमितिभावः ४६ ४७ तदेवाह समेतःउपजीवति भक्षति ४८ पिंडपिंडजशरीरंनिष्पन्नः पिंडैरुत्पन्नोदे

अतोदद्यात्स्रुतः पिंडान्दिनेषुदशस्वद्विज प्रत्यहंतेविभज्यंतेचतुर्भागैःखगोत्तम४७ भागद्वयंतुदेहस्यपुष्टिदं भूतपंचके तृतीयंयमदूतानांचतुर्थंसोपिजीवति ४८ अहोरात्रैश्चनवभिःप्रेतःपिंडमवाप्नुयात् जंतुर्निष्पन्नदेहश्चदशमेबलमाप्नुयात् ४९ दग्धेदेहेपुनर्देहःपिंडैरुत्पद्यतेखग हस्तमात्रःपुमान्येनपथिभुंक्तेशुभाशुभम् ५० प्रथमेहनियःपिंडस्तेनमूर्द्धाप्रजायते ग्रीवास्कंधौद्वितीये नतृतीयाद्धृदयंभवेत् ५१ चतुर्थेनभवेत्पृष्ठपंचमान्नाभिरेवच षष्ठेनचकटीगुह्यंसप्तमात्सक्थिनीभवेत् ५२ जानुपादौतथाद्वाभ्यांदशमेन्हिक्षुधातृषा ५३

होयस्यसजंतुर्जीवः बलंमार्गगमनसामर्थ्यम् ४९ येनपिंडजदेहेनपथियममार्गे शुभेषुपुण्यफलेषु अशुभंपापफलमेवभुंक्ते ५० पिंडजदेहोत्पत्तिप्रकारमाह प्रथमेहनीतिसार्द्धद्वाभ्याम् ५१ ५२ ५३

५४ ५५ ५६ ५७ ५८ षोडशपुरनामान्याह सौम्यमित्यादिधर्मभवनं धार्मिकैर्लभ्यंवक्ष्यमाणंदिव्यसभासहितम् याम्यंपापिभिर्ल

पिंडजंदेहमाश्रित्यक्षुधाविष्टस्तृषार्दितः एकादशंद्वादशंचप्रेतोभुंक्तेदिनद्वयम् ५४ त्रयोदशेऽहनिप्रेतोयंत्रितो
यमकिंकरैः तस्मिन्मार्गेव्रजत्येकोगृहीतइवमर्कटः ५५ षडशीतिसहस्राणियोजनानांप्रमाणतः यममार्ग
स्यविस्तारोविनावैतरणींखग ५६ अहन्यहनिवैप्रेतोयोजनानांशतद्वयम् चत्वारिंशत्तथासप्तदिवारात्रेणग-
च्छति ५७ अतीत्यक्रमशोमार्गेपुराणीमानिषोडश प्रयातिधर्मराजस्यभवनंपातकीजनः ५८ सौम्यंसौ
रिपुरंनगेंद्रभवनंगंधर्वशैलागमौक्रौंचंक्रूरपुरंविचित्रभवनंबव्हापदंदुःखदम् नानाक्रंदपुरंसुतप्तभवनंरौद्रं
पयोवर्षणंशीताढ्यंबहुभीतिधर्मभवनंयाम्यंपुरंचाग्रतः ५९ याम्यपाशैर्धृतःपापीहाहेतिप्ररुदन्पथि स्वगृ
हंतुपरित्यज्ययुरंयाम्यमनुव्रजेत् ६० इतिश्रीसारोद्धारेगरुडपुराणेपापिनांऐहिकामुष्मिकदुःखनि
रूपणंनामप्रथमोऽध्यायः १

भ्यंयमयातनारूपं चकारइत्येवभेदज्ञापनार्थः तत्तुअग्रतः षोडशपुरेभ्यअग्रेभवतीति ५९ ६० इतिटी० प्रथमोऽध्यायः १

ऐहिकामुष्मिकंदुःखंश्रुत्वासंक्षेपतोऽधुना तदेवविस्तरात्श्रोतुंगरुडःपरिपृच्छति १ कीदृशइति १ आमुष्मिकंसमासेनप्रोक्तंदुःखं

गरुडउवाच कीदृशोयमलोकस्यपंथाभवतिदुःखदः यत्रयांतियथापापास्तन्मेकथयकेशव १ श्रीभगवा
नुवाच यममार्गमहद्दुःखप्रदंतेकथयाम्यहम् ममभक्तोऽपितच्छ्रुत्वात्वंभविष्यसिकंपितः २ वृक्षच्छायान
तत्रास्तियत्रविश्रमतेनरः यस्मिन्मार्गेनचान्नाद्यंयेनप्राणान्समुद्धरेत् ३ नजलंदृश्यतेक्कापितृषितोतीवयःपिबे
त् तपंतेद्वादशादित्याप्रलयांतेयथाखग ४ तस्मिन्गच्छतिपापात्माशीतवातेनपीडितः कंटकैर्विध्यतेक्कापिक्क
चित्सर्पैर्महाविषैः ५ सिंहैर्व्याघ्रैःश्वभिर्घोरैर्भक्ष्यतेक्कापिपापकृत् वृश्चिकैर्दश्यतेक्कापिक्कचिद्दह्यतिवन्हिना
६ ततःक्कचिन्महाघोरमसिपत्रवनंमहत् योजनानांसहस्रेद्वेविस्तरायामतःस्मृतम् ७ काकोलूकवटगृध्रस
रघादंशसंकुलम् सदावाग्निन्वतत्पत्रैश्छिन्नभिन्नप्रजायते ८

तदेवाह द्वितीयेपुनरध्यायेविस्तरेणाहमाधवः २ यममार्गस्यदुःखप्रदत्वमेवाह वृक्षच्छायेत्यादिवैतरणीनिरूपणांतम् ३ ४ ५ ६
७ सरघामधुमक्षिका ८

९ १० ११ १२ क्षारंभस्म महानिम्नानि महद्गर्तानि वप्रप्ररोहणंउच्चप्रदेशारोहणम् १३ तत्रकंदरेदुःखारोहादुःखेनारोढुमशक्या १४

क्वचित्पतंत्यंधकूपेषुविकटात्पर्वतात्क्वचित् गच्छंतेक्षुरधारासुशंकूनामुपरिक्वचित् ९ स्खलंतंधेतमस्युग्रे जलेनिपततिक्वचित् क्वचित्पंकेजलूकाढ्येक्वचित्संतप्तकर्दमे १० संतप्तवालुकाकीर्णेध्मातताम्रमयेक्वचित् क्वचिदंगारराशौचमहाधूमाकुलेक्वचित् ११ क्वचिदंगारवृष्टिश्चशिलावृष्टिःसवज्रका रक्तवृष्टिःशस्त्रवृष्टिःक्वचिदुष्णांबुवर्षणम् १२ क्षारकर्दमवृष्टिश्चमहानिम्नानिचक्वचित् वप्रप्ररोहणंक्वापिकंदरेषुप्रवेशनम् १३ गाढांधकारस्तत्रास्तिदुःखारोहाशिलाक्वचित् पूयशोणितपूर्णाश्चविष्टापूर्णाह्रदाःक्वचित् १४ मार्गमध्यवहात्युग्राघोरावैतरणीनदी साहृष्टादुःखदाकिंवायस्यावार्त्ताभयावहा १५ शतयोजनविस्तीर्णा पूयशोणितवाहिनी अस्थिवृंदतटादुर्गामांसशोणितकर्दमा १६ अगाधादुस्तरापापैःकेशशैवालदुर्गमा महाग्राहसमाकीर्णाघोरपक्षिशतैर्वृता १७

साहृष्टासतीदुःखदाभवतीतिकिंवाच्यम् १५ तामेवनिरूपयति शतयोजनेत्येकादशभिः १६ १७

१८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ एवंउक्तप्रकारेणबहुविधाक्लेशायस्मिन्इतिकीदृशोयमलोकस्यपंथाभवतिदुःखदइतिप्र

आगतंपापिनंदृष्ट्वाज्वालाधूमसमाकुला कथ्यतेसानदीताक्ष्यकदाहांतर्घृतंयथा १८ कृमिभिःसंकुलाघोरैःसूची
वक्रैःसमंततः वज्रतुंडैर्महागृध्रैर्वायसैःपरिवारिता १९ शिशुमारैश्चमकरैर्जलूकामत्स्यकच्छपैः अन्यैर्जल
स्थजीवैश्चपूरितामांसभेदकैः २० पतितास्तत्प्रवाहेचक्रंदंतिबहुपापिनः हाभ्रातःपुत्रतातेतिप्रलपंतिमुहुर्मुहुः
२१ क्षुधितास्तृषिताःपापाःपिबंतिकिलशोणितम् सासरिद्रुधिरापूरंवहंतीफेणितंबहु २२ महाघोरातिगर्ज
तीदुर्निरीक्ष्याभयावहा तस्यादर्शनमात्रेणपापास्युर्गतचेतनाः २३ बहुवृश्चिकसंकीर्णासेवितारुष्णपन्नगैः
तन्मध्येपतितानांचत्राताकोपिनविद्यते २४ आवर्त्तैःशतसाहस्रैःपातालंयांतिपापिनः क्षणंतिष्ठंतिपातालेक्ष
णादुपरिवर्त्तिनः २५ पापिनांपतनायैवनिर्मितासानदीखग नपारंदृश्यतेतस्यादुस्तराबहुदुःखदा २६
एवंबहुविधक्लेशेयममार्गेतिदुःखदे क्रोशंतश्चरुदंतश्चदुःखितायांतिपापिनः २७

थमप्रश्नंसमाधाय यत्रयांति यथापापाइतिद्वितीयस्योत्तरमाह यावदध्यायसमाप्ति एवमिति २७

शस्त्राणांकुंतत्रिशूलादीनांपृष्ठतः प्रोतैरग्रैः २८ नासायेत्युष्ट्रवत् २९ अयोभारस्चयंलोहभारसमूहम् ३० ३१ ३२ ३३ ३४ अनुता
पमेवाह मयेतिसप्तभिः देहोयस्यास्तीतिदेहीस्थूलसूक्ष्म देहाभिमानिन्जीवइत्यनुतापात्स्वयमेवात्मानंसंबोध्याह मयास्थूलदेहे

पाशेनयंत्रिताः केचित्कृष्यमाणास्तथांकुशैः शस्त्राग्रैः पृष्ठतः प्रोतैर्नीयमानाश्चपापिनः २८ नासाग्रपा
शकृष्टाश्चकर्णपाशैस्तथापरे कालपाशैः कृष्यमाणाः काकैः कृष्यास्तथापरे २९ ग्रीवाबाहुषुपादेषुबद्धाः
पृष्ठेचशृंखलैः अयोभारचयंकेचिद्वहंतः पथियांतिते ३० यमदूतैर्महाघोरैस्ताड्यमानाश्चमुद्गरैः वमंतो
रुधिरंवक्त्रात्तदेवाश्नंतितेपुनः ३१ शोचंतेः स्वानिकर्माणिग्लानिंगच्छंतिजंतवः अतीवदुःखसंपन्नाः प्रयां
तियमसंदिरम् ३२ तथाचसप्तजन्मोर्गपुत्रपौत्रइतिब्रुवन् हाहेतिप्ररुदन्नित्यमनुतप्यतिमंदधीः ३३ मह
तापुण्ययोगेनमानुषंजन्मलभ्यते तत्प्राप्यनकृतोधर्मः कीदृशंहिमयाकृतम् ३४ मयानदत्तंनहुतंहुताशनेतपोन
तप्तंत्रिदशाननपूजिताः नतीर्थसेवाविहितविधानतोदेहिन्कच्चिन्निस्तरयत्त्वयाकृतम् ३५ नदानंनदत्तंनहुतंचेति अतस्त्व

याकर्तृत्वाभिमानिनाकृतंयद्विगर्हितंत्यागरूपंकर्म तत्वमेवनिस्तर भोक्तृत्वाभिमानिनातत्फलंभुंक्ष्वेत्यर्थः अत्रत्वयेतिलोकोक्त्यापरत्वाप
रत्वानिर्देशः पौनःपुन्यंचेति ३५

गोविप्राणांतृप्तिराजीविका तदर्थंअणुस्वल्पमपिधनादिकंनअकारि नकृतंमयेति ३७ नित्यदानंअन्नादिकंगवान्हिकं एकस्यागोरेकाह तृप्तिजनकंतृणादि तथान्हिकमितिपाठे आन्हिकंस्नानंसंध्यां जपंहोमंस्वाध्यायंदेवतार्चनमितिश्रुत्युक्तम् आवश्यकंकर्मकिंच वेदशा

नपूजिताविप्रगणाःसुरापगानचाश्रिताःसत्पुरुषानसेविताः परोपकारानकृताःकदाचनदेहिन्क्वचिन्निस्तरय
त्वयाकृतम् ३६ जलाशयोनैवकृतोहिनिर्जलेमनुष्यहेतोःपशुपक्षिहेतवे गोविप्रवृत्त्यर्थमकारिनाण्वपिदेहिन्क्वचि
न्निस्तरयत्वयाकृतम् ३७ ननित्यदानंनगवान्हिकंकृतंनवेदशास्त्रार्थवचःप्रमाणितम् श्रुतंपुराणंनचपूजितो
ज्ञोदेहिन्क्वचिन्निस्तरयत्वयाकृतम् ३८ भर्तुर्मयानैवकृतंहितंवचःपतिव्रतंनैवकदापिपालितम् नगौरवंक्वा
पिकृतंगुरूचितंदेहिन्क्वचिन्निस्तरयत्वयाकृतम् ३९ नधर्मबुध्यापतिरेवसेवितोवन्हिप्रवेशोनकृतोमृतेप
तौ वैधव्यमासाद्यतपोनसेवितंदेहिन्क्वचिन्निस्तरयत्वयाकृतम् ४०

स्त्रीणामर्थं अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभ मित्यादियथार्थंवचः नप्रमाणितं नास्तिकतयाप्रमाणंनकृतंज्ञस्तद्वक्ता ३८ हितंममैवस्करवदं भर्तुर्वचः गुरूणांश्वश्रवादीनांउचितंगौरवं ९
चरणसेवादिकं क्वापिकदाचिदपिनकृतम् ३९ पतिसेवनमेवस्त्रीणांपरमोधर्मइतिबुध्यापतिर्नैवसेवितःकिंतुदांभिकामुंडाः सेविताः ४०

तपःसेवनमेवाह मासोपवासैरिति बहुदुःखानांवैधव्यपराधीनतादीनां पूर्वजन्मनिकृतैर्विकर्मभिर्निषिद्धाचरणैः मयाजीवेननारीशरीरंलब्धमित्यत्रस्थूलशरीराभिप्रायेणजीवस्योक्तिः किंच सूक्ष्मशरीराभिमानवतिजीवेतुवासनानुसारेणैवपुरंजनवन्नरनारी

मासोपवासैर्नैविशोषितंमयाचांद्रायणैर्वानियमैः सविस्तरैः नारीशरीरंबहुदुःखभाजनंलब्धंमयापूर्वकृतैर्विकर्मभिः ४१ एवंविलप्यबहुशोसंस्मरन्पूर्वदैहिकम् मानुषत्वंममकुतइतिक्रोशन्प्रसर्पति ४२ दशसप्तदिनान्येकोवायुवेगेनगच्छति अष्टादशेदिनेताक्ष्यप्रेतःसौम्यपुरंव्रजेत् ४३ तस्मिन्पुरवरेरम्येप्रेतानांचगणोमहान् पुष्पभद्रानदीतत्रन्यग्रोधःप्रियदर्शनः ४४ पुरेतत्रसविश्रामंप्राप्यतेयमकिंकरैः दारापुत्रादिकंसौख्यंस्मरतेतत्रदुःखितः ४५

त्वं नतुवास्तवमिति तदुक्तंश्रीरामस्वामिनाताराप्रति नस्त्रीपुमान्वाषंढोवाजीवःसर्वगतोव्ययः एकएवाद्वितीयोयमाकाशवदलेपकइति ४१ एवमनुतापंनिरूप्यमार्गगमनंनिरूपयति एवमित्यादि नदीन्यग्रोधयोःसंयोगादस्यपुरस्यसौम्यत्वंरम्यत्वंचेति अन्यत्रवृक्षच्छायानतत्रास्तिनजलंदृश्यतेक्वचिदितिनिरूपणादेतद्विपरीतत्वम् ४३ ४४ ४५

तत्रत्यासौम्यपुरवासिनः ४६ चिरंयाहि वर्षपर्यंतंगच्छ ४७ हेपरलोकपंथ त्वंसंबलं सम्यगप्रतिहतंबलंयस्येति संबलोयमस्त स्यबलंपराक्रमंनोजानासि किंच अंध्वगानांअध्वनियममार्गेयुष्मदादिभिः सहगच्छंतीत्यध्वगाः अस्मदादयोदूतास्तेषांबलंनोजा

धनानिभृत्यमात्राणिसर्वेशोचंतिवैयदा तदाप्रेतांस्तुतत्रत्याः किंकराश्चेदमब्रुवन् ४६ क्वधनंक्वसुता
जायाक्वसुहृत्क्वचबांधवाः स्वकर्मोपार्जितंभोक्ता मूढयाहिचिरंपथि ४७ जानासिसंबलबलंबलमध्व
गानांनोसंबलाययतसेपरलोकपांथ गंतव्यमस्तितववातिश्चितमेवतेनमार्गेणयत्रभवतिक्रयविक्रयोपि
४८ आबालख्यातमार्गोयंनैवमर्त्यैश्रुतस्त्वया पुराणसंभवंवाक्यंकिंद्विजेभ्योपिनश्रुतम् ४९

नासि किंच संबलाययमार्थंनोयतसे यथायमोयातनांनददाति तथायत्नंनकरोषीतिसावज्ञवचनानि अत्रनोइत्यस्यदेहलीदीपकन्यायेनसर्वत्रसंबंधःयत्रयस्मिन्मार्गेक्रयोविक्रय १०
श्चापिनास्ति तेनगंतव्यमस्तीति ४८ बालानभिव्याप्येत्याबालंआबालैः ख्यातः बालाअपिजानंतीत्यर्थः सचासौमार्गश्चायंनश्रुतः किम् ४९

५० गृहाश्रयोदशेहनिमार्गेव्रजति अष्टादशेहनिसौम्यपुरंप्राप्नोति अत्रसौम्यपुरेमासिकमश्नाति त्रैपाक्षिकस्यचविश्रामाभावादकथितमपिभोजनंमार्गएवज्ञातव्यम् ५१ तत्रसौरिपुरेकालरूपधृक् कालोयमस्तद्रूपंधरतीतिविशेषणात् यमवज्जंगमस्यापि सौरित्वं

एवमुक्तस्ततोदूतैस्ताड्यमानश्चमुद्गरैः निपतन्नुत्पतन्धावन्पाशैराकृष्यतेबलात् ५० अत्रदत्तंसुतैःपौत्रैः स्नेहाद्वाकृपयाथवा मासिकंपिंडमश्नातिततः सौरिपुरंव्रजेत् ५१ तत्रनाम्नास्तिराजावैजंगमः कालरूपधृक् तदृष्ट्वाभयभीतोसौविश्रामेकुरुतेमतिम् ५२ उदकंचान्नसंयुक्तंभुंक्तेतत्रपुरेगतः त्रैपक्षिकेवैयद्दत्तंसतत्पुरमतिक्रमेत् ५३ ततोनगेंद्रभवनंप्रेतोयातित्वरान्वितः वनानितत्ररौद्राणिदृष्ट्वाक्रंदतिदुःखितः ५४ निर्घृणैःकृष्यमाणस्तुरुदतेचपुनःपुनः मासद्वयावसानेतुतत्पुरंव्यथितोव्रजेत् ५५

सूरः सूर्यस्तस्यापत्यंसौरिस्तस्यपुरमतोस्यसौरिपुरंनाम ५२ ५३ नगेंद्रभवनंनगच्छंतितेनगाः वृक्षास्तेषांइंद्राउच्चतरतरवस्तेषांभवनंस्थानमतोस्यनगेंद्रभवनंनाम तदेवाह तत्रतत्पुरमार्गेमध्येचरौद्राणि असिपत्रवनानिदृष्ट्वाक्रंदतीति ५४ ५५

५६ गंधर्वपत्तनं यथो सूर्योदये दृश्यते तथा दूरादेव दृश्यमानं समीपगमनाददृश्यं भवतीति हेतोः अस्य गंधर्वनगरं नाम ५७ शैलानां पाषाणानां आगमं पतनं यस्मिन् इति शैलागमं नाम ५८ क्रौंचं क्रुंचु हिंसायामिति धातोर्हिंस्त्रजनैर्व्याप्तत्वादस्य क्रौंचपुरं नाम ५९ क्रूराणां

भुक्त्वा पिंडजलं वस्त्रं दत्तं यद्बांधवैरिह कृष्यमाणः पुनः पाशैर्नीयते ग्रे च किंकरैः ५६ मासे तृतीये संप्राप्ते प्राप्य गंधर्वपत्तनम् तृतीयमासिकं पिंडं तत्र भुक्त्वा प्रसर्पति ५७ शैलागमं चतुर्थे च मासि प्राप्नोति वै पुरम् पाषाणास्तत्र वर्षंति प्रेतस्योपरि भूरिशः ५८ चतुर्थमासिकं पिंडं भुक्त्वा किंचित्सुखी भवेत् ततो याति पुरं प्रेतः क्रौंचं मासे थ पंचमे ५९ हस्तदत्तं तदा भुंक्ते प्रेतः क्रौंचपुरे स्थितः यत्पंचमासिकं पिंडं भुक्त्वा क्रूरपुरं व्रजेत् ६० सार्धकैः पंचभिर्मासैर्न्यूनषण्मासिकं भवेत् तत्र दत्तेन पिंडेन घटेनाप्यायितः स्थितः ६१ मुहूर्तार्द्धं तु विश्राम्य कंपमानः स दुःखितः तत्पुरं तु परित्यज्य तर्ज्जितो यमकिंकरैः ६२ प्रयाति चित्रभवनं विचित्रो नाम पार्थिवः यमस्यैवानुजो भ्राता यत्र राज्यं प्रशास्ति हि ६३

११

निर्दयानां पुरमिति ६० आप्यायितः किंचित्तृप्तः ६१ चित्र एव विचित्रः जय एव विजय इतिवत् तस्य विचित्रस्य भवनं मंदिरं यत्र यस्मिन् विचित्रभवने ६३

पयसां संततजलानां वर्षणं दृष्टिर्यस्मिन्निति पयोवर्षणंनामपुरमृच्छति ऋच्छगताविति गच्छतीत्यर्थः ७७ ७८ हिमादपिशततगुणे न शीतेनाढ्यं युक्तं भवतीति शीताढ्यं नाम ७९ व्यपोहति दूरीकरोति ८० तादृशं यादृशेन एतद्दुःखं याति ८१ यमपुरयातनासान्निध्या

देशेकमासिकं तत्र भुंक्ते दत्तंसुतादिभिः सार्द्धैचैकादशेमासि पयोवर्षण मृच्छति ७७ मेघास्तत्र प्रवर्षंति प्रेतानां दुःखदायकाः न्यूनाब्दिकं च यच्छ्राद्धं तत्र भुक्तेसदुःखितः ७८ संपूर्णेतु ततोवर्षे शीताढ्यं नगरं व्रजेत् हिमाच्छतगुणं तत्र महाशीतंपतत्यपि ७९ शीतार्तः क्षुधितः सोऽपि वीक्षते हि दिशो दश तिष्ठते बांधवः कोपि योमेदुःखं व्यपोहति ८० किंकरास्तेवदंत्यत्र कृतेपुण्यं हि तादृशम् भुक्त्वाचवार्षिकं पिंडं धैर्यमालंबतेपुनः ८१ ततः संवत्सरस्यांते प्रत्यासन्नेयमालये बहुभीतिपुरेगत्वा हस्तमात्रं समुत्सृजेत् ८२ अंगुष्ठमात्रोवायुश्चकर्मभोगाय खेचरः यातनादेहमासाद्य सहयाम्यैः प्रयातिच ८३

बहुप्रकारं भीतेर्भयं यस्मिन्निति बहुभीतिपुरं नाम तस्मिन्नेव हस्तमात्रं पिंडजं देहं त्यजति ८२ वायुरित्युपलक्षणं वाय्वादिसप्तदशतत्वात्मकलिंगशरीराभिमानीजीवः यातनादेहं प्रारब्धकर्मभोगाय स्वस्व वदुत्थितं स्वसदृशं शरीरं समाश्रितः सन् ८३

कीदृशोयमलोकस्य पंथाः यत्रयांतिपथेतिप्रश्नस्योत्तरमुपसंहरति एवमिति ८४ ८५ ८६ इतिटी॰द्वितीयोऽध्यायः २

यातनादेहमाश्रित्यकर्मभोगाययांतिते इतिश्रुत्वातुगरुडोयातनामेवपृच्छति १ गत्वायमपुरंपापायमंदृष्ट्वासकिंकरम् भुंजंति

ओर्ध्वदेहिकदानानियैर्नदत्तानिकाश्यप एवंकष्टेनतेयांतिगृहीत्वादृढबंधनैः ८४ धर्मराजपुरेसंतिचतुर्द्वाराणिखेचर तत्रायंदक्षिणद्वारमार्गस्तेपरिकीर्तितः ८५ अस्मिन्पथिमहाघोरेक्षुत्तृषाश्रमपीडिताः यथायांतितथाप्रोक्तंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ८६ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेयममार्गनिरूपणोनामद्वितीयोऽध्यायः २ गरुडउवाच यममार्गमतिक्रम्यगत्वापापीयमालये कीदृशींयातनांभुंक्तेतन्मेकथयकेशव १ श्रीभगवानुवाच आद्यंतंचप्रवक्ष्यामिश्रृणुष्वविनतात्मज कथ्यमानेपिनरकेत्वंभविष्यसिकंपितः २ चत्वारिंशद्योजनानिचतुर्युक्तानिकाश्यप बहुभीतिपुरादग्रेधर्मराजपुरंमहत् ३ हाहाकारसमायुक्तंदृष्ट्वाक्रंदतिपातकी तत्क्रंदितंसमाकर्ण्ययमस्यपुरचारिणः ४

यातनामाह तृतीयइतिमाधवः ३ आद्यंतमिति आदिमारभ्य अंतपर्यंतम् ३ ४ ७ ७ ७

६४ ईदृशंनौकारोहणयोग्यम् ६५ तदेवाह दानमितिद्वाभ्याम् यात्वयामर्त्यलोकेश्रुतासा इयंतवाग्रेवर्त्तमानायस्माद्वितरणाद्गोदानात्तीर्यते तस्माद्वैतरणीति ६६ उपसर्पति समीपेआयास्यति अन्यथागोदानंविनानेतिहार्देवेत्यदानान्निर्वेदवचनम् ६७

तंविलोक्यमहाकायंयदाभीतःपलायते तदासंमुखआगत्यकैवर्त्ताइदमब्रुवन् ६४ वयंतेतर्तुकामायमहावैतरणीनदीम् नावमादायसंप्राप्तायदितेपुण्यमीदृशम् ६५ दानंवितरणंप्रोक्तंमुनिभिस्तत्वदर्शिभिः इयंसातीर्यतेयस्मात्तस्माद्वैतरणीस्मृता ६६ यदित्वयाप्रदत्तागोस्तदानौरूपसर्पति नान्यथेतिवचस्तेषांश्रुत्वाहादैवभाषते ६७ तंदृष्ट्वाकश्यतेसातुतांदृष्ट्वासोतिकंदते अदत्तदानःपापात्मातस्यामेवनिमज्जति ६८ तन्मुखेकंटकंदत्वादूतेराकाशसंस्थितैः बडिशेनयथामत्स्यस्तथापारंप्रणीयते ६९ षाण्मासिकंचयत्पिंडं तत्रभुक्त्वाप्रसर्पति मार्गेसविलपन्यातिबुभुक्षापीडितोभृशम् ७०

निमज्जतिनिमग्नोभवति ६८ निमज्जितस्यपारप्राप्तिप्रकारमाह तन्मुखइति बडिशंमत्स्यवेधनम् ६९ षाण्मासिकंपिंडंभुक्त्वापिबुभुक्षापीडितः इत्यत्रापितथापिनास्तिकस्तार्क्ष्यतृप्तिंयातिनपातकीपापिनांनोपतिष्ठंति दानंश्राद्धंजलांजलिरितिपूर्ववज्ज्ञातव्यम् ७०

बहुविधाक्षुधाद्यापद्यस्मिन्निति बह्वापदंनाम ७१ खेकचिन्निरालंबमार्गेखगवद्गच्छन् महद्दुःखंप्राप्नोति अतोस्यदुःखदंनाम ७२ नाना
गणाः क्रंदंतियस्मिन्निति नानाक्रंदंनाम ७३ नानाप्रकारैराक्रंदंतिचतेगणाश्च तानतिदारुणान्दृष्ट्वास्वयमप्यतिदुःखितः सन् अक्रंद-

सप्तमेमासिसंप्राप्तेपुरंबह्वापदंव्रजेत् तत्रभुंक्तेप्रदत्तंयत्सप्तमेमासिपुत्रकैः ७१ तत्पुरंतुव्यतिक्रम्यदुः
खदंपुरमृच्छति महद्दुःखमवाप्नोतिखेगच्छन्खेचरेश्वर ७२ मास्यष्टमेप्रदत्तंयत्पिंडभुक्त्वाप्रसर्पति
नवमेमासिसंपूर्णेनानाक्रंदपुरंव्रजेत् ७३ नानाक्रंदगणान्दृष्ट्वाक्रंदमानान्सुदारुणान् स्वयंचशून्य
हृदयःसमाक्रंदतिदुःखितः ७४ विहायतत्पुरंप्रेतस्तर्जितोयमकिंकरैः सुतप्तभवनंगच्छेद्दशमेमासिदु
ष्कृतः ७५ पिंडदानंजलंतत्रभुक्त्वापिनसुखीभवेत् मासिचैकादशेपूर्णेपुरंरौद्रंसगच्छति ७६

ति ७४ परितोदावाग्निनाउपर्य्यंगारवृष्ट्याचसुष्टु अतितप्तंचतत्भवनंचेतिसुतप्तभवनंनाम ७५ रौद्राणांभयंकराणांपुर
मितिरौद्रपुरंना ७६ श्रीगोपालकृष्णोजयति छ छ छ छ छ छ

तत्रदक्षिणद्वारे ५ ६ ७ ८ केतेश्रवणाइत्यपेक्षायामाह ब्रम्हणःपुत्राः इतिसप्तभिः दूरात्श्रवणे विशेषंज्ञानंयेषांते दूर दर्शने

गत्वाचतत्रतेसर्वेप्रतीहारंवदंतिहि धर्मध्वजःप्रतीहारस्तत्रतिष्ठतिसर्वदा ५ सगत्वाचित्रगुप्तायब्रूतेतत
स्यशुभाशुभम् ततस्तचित्रगुप्तोपिधर्मराजंन्यवेदयेत् ६ नास्तिकायेनरास्ताक्ष्यमहापापरताःसदा तां
श्चसर्वान्यथायोग्यंसम्यक्जानातिधर्मराट् ७ तथापिचित्रगुप्तायतेषांपापंसपृच्छति चित्रगुप्तोपिसर्वज्ञः
श्रवणान्परिपृच्छति ८ श्रवणा ब्रह्मणःपुत्राःस्वर्भूपातालचारिणः दूरश्रवणविज्ञानादूरदर्शनचक्षुषः ९ ते
षांपत्न्यस्तथाभूताःश्रवण्यःपृथगाह्वयाः स्त्रीणांविचेष्टितंसर्वंताविजानंतितत्वतः १० नरैःप्रच्छन्नप्रत्य
क्षंयत्प्रोक्तंचकृतंचयत् सर्वमावेदयंत्येवचित्रगुप्तायतेचताः ११ चारास्तेधर्मराजस्यमनुष्याणांशुभाशुभ
म् मनोवाक्कायजंकर्मसर्वंजानंतितत्वतः १२ एवंतेषांशक्तिरस्तिमर्त्यामर्त्याधिकारिणाम् कथयंतिनृणांकर्मश्र
वणाःसत्यवादिनः १३ व्रतैर्दानैश्चसत्योक्त्यायस्तोषयतितान्नरः भवंतितस्यतेसौम्याःस्वर्गमोक्षप्रदायिनः१४

दूरगतवस्तुप्रत्यक्षकरणेचक्षुर्येषांते ९ पृथक्स्त्रीवाचकं आह्वयंनामयासांताः १० तेश्रवणास्ताःश्रवण्यश्चेति ११ १२ १३ १४

१५ आदित्यादयोऽपिनरस्यवृत्तंशुभाशुभाचरणंजानंति साक्षितयापश्यंतीत्यर्थः द्यौरंतरिक्षंतदंतर्गतग्रहनक्षत्रादयोवाहृदयं अंतरात्माअहंकारादीनांदेवताउभेइति संध्यभावआर्षः धर्मः हरेःहृदयादुत्पन्नोयः १६ सर्वतः सर्वेत्यग्रते धर्मराट्चित्रगुप्तादयः तत्रस्वस्थानेस्थिताएव कायस्थंशरीरेस्थितंयत्पापंपुण्यंचतत्सर्वंपश्यंतीत्यर्थः कायस्थमिति पापपुण्यस्यैवविशेषणं नतुजातिपरं

पापिनांपापकर्माणिज्ञात्वातेसत्यवादिना धर्मराजपुरःप्रोक्ताजायंतेदुःखदायिनः १५ आदित्यचंद्रावनिलोनलश्चद्यौर्भूमिरापोहृदयंयमश्च अहश्चरात्रिश्चउभेचसंध्येधर्मश्चजानातिनरस्यवृत्तम् १६ धर्मराजश्चित्रगुप्तःश्रवणाभास्करादयः कायस्थंतत्रपश्यंतिपापंपुण्यंचसर्वशः १७ एवंकृतनिश्चयंकृत्वापापिनांपातकंयमः आहूयतान्निजंरूपंदर्शयत्यतिभीषणम् १८

येकेचित्त्विमंग्रंथंकायस्थंजातिविशेषंवदंतितन्ननहितस्मिन्परलोकेकश्चिज्जातिविशेषोस्तितत्रत्वेकादेवजातिरेवयदिजातिविशेषश्चेत्तदातुकायस्थःपश्यति इत्येवपाठः स्यात् सतुकस्मिन्नपिपुस्तकेनास्ति अतोयदनवद्यंतत् ज्ञातव्यमिति किंच १७ चित्रगुप्तस्यद्वादशपुत्राः संति तेषांवंशोन्द्वाइमेभूमिस्थाकायस्थाभवंति इत्यपिबहुमुखगतं

कथानकंभवति तत्ग्रंथांतरेलोकव्यवहारेवायदिभवतिचेत्तदाभवतुनाम अत्रापिमम नाग्रहइति १८ १९ २० २१ तदंतिकेयमस

पापिष्टास्तेप्रपश्यंतियमरूपंभयकरम् दंडहस्तंमहाकायंमहिषोपरिसंस्थितम् १९ प्रलयांबुदनिर्घोषंकज्जलाच
लसन्निभम् विद्युत्प्रभायुधेर्भीमंद्वात्रिंशद्भुजसंयुतम् २० योजनत्रयविस्तारंवापीतुल्यविलोचनम् दंष्ट्राकराल
वदनंरक्ताक्षंदीर्घनासिकम् २१ मृत्युज्वरादिभिर्युक्तश्चित्रगुप्तोपिभीषणः सर्वेदूताश्चगर्जंतियमतुल्यास्तदंति
के २२ तंदृष्ट्वाभयभीतस्तुहाहेतिवदतेखलः अदत्तदानःपापात्माकंपतेक्रंदतेपुनः २३ ततोवदतितान्सर्वा
न्क्रंदमानांश्चपापिनः शोचतःस्वानिकर्माणिचित्रगुप्तोयमाज्ञया २४ भोभोपापादुराचाराअहंकारप्रदूषिताः
किमर्थमर्जितिपापंयुष्माभिरविवेकिभिः २५ कामक्रोधाद्युदुत्पन्नंसंगमेनचपापिनाम् तत्पापंदुःखदंमूढाः
किमर्थंचरितंजनाः २६ कृतवंतःपुरायूयंपापान्यत्यंतहर्षिताः तथैवयातनाभोग्याःकिमिदानींपराङ्मुखाः २७

मीपेचित्रगुप्तोपिभीषणोभयंकरएवास्ति नतुकुंडलालंकृतइति २२ २३ २४ २५ २६ तथैवात्यंतहर्षेणैवभोग्याभोक्तुंयोग्याएव २७

२८ संभावितानांपापापराधंराजवद्धर्मराडपिक्षमते अप्रतिष्ठितंमामेवमारयति इतिमामंस्थाइत्याह मूर्खेपीति २९ ३० चौरोयथा

छन्नानियानिपापानित्वुष्माभिःसुबहून्यपि तानिपापानिदुःखस्यकारणंचनवंजनाः २८ मूर्खेपिपंडितेवापि दरिद्रेवाश्रियान्विते सबलेनिर्बलेवापिसमवर्त्तीयमस्मृतः २९ चित्रगुप्तस्येतिवाक्यंश्रुत्वातेपापिनस्तदाशोचं तःस्वानिकर्माणितूष्णींतिष्ठंतिनिश्चलाः ३० धर्मराजोपितान्दृष्ट्वाचोरवन्निश्चलस्थितान् आज्ञापयतिपापानां शास्तिंचैवयथोचिताम् ३१ ततस्तेनिर्दयादूतास्ताडयित्वावदंतिच गच्छपापिन्महाघोरान्नरकानतिभीषणान् ३२ यमाज्ञाकारिणोदूताः प्रचंडचंडकादयः एकपाशेनतान्बध्वानयंतिनरकान्प्रति ३३ तत्रवृक्षोमहानेको ज्वलदग्निसमप्रभः पंचयोजनविस्तीर्णएकयोजनमुच्छ्रितः ३४ तद्वृक्षेश्रृंखलैर्बध्वाधोमुखंताडयंति ते रुदंतिज्वलितास्तत्रतेषांत्राताननविद्यते ३५

चौर्येकर्मणि ज्ञातेसतिस्तब्धनिश्चलोभवतितद्वदित्यर्थः शास्तिंप्रायश्चित्तरूपांयातनाम् ३१ ३२ ३३ तत्रनरकतटे ३४ ३५

अधोमुखंबध्वा ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ दुष्टचेष्टितंदुष्टाचरणंकिमर्थंकृतमितिशेषः ४० बलिमितिवैश्वदेवादिकमप्यकृतमित्यर्थः ४१किंच त्वयातुयातनानिवर्तकंयमचित्रगुप्तयोर्ध्यानंमंत्रजपंचापिनकृतमित्याहुः यमस्येति ध्यानमंत्रोमंत्रमहोदधावुक्तो त

तस्मिन्वैशाल्मलीवृक्षेलंबंतेनेकपापिनः क्षुत्पिपासापरिश्रांतायमदूतैश्चताडिताः ३६ क्षमध्वंभोपराधंमे कृतांजलिपुटाइति विज्ञापयंतितान्दूतान्पापिष्टास्तेनिराश्रयाः ३७पुनःपुनश्चतेदूतैर्हन्यंतेलोहयष्टिभिः मुद्गरैस्तोमरैःकुंतैर्गदाभिर्मुसलैर्भृशम् ३८ ताडनाच्चैवनिश्चेष्टामूर्च्छिताश्चभवंतिते तथानिश्चेष्टितान्दृष्ट्वा किंकरास्तेवदंतिहि ३९भोभोपापादुराचाराः किमर्थंदुष्टचेष्टितम् कुलभानिनदत्तानिजलान्यन्नान्यपिक्वचि त् ४० ग्रासान्नैमपिनोदत्तंनश्चवायसयोर्बलिम् नमस्कृतानातिथयोनकृतंपितृतर्पणम् ४१यमस्यचित्रगुप्त स्यनकृतंध्यानमुत्तमम् नजप्तश्चतयोर्मंत्रोनभवेद्येनयातना ४२

यथापाथःसंयुतमेघसन्निभतनुः प्रद्योतनस्यात्मजो नृणांपुण्यकृतांशुभावहवपुःपापीयसांदुःखकृत् श्रीमान्दक्षिणदिक्पतिर्महिषगोभूषांबरालंकृतोध्येयःसंयमनीपतिःपितृगणस्वामीयमो दंडभृत् अभ्यसोयंमहामंत्रःसकलापद्विनाशनः नरकपासिन्द्रास्याद्यभभीतिनिवर्तकइति २किरिटोज्वलंवस्त्रभूषाभिरामंविचित्रासना

सीनर्भिंदुप्रभास्यम् नृणांपापपुण्यानिपत्रेलिखंतंभजेचित्रगुप्तंसखायंयमस्य १ सिद्धमंत्रमिमंपुंसांजपतांचित्रगुप्तकः प्रस
न्नोगणयेत्पुण्यंपापंनैवकदाचनेति २ अत्ररहस्यत्वान्मंत्रोनलिखितो तद्गुरुमुखाज्ज्ञातव्यो ४२ नोधृतः ननिष्काशितः ४३ ४४

नापिकिंचित्कृतंतीर्थंपूजितोनैवदेवताः गृहाश्रमस्थितेनापिहंतकारापिनोधृतः ४३ शुश्रूषिताश्चनोसंतोभु
क्ष्वपापफलंस्वकम् यतस्त्वंधर्महीनोसिततः संताड्यतेभृशम् ४४ क्षमापराधंकुरुतेभगवान्हरिरीश्वरः
वयंतुसापराधानांदंडदाह्लितदाज्ञया ४५ एवमुक्काचतेदूतानिर्दयंताड्यतितान् ज्वलदंगारसदृशाःपति
तास्ताडनादधः ४६ पतनात्तस्यपत्रैश्चगात्रच्छेदोभवत्ततः तानधःपतितान्श्वानोभक्षयंतिरुदंतिते ४७
रुदंतस्तेततोदूतैर्मुखमापूर्यरेणुभिः निबध्यविविधैःपाशैर्हन्यंतेकेपिमुद्गरैः ४८ पापिनःकेपिभिद्यंते
क्रकचैःकाष्ठवद्द्विधा क्षिप्त्वाचान्येधरापृष्ठेकुठारैःखंडशःकृताः ४९

क्षमस्वंभोपराधंमेएतस्योत्तरमाह अपराधेक्षमाइतिक्ष
मापराधंतुहरिःकुरुते तदग्रेइदंकिमर्थंनोक्तम् यत्रानंतापराधानांक्षमास्यादितिभावः ४५ ४६ ४७ ४८ ४९

अवटेगर्त्तेअन्र्द्धस्वात्वाकटिपर्यंतंरजोभिः पूरयित्वाद्दढलक्ष्यंकृत्वेत्यर्थः ५० उल्मुकैर्ज्वलत्काष्टैश्चपरितःसमंताद्वेष्टयित्वाभृशमत्यंतंध्मायं
तेभस्त्रेर्धमंते ५१ वटर्वटकस्तद्वत्प्रक्षिप्यंते ५२ शलाकयाऊर्ध्वाधोमुखंक्रियंते ५३ ५४ आमिषगृध्नुभिर्मांसलुब्धैःशिरोदेशेमस्तके

अंधंखात्वावटेकेचिच्छिद्यंतेमूर्ध्निसायकैः अपरेयंत्रमध्यस्थाःपीड्यंतेचेक्षुदंडवत् ५० केचित्प्रज्वलमानैस्तु
सांगारैःपरितोभृशम् उल्मुकैर्वेष्टयित्वाचध्मायंतेलोहपिंडवत् ५१ केचितघृतमयेपाकेतैलपाकेतथापरे क
टाहक्षिप्तवटवत्प्रक्षिप्यंतेयतस्ततः ५२ केचिन्मत्तगजेंद्राणांक्षिप्यंतेपुरतःपथि बध्वाहस्तौचपादौचक्रि
यंतेकेप्यधोमुखः ५३ क्षिप्यंतेकेपिकूपेषुपात्यंतेकेपिपर्वतात् निमग्नाःकृमिकुंडेषुतुद्यंतेकृमिभिःपरे ५४
वज्रतुंडैर्महाकाकैर्गृध्रैरामिषगृध्नुभिः निष्कुष्यंतेशिरोदेशेनेत्रेवास्यचचंचुभिः ५५ ऋणंवैप्रार्थयंत्यन्ये
देहिदेहिधनंमम यमलोकेमयादृष्टोधनंमेभक्षितंत्वया ५६

शिरोद्देशेइतिपाठेनाडीस्थाने अत्रकाकावज्रतुंडैर्मस्तकं
विदार्य नाडींचोत्पाट्यंतदंतर्गतमज्जांमांसंचभक्षयंतीत्यर्थः किंच नेत्रेचापिनिष्कुष्यंते ५५ ५६

५७ यथानृपस्याधिकारिणः प्रथमंसापराधंसंताड्यपश्चात्कारागारेचपाशयाप्रक्षिपंति तद्वदत्रापीत्याह एवमिति ५८ अगोचरंवर्ण

एवंविवदमानानांपापिनांनरकालये छित्त्वासंदंशकैर्दूतामांसखंडान्ददंतिच ५७ एवंसंताड्यतान्दूताः संकृष्य
यमशासनात् तामिस्रादिषुघोरेषुक्षिप्यंतेनरकेषुच ५८ नरकादुःखबहुलास्तत्रवृक्षसमीपतः तेष्वस्तियन्म
हद्दुःखंतद्वाचामप्यगोचरम् ५९ चतुराशीतिलक्षाणिनरकाः संतिखेचर: तेषांमध्येघोरत माधौरेयास्त्वेकविं
शतिः ६० तामिस्रोलोहशंकुश्चमहारौरवशाल्मली रौरवःकुड्मलःकालसूत्रकःपूतिमृत्तिका ६१ संघातोलो
हितोदश्चसविषःसंप्रतापनः महानिरयकाकोलोसंजीवनमहापथौ ६२ अवीचिरंधतामिस्रः कुंभीपाकस्त
थैवच संप्रतापननामैकस्तपनास्त्वेकविंशतिः ६३ नानापीडामयाःसर्वेनानाभेदैःप्रकल्पिताः नानापापविपा
काश्चकिंकरौघैरधिष्ठिताः ६४ एतेषुपतितामूढाःपापिष्ठाधर्मवर्जिताः तत्रभुंजंतिकल्पांतेतास्तानरकया
तनाः ६५

यितुमशक्यंस्वभोगवेद्यत्वादतः किंवर्णयामीति ५९ धौरेयाः प्रधानाअतिदुःखदाइत्यर्थः ६० ६१ तानेवाह ६२
तामिस्रइतित्रिभिःग्रंथविस्तरभयान्नामनिरुक्तिर्नकृता ६४ नानाप्रकाराणांपापानांविपाकाःफलरूपाश्चेति ६४ ६५

मिथःसंगेनपरस्परासक्त्या ६६ यातनामुपसंहारति एवमिति उभयंकुटुंबंस्वदेहंचप्रेत्यपरलोके ६७ उपार्जितंधनंभुंजते बहवः केवलंतुनरकंयातीत्याह एकइति भूतद्रोहेणचैरेणयद्भृतंपोषितंतत्तदिदंकलेवरंस्थूलशरीरंइहैवहित्वाकुशलादितरत्पापंतदेवपा थेयंभोग्यंयस्यसकर्तैवध्वांतंअंधंतमःनरकंप्रपद्यतेनतुभोक्तारः तथाचस्मृतिः देशग्रामकुलानिस्युर्भागभांजिकृतादिषु कलौतुकेव

यास्तामिस्त्रांधतामिस्त्रारौरवाद्याश्चयातनाः भुंक्तेनरोवानारीवामिथःसंगेननिर्मिताः ६६ एवंकुटुंबंबिभ्रा णउदरंभरएववा विसृज्येहोभयंप्रेत्यभुंक्तेतत्फलमीदृशम् ६७ एकःप्रपद्यतेध्वांतंहित्वेदंस्वंकलेवरम् कुशलेतरपाथेयोभूतद्रोहेणयद्भृतम् ६८ दैवेनासादितंतस्यशमलंनिरयेपुमान् भुंक्तेकुटुंबपोषस्यहृतद्रव्य इवातुरः ६९ केवलेनह्यधर्मेणकुटुंबभरणोत्सुकः यातिजीवोंधतामिस्त्रंचरमंतमसःपदम् ७०

लंकर्ताफलभुक्पुण्यपापयोरिति

६८ ननुपापमपिविहायकिंनगच्छेत्तत्राह दैवेनेति तस्यकुटुंबपोषस्यशमलंपापंदैवेनईश्वरेणप्रापितंभुंक्ते अतःपापत्यागेनस्वतंत्र इतिभावः ६९ ननुकुटुंबपोषणंतुविहितमेवतत्राह केवलेनअधर्मेणाइतितमसोनरकस्यचरमंपदंअंतिमस्थानंमहद्दुःखप्रदमित्य र्थः ७०

पुनर्मनुष्यशरीरप्राप्तिकारणमाह नरलोकस्यमनुष्यदेहप्राप्तेरधस्तादर्वाक्यावत्योयातनाः आदिशब्देनसूकरादियोनयोयास्ताः सर्वाः क्रमेणसंप्राप्यभोगेनक्षीणपापः शुचिःसन् अत्रपुनर्नरत्वंप्राप्नोतीत्यर्थः ७१ इतिटी० तृतीयोऽध्यायः ३ पापान्येवमनुष्याणांया

अधस्तान्नरलोकस्ययावतीर्यातनादयः क्रमशः समनुक्रम्यपुनरत्राव्रजेच्छुचिः ७१ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेयमयातनानिरूपणोनामतृतीयोऽध्यायः ३ गरुडउवाच केर्गच्छंतिमहामार्गेवैतरण्यांपतंतिके: केःपापैर्नरकेयांतितन्मेकथयकेशव १ श्रीभगवानुवाच सदैवाकर्मनिरताः शुभकर्मपराङ्मुखाः नरकान्नरकंयांतिदुःखाद्दुःखंभयाद्भयम् २ धर्मराजपुरेयांतित्रिभिर्द्वारैस्तुधार्मिकाः पापास्तुदक्षिणद्वारमार्गेणैवव्रजंतितत् ३ अस्मिन्नेवमहादुःखेमार्गेवैतरणीनदी तत्रयेपापिनोयांतितानहंकथयामिते ४

तनादुःखदानिच इतिश्रुत्वातुगरुडःपापान्येवविपृच्छति केरिति १ अत्रदुःखस्यानंतरंसुखमित्यागमापायित्वंन किंतुपापिनांदुःखभयानंतरंदुःखभयमेवेतिनिरूपयन् श्रीभगवानुवाच २ शास्त्रेषुबहुधाप्रोक्तंनरकप्रदपातकं तस्यसारंसमु

धृत्यन्चतुर्थेप्राहमाधवः १ तत्पुरंप्रति ३ अस्मिन् दक्षिणमार्गे ४ ब्रह्मघ्नाइत्यादिपदानांगच्छंति यममार्गेहीत्यष्टमेनसंबंधः ५

ब्रम्हघ्नाश्चसुरापाश्चगोघ्नावाबालघातकाः स्त्रीघातीगर्भपातीचयेचप्रच्छन्नपापिनः ०५ येहरंतिगुरोर्द्रव्यं देवद्रव्यंद्विजस्यवा स्त्रीद्रव्यहारिणोयेचबालद्रव्यहराश्चये ६ येऋणंनप्रयच्छंतियेवैन्यासापहारकाः वि श्वासघातकायेचसविषान्नेनमारकाः ७ दोषग्राहीगुणाश्लाघीगुणवत्सुचमत्सराः नीचानुरागिणोमूढाःस त्संगतिपराङ्मुखाः ८ तीर्थसज्जनसत्कर्मगुरुदेवविनिंदकाः पुराणवेदमीमांसान्यायवेदांतदूषकाः ९ हर्षितादुःखितंदृष्ट्वाहर्षितेदुःखदायकाः दुष्टवाक्यस्यवक्तारोदुष्टचित्ताश्चयेसदा १० नशृण्वंतिहितंवा क्यंशास्त्रवार्त्तांकदापिन आत्मसंभाविनास्तब्धामूढाःपंडितमानिनः ११ एतेचान्येचबहवःपापिष्ठाधर्म वर्ज्जिताः गच्छंतियममार्गेहिरोदमानादिवानिशम् १२ यमदूतैस्ताड्यमानायांतिवैतरणींप्रति त स्यांपतंतियेपापास्तानहंकथयामिते १३

६ ७ दोषानेवगृण्हातिगुणानांश्लाघांनकरोति मत्सरास्तदुत्कर्षमसहमानाः नीचेष्वेवअनुरागः स्नेहोयेषाम् ८ ९ १० ११ १२ १३

१४ १५ १६ एतावद्दानंतुभ्यंप्रदास्यामीतिप्रतिश्रुत्यप्रतिज्ञाय यथार्थंयथाप्रतिज्ञंआगच्छदानंदास्यामीत्याहूय पश्चान्नास्तितुभ्यं नददामीतिब्रूयात् १७ स्वदत्तस्यापिदानस्ययोहर्त्ता अनुतापकः वृथैवदत्तमितिपश्चात्तापकरः दुर्वाक्यैर्विप्रस्यैवसंतापकरोवा दाने

मातरंयेवमन्यंतेपितरंगुरुमेवच आचार्यंचापिपूज्यंचतस्यांमज्जंतितेनराः १४ पतिव्रतांसाधुशीलांकु
लीनांविनयान्विताम् स्त्रियंत्यजंतियेद्वेषाद्वैतरण्यांपतंतिते १५ सतांगुणसहस्रेषुदोषानारोपयंतिये
तेष्ववज्ञांचकुर्वंतिवैतरण्यांपतंतिते १६ ब्राह्मणायप्रतिश्रुत्ययथार्थंनददातियः आहूयनास्तियोब्रूयात्त
योर्वासिश्चसंततम् १७ स्वयंदत्तापहर्त्ताचदानंदत्वानुतापकः परवृत्तिहरश्चैवदानेदत्तेनिवारकः १८ यज्ञ
विध्वंसकश्चैवकथाभंगकरश्चयः क्षेत्रसीमाहरश्चैवयश्चगोचरकर्षकः १९

अन्येनदत्तेसति स्वयंदत्तापहर्त्ताचेत्यादि
पदानांवैतरण्यांपतंतिइत्यनेनसंबंधः १८ यज्ञेषुद्रव्ययज्ञादिषुविघ्नकर्त्ताहरेः कथायानिवारणकर्त्ताक्षेत्रंइत्युपलक्षणं ग्रामस्यापिपरंपरा १९
गतसीमाहर्त्तागोचरकर्षकः गावश्चरंतियस्मिन्निति गोचरंवनंभाषायांबीडइतिप्रसिद्धंतस्मिन् कृषिकर्त्ता १९

वृषल्यः स्मृतोकथिताः वेश्यासतीचदासीचकुमारीस्याद्रजस्वला याचसंग्रहणीभार्यावृषल्यः पंचसंस्मृताः वेश्याइत्यत्रवंध्येतिपाठः क्वअन्यत्रयज्ञंविनावेदोक्तयज्ञेतुपशुहिंसाविहितेव तथाचश्रुतिः देवायद्यज्ञंतन्वानाअबध्नन्पुरुषंपशुमिति स्मृतिश्चयज्ञार्थेपशवः

ब्राह्मणोरसविक्रेतायदिस्याद्वृषलीपतिः वेदोक्तयज्ञादन्यत्रस्वात्मार्थंपशुमारकः २० ब्रह्मकर्मपरिभ्रष्टोमांसभोक्ताचमद्यपः उच्छृंखलस्वभावोयः शास्त्राध्ययनवर्जितः २१ वेदाक्षरं पठेच्छूद्रःकापिलयःपयःपिबेत् धारयेत्ब्रह्मसूत्रंचभवेद्वाब्राह्मणीपतिः २२ राजभार्याभिलाषीचपरदारापहारकः कन्यायांकामुकश्चेवसतीनांदूषकश्चयः २३ एतेचान्येचबहवोनिषिद्धाचरणोत्सुकाः विहितत्यागिनोमूढावेतरण्यांपतंतिते २४ सर्वमार्गमतिक्रम्ययांतिपापायमालये पुनर्यमाज्ञयागत्यदूतास्तस्यांक्षिपंतितान् २५

सृष्टाः स्वयमेवस्वयंभुवा अतस्त्वांघातयाम्यत्रतस्माद्यज्ञेवधोवधइति २० उच्छृंखलः निरंकुशस्वभावः २१ कपिलायागोरिदंकापिलम् २२ कामुकः कामाभिलाषी सतीनांपतिव्रतानांदूषकः बलात्शीलभ्रष्टकरः २३ २४ दूताःपुनःप्रत्यागत्यवेतरण्यांतान्क्षिपंति २५

ननुपूर्वंनरकेष्वेवकिंनपत्यंतेअतआह यइति धौरेयाणांसर्वनरकेषुमुख्यानांएकविंशतिनरकाणांधुरंयातनाभयासंधारयति इति धुरंधरा एकाएवसर्वनरकाणांदुःखप्रदेत्यर्थः अतोनरकान्विहायपूर्वं वैतरण्यांक्षिपंतीतिभावः २६ दानाद्युपायंविनेवतस्यांदुःखं

योवैधुरंधरासर्वधौरेयाणांखगाधिप अतस्तस्यांप्रक्षिपंतिवैतरण्यांचपापिनः २६ कृष्णागोर्यैर्दिनोदत्ता नोर्ध्वदेहक्रियाः कृताः तस्यांभुक्त्वा महद्दुःखंयांतिवृक्षंततोन्द्भवम् २७ कूटसाक्ष्यंप्रदातारः कूटधर्मप रायणाः छलेनार्जनसंसक्ताचौर्यवृत्त्याचजीविनः २८ छेदयंत्यतिवृक्षांश्चवनारामविभंजकाः व्रतं तीर्थंपरित्यज्यविधवाशीलनाशकाः २९ भर्त्तारंदूषयेन्नारीपरंमनसिधारयेत् इत्याद्याःशाल्मलीवृ क्षेभुंजंतेबहुताडनम् ३० ताडनात्पतितान्दूताःक्षिपंतिनरकेषुतान् पतंतितेषुयेपापास्तानहंकथयामिते ३१

भजंतीत्याहकृष्णेति कूट साक्ष्यंमिथ्यासाक्ष्यंविवदतांमध्येयेमिथ्यावादिनंसंतमयंसत्यंवदतीतिब्रुवंति तेकुटधर्मोवेदबाह्यधर्मः छलेनवंचनादिनाअर्जनेधनसंचये कूटसाक्ष्यादया वृक्षेताडनांभुंजंते इतितृतीयेनसंबंधः २८ अतिवृक्षानुच्चातरतरून्वनंफलप्रधानंआरामंपुष्पप्रधानम् २९ ३० ३१

नास्तिकाजगत्कर्तांईश्वरोनास्तीतिवादकाः दानादिफलंपरलोकेनास्तीतिवादिनोवा भिन्नादूरीकृतापरंपरागतधर्ममर्यादायैस्तेकदर्यास्तु स्मृतावुक्ताः आत्मानंधर्मकृत्यंचपुत्रदारांश्चपीडयन् देवताऽतिथिभृत्यांश्चसकदर्यइतिस्मृतः प्रायेणार्थः कदर्याणां नसुखायकदाचन इहचात्मोपतापायपरत्रनरकायचेत्यर्थः विषयेष्वेव आत्मामनोयेषांते दांभिकामिथ्याचाराः लोकवंचनायजपतपादौप्रवृत्ताइति कृतघ्नाः

नास्तिकाभिन्नमर्यादाः कदर्याविषयात्मकाः दांभिकाश्चकृतघ्नाश्चतेवैनरकगामिनः ३२ कूपानांचतडागानां
वापीनांदेवसद्मनाम् प्रजागृहाणांभेत्तारस्तेवैनरकगामिनः ३३ विसृज्याश्नंतियदारान्शिशून्भृत्यांस्तथागु
रून् उत्सृज्यपितृदेवेज्यांतेवैनरकगामिनः ३४ शंकुभिःसेतुभिःकाष्टैःपाषाणैःकंटकैस्तथा येमार्गमुपरुंध
तितेवैनरकगामिनः ३५ शिवंशिवांहरिंसूर्यंगणेशंसद्गुरुंबुधम् नपूजयंतियेमंदास्तेवैनरकगामिनः ३६
आरोप्यदासींशयनेविप्रोगच्छेदधोगतिम् प्रजासुत्पाद्यशूद्रायांब्राह्मण्यादेवहीयते ३७ कृतोपकारनाशकाः ३२ ३३

विसृज्यंतिद्वेषात्कृपणतयावादारादीन परित्यज्यअश्नंति एकाकिनएवमिष्टान्नंभुंजंति येचपितृदेवानांइज्यांयागंउत्सृज्यवैश्वदेवंअ
कृत्वापितृदेवेज्यामिति पाठेतुपितृदेवानांइज्यंपूज्यंहरिंउत्सृज्यतस्मैअनिवेद्य अश्नंतियेतेवैनरकगामिनः ३४ ३५ ३६ ३७

३८ प्रजांसंतानंहीयसेच्युतोभवति ३९ अनन्यशरणाश्वताःस्त्रियश्वतासांस्वकीयानांवैरेणऋतुदानंनददंतिये ४० ४१ ४२ ४३ के

ननमस्कारयोग्याहिंसकदापिद्विजाधमः नपूजयंतियेमूढास्तेवैनरकगामिनः ३८ ब्राह्मणानांचकलहंगोयु
द्धंकलहप्रियाः नवर्जंत्यनुमोदंतेतेवैन॰ ३९ अनन्यशरणस्त्रीणांऋतुकालव्यतिक्रमम् येप्रकुर्वंतिवि
द्वेषात्तेवैनरक॰ ४० येपिगच्छंतिरागांधानरानारींरजस्वलाम् पर्वस्वप्सुदिवाश्राद्धेते॰ ४१ येशारीरंमलंव
न्हौप्रक्षिपंतिजलेपिच आरामेपथिगोष्ठेवातेवै॰ ४२ शस्त्राणांयेचकर्त्तारःशरणांधनुषांतथा विक्रेतार
श्चयेतेषांतेवै॰ ४३ चर्मविक्रयिणोवेश्याःकेशविक्रेयकास्त्रियः विषविक्रयिणःसर्वेते॰ ४४ अनाथंनानु
कंपंतियेसतांद्वेषकारकाः विनापराधंदंडंतितेवै॰ ४५ आशयासमनुप्राप्तान्ब्राह्मणानर्थिनोगृहे न
भोजयंतिपाकेपितेवै॰ ४६ सर्वभूतेष्वविश्वस्तास्तथातेषुविनिर्दयाः सर्वभूतेषुजिह्मायेतेवैनरकगामिनः ४७

शोभगरत्तंवि कीर्णंतितः व्यभिचारोपजीविन्य इत्यर्थः ४४ ४५ पाकेसत्यपीतिशेषः केपिविश्वासंनकुर्वंतीत्यविश्वस्ताःजिह्माःकुटिलाः
४६ ४७

नियमान्संध्यावंदनरुच्छ्रचांद्रायणादीन्समुपादायप्रतिज्ञयास्वीकृत्ययेअजितेंद्रियाअदांतमनसस्त्यजंतिते ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३

नियमान्समुपादाययेपश्चादजितेंद्रियाः विलोपयंतितान्भूय स्ते० ४८ अध्यात्मविद्यादातारंनैवम
न्यंतियेगुरुम् तथापुराणवक्तारंते० ४९ मित्रद्रोहकरायेचप्रीतिच्छेदकराश्चये आशाच्छेदकराये
चते० ५० विवाहंदेवयात्रांचतीर्थसार्थान्विलुंपति सवसेन्नरकेघोरेतस्मान्नावर्त्तनंपुनः ५१ अग्निंद
द्यान्महापापीगृहेग्रामेतथावने सनीतोयमदूतेश्चवन्हिकुंडेषुपच्यते ५२ अग्निनादग्धगात्रोसौयदा
छायांप्रयाचते नीयतेचतदादूतैरसिपत्रवनांतरे ५३ खड्गतीक्ष्णैश्चतत्रैवगात्रछेदोयदाभवेत् त
दोच्चुःशीतलछायेसुखनिद्रांकुरुष्वभो ५४ पानीयंपातुमिच्छन्वैतृषार्तोयदियाचते पानार्थंतैल
मत्युष्णंतदादूतैःप्रदीयते ५५ पीयतांभुज्यतांपानमन्नमूचुस्तदेतिते पीतमात्रेणतेनैवदग्धांगानि
पतंतिते ५६ कथंचित्पुनरुत्थायप्रलपंतिसुदीनवत् विवशाउच्छ्वसंतश्चतेवक्तुमपिनाशकन् ५७

शीतलांछायांयाचन्तितिशीतलछायंवनंतस्मिन्नितिकटाक्षः ५४ ५५ ५६ ५७

५८ यावदाभूतसंप्लवंमहाप्रलयपर्यंतंकुलालाग्निकुंडेघटवत्पच्यंते ५९ ननुदिनांतेब्रह्मणः प्रोक्तोनाशोलोकत्रयस्यवै परार्धद्वितयांते
पिब्रह्मांडस्यापिसंक्षयः १ इतिपुराणवचनात् कथंमहाप्रलयपर्यंतंपापिनांनरकेनिवासः संभवति ब्रह्मणोदिनांतेएवतेषांविनाशःस्या
दितिचेत्तत्राहतस्येति तेपापिनःपुनरुत्पत्तिसमयेतत्रनरकेष्वेवउत्पद्यंते तस्यपापस्य अक्षयंफलंभुंजंति तदुक्तंबृहन्नारदीये नि

इत्येवंबहुशस्तार्क्ष्ययातनाःपापिनांस्मृताः किमेतैर्विस्तराख्योक्तैः सर्वशास्त्रेषुभाषितैः ५८ एवंवैक्लिश्यमानास्तेनरानाना-
र्यःसहस्रशः पच्यंतेनरकेघोरेयावदाभूतसंप्लवम् ५९ तस्याक्षयंफलंभुक्त्वातत्रैवोत्पद्यतेपुनः यमाज्ञयामहींप्राप्यभ
वंतिस्थावरादयः ६० वृक्षगुल्मलतावल्लीगिरयश्चतृणानिच स्थावराइतिविख्यातामहामोहसमावृताः ६१

र्गुणोपिनिरानंदः सर्वात्मासर्वभावनः चराचरात्मकंविश्वंयथापूर्वमकल्पयत् १ स्थावराद्याश्चविप्रेंद्रायत्रयत्रव्यवस्थिताः तस्मात्कृता
नांपापानांपुण्यानांचैवसत्तमाः २ अवश्यमेवभोक्तव्यंसर्वथात्वक्षयफलम् नाभुक्तंक्षीयतेकर्मकल्पकोटिशतैरपीति ३ स्मृतिश्च
निशांतेपुनरुत्थायप्रलयेयल्लयंगतम् ब्रम्हाजगत्रयंसर्वंयथापूर्वमकल्पयत् ४ इतिश्रुतिश्च धातायथापूर्वमकल्पयत् दिवंचपृथिवीं
चांतरिक्षमथोस्वरिति अतःस्वर्गनरकस्थाः स्वस्वस्थानेष्वेवोत्पद्यशुभाशुभकर्मफलमक्षयमेवभुंजंतीत्यर्थः ६० ६१

 श्रुत्वाचपापचिन्हानिगलत्कुष्ठादिकानिच इदानींगरुडस्तानियथापापंविपृच्छति१

कीटाश्चपशवश्चैवपक्षिणश्चजलेचराः चतुराशीतिलक्षेषुकथितादेवयोनयः ६२ एताःसर्वाःपरिभ्रम्यततोयां
तिमनुष्यताम् मानुषेपिश्वपाकेषुजायंतेनरकागताः तत्रापिपापचिन्हैस्तेभवंतिबहुदुःखिताः ६३ गलत्कुष्ठा
श्चजन्मांधामहारोगसमाकुलाः भवंत्येवंनरानार्यःपापचिंन्होपलक्षिताः ६४ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेन
रकप्रदपापचिन्हनिरूपणोनामचतुर्थोऽध्यायः ४ गरुडउवाच येनयेनचपापेनयद्यच्चिन्हंप्रजायते
यांयांयोनिंचगच्छंतितन्मेकथयकेशव १ श्रीभगवानुवाच यैःपापैर्यांतियांयोनिंपापिनोनरकागताः
येनपापेनयच्चिन्हंजायतेममतच्छृणु २ ब्रह्महाक्षयरोगीस्याद्गोघ्नःस्यात्कुब्जकोजडः कन्याघातीभवेत्कु
ष्ठीत्रयश्चांडालयोनिषु ३ स्त्रीघातीगर्भपातीचपुलिंदोरोगवान्भवेत् अगम्यागमनात्षंढोदुश्चर्मागुरुतल्प
गः ४

येनेति१ मनुजैःपातकंकर्मकृतंयत्पूर्वजन्मनि हरिस्तत्सूचकान्याहपापचिन्हानिपंचमे २ ३ पुलिंदोभिल्लःअ
गम्यास्वगोत्रजा दुश्चर्मार्गजचर्मः गुरुतल्पगः गुरुकुलस्त्रीकामुकः ४

अतिरक्तांगः कुष्टविशेषः श्यावदंतः स्वभावतः कृष्णदंतः शावदंतइतिपाठेतुशावा अतिसूक्ष्माभोजनेबहुदुःखदादंतायस्येतिशावदंतः श्यावदंतैस्तुकिंचि दुःखानुभवोनास्ति अतः पापचिन्हानामतिदुःखप्रदत्वाच्छावदंतइत्येवयुक्तम् लौल्यादजितेंद्रियत्वात् महोदरः

मांसभोक्तातिरक्तांगः श्यावदंतस्तुमद्यपः अभक्ष्यभक्षकोलौल्याद्ब्राह्मणः स्यान्महोदरः ५ अदत्वामिष्टमश्नातिसभवेद्गलगंडवान् श्राद्धेऽन्नमशुचिंदत्वाचित्रकुष्टीप्रजायते ६ गुरोर्गर्वेणावमानादपस्मारीभवेन्नरः निंदकोवेदशास्त्राणां पांडुरोगीभवेद्ध्रुवम् ७ कूटसाक्षीभवेन्मूकः काणः स्यात्पंक्तिभेदकः अनोष्ठस्याद्विवाहघ्नोजन्मांधः पुस्तकंहरेत् ८ गोब्राह्मणपदाघातात्खंजः पंगुश्चजायते गद्गदोनृतवादीस्यात्तच्छ्रोताबधिरोभवेत् ९ गरदः स्याज्जडोन्मत्तोखल्याटोग्निप्रदायकः दुर्भगः पलविक्रेतारोगवान्परमांसभुक् १० हीनजातोप्रजायेतरत्नानामपहारकः कुनखीस्वर्णहर्तास्याद्धातुमात्रहरोधनः ११

जलोदररोगी ५ ६ अपस्मारीमृगीरोगी ७ ८ पादेनताडनात् खंजः पद्भ्यामाघातात्पंगुः गद्गदः अस्फुटवक्तातस्यानृतवादस्यश्रोता ९ पलविक्रेतामांसविक्रयी १० कुनखीनिसर्गतः कुत्सितनखः कुष्टीसदृशः ११

आखुर्मूषकः धान्यंसतुषान्नम् १२ शाकंहृत्वाशिखीमयूरास्यात् हृत्वेतस्यसर्वत्रसंबंधः शुभान्मृगमदादीन् गंधान्हृत्वाछुंछुंदरीस्यात्
भाषायांन्त्यामचेडइतिमधुहृत्वादंशः मधुमक्षिकास्यात् १३ १४ रौद्रेणहिंस्रकर्मणाउपजीविकाकर्तासार्थान्यात्रिकजनसमूहान् १५ १६

अन्नहर्त्ताभवेदाखुःशलभोधान्यहारकः चातकोजलहर्त्तास्याद्विषहर्त्ताचवृश्चिकः १२ शाकंपत्रंशिखीहृत्वागंधान्
छुछुंदरीशुभान् मधुदंशःपलंगृध्रोलवणंचपिपीलिका १३ तांबूलफलपुष्पादिहर्त्तास्याद्वानरोवने उपानत्तृणका
र्पासहर्त्तास्यान्मेषयोनिषु १४ यश्चरौद्रोपजीवीचमार्गेसार्थान्विलुंपति मृगयाव्यसनीयस्तुछागस्याद्वधिकगृहे १५
योमृतोविषपानेनकृष्णसर्पोभवेद्गिरौ निरंकुशस्वभावःस्यात्कुंजरोनिर्जनेवने १६ वैश्वदेवमकर्तारः सर्वभक्षाश्च
येद्विजाः अपरीक्षितभोक्तारोव्याघ्रास्युर्निर्जनेवने १७ गायत्रींनस्मरेद्यस्तुयोनसंध्यामुपासते अंतर्दुष्टोबहिः
साधुःसभवेद्ब्राह्मणोबकः १८

विश्वंसर्वंजातीयंप्राणिजातंदेवा
देवतायस्मिन् तद्विश्वदेवंस्वार्थेतद्धितः वैश्वदेवंनामकर्मतदकर्त्तारः सर्वेषांकुलालरजकादीनामप्यन्नंभक्षयंतितेसर्वभक्षाः गणान्नंगणिका
न्नंचभुक्त्वाचांद्रायणंचरेदितिनिषेधात् सर्वभक्षमपिभक्षयंतीतिवाअशुचिहेयोपादेयपरीक्षामकृत्वायेभुंजंतितेपि १७ १८

अयाज्यान् याजयितुमनर्हान् पतितयवनादीन्याजयतीति अयाज्ययाचकइतिपाठेप्ययमेवार्थः बहून्दक्षिणालोभेनयाजयतीतिबहुया जीतस्यभावस्तत्वंतस्मात् निर्मंत्रं अमृतोपस्तरणादिमंत्रंविना आमंत्रणरहितंवा १९ २० हुंतुकृत्यगुरुमवज्ञायेत्यर्थः २१ २२मित्रध्रु

अयाज्ययाजकोविप्रःसभवेद्ग्रामसूकरः खरोवैबहुयाजित्वात्काकोनिर्मंत्रभोजनात् १९ पात्रेविद्यामदाताचबली वर्द्दोभवेद्द्विजःगुरुसेवामकर्त्ताचशिष्यःस्याद्गोखरःपशुः २० गुरुंहुंकृत्यतुंकृत्यविप्रंनिर्जित्यवादतः अरण्येनिर्जले देशेजायतेब्रह्मराक्षसः २१ प्रतिश्रुतंद्विजेदानमदत्वाजंबुकोभवेत् सतामसत्कारकरःफेत्कारोग्निमुखो भवेत् २२ मित्रध्रुग्गिरिगृध्रस्यादुलूकःक्रयवंचनात् वर्णाश्रमपरीवादात्कपोतोजायतेवने २३ आशाच्छेदकरो यस्तुस्नेहच्छेदकरस्तुयः योद्वेषात्स्त्रीपरित्यागीचक्रवाकश्चिरंभवेत् २४ मातृपितृगुरुद्वेषीभगिनीभ्रातृवैरकृत् गर्भेयोनौविनष्टःस्याद्यावद्योनिसहस्रशः २५ श्वश्रोर्गालिप्रदानारीनित्यंकलहकारिणी साजलौकाचयूका स्यात्भर्त्तारंभर्त्सतेन्चया २६ स्वपतिंचपरित्यज्यपरपुंसानुवर्त्तिनी वल्गुलीगृहगोधास्याद्द्विमुखीवाऽथसर्पिणी २७ २४

क्मित्रद्रोहीगिरौगृध्रः क्रयेन्यव्यवहारेपरीवादान्निंदनात् २३ २४ २५ भर्त्सतेधिक्करोति २६ २७

२८ अप्राप्तयौवना अजातरजस्कातस्याः संगात् २९ ३० वृषलीव्याख्याता ३१ ऐकादशाहं आएकादशाहमितिच्छेदः एकादशाहपर्यं

यःस्वगोत्रोपघातीचस्वगोत्रस्त्रीनिषेवणात् तरक्षशल्लकोभूत्वाऋक्षयोनिषुजायते २८ तापसीगमनात्कामीभवेन्म
रुपिशाचकः अप्राप्तयौवनासंगान्द्भवेदजगरोवने २९ गुरुदाराभिलाषीचकृकलासोभवेन्नरः राज्ञींगत्वाभवेदु
ष्ट्रोमित्रपत्नींचगर्दभः ३० गुदगोविड्वराहःस्याद्वृषस्याद्वृषलीपतिः महाकामीभवेद्यस्तुस्यादश्वःकामलंपटः ३१
मृतस्यैकादशाहंतुभुंजानःश्वाभिजायते लभेद्देवलकोविप्रोयोनिंकुक्कुटसंज्ञकाम् ३२ द्रव्यार्थंदेवतापूजांयःकरो
तिद्विजाधमः सवैदेवलकोनामहव्यकव्येषुगर्हितः ३३ महापातकजान्घोरान्नरकान्प्राप्यदारुणान् कर्मक्षये
प्रजायंतेमहापातकिनस्त्विह ३४ खरोष्ट्रमहिषाणांहिब्रह्महायोनिमृच्छति वृकश्वानशृगालानांसुरापायांतियोनि
षु ३५ कृमिकीटपतंगत्वंस्वर्णस्तेयीसमाप्नुयात् तृणगुल्मलतात्वंचक्रमशोगुरुतल्पगः ३६ परस्ययोषितंहृत्वा
न्यासापहरेणेनच ब्रह्मस्वहरणाच्चैवजायतेब्रह्मराक्षसः ३७

तंसूतकान्नमितर्थः ३२ देवलकमाहहव्यकव्येषुगर्हितः पि
तृदेवकार्येषुभोजयितुमनर्हः ३३ महापापिनांयोनिमाहत्रिभिः ३४ ३५ ३६ न्यासस्यस्वगृहेधृतस्यपरधनस्यापहरेणेनग्रहणेन ३७

प्रसंगाद्ब्रह्मस्वहरणेदोषमाह ब्रह्मस्वमितिचतुर्भिः प्रणयात्कपटस्नेहात् भुक्तंभक्षितं ब्रह्मस्वंब्राह्मणधनं आसप्तमं सप्तमपुरुषपर्यंतंकुलं दहतिपुण्यलोकैः सहदग्धंकरोतिबलाद्भुक्तंसदाचंद्रतारापर्यंतंभाविकुलंदहति वंशोच्छेदंकरोतीत्यर्थः ३८ कः नकोपीत्यर्थः ३९ वि॰

ब्रह्मस्वंप्रणयाद्भुक्तंदहत्यासप्तमंकुलम् बलात्कारेणचौर्येणदहत्याचंद्रतारकम् ३८ लोहचूर्णाश्मचूर्णेचविषंचजरयेन्नरः ब्रह्मस्वंत्रिषुलोकेषुकः पुमाञ्जरयिष्यति ३९ ब्रह्मस्वरसपुष्टानिवाहनानिबलानिच युद्धकालेविशीर्यंतेसैकताः सेतवोयथा ४० देवद्रव्योपभोगेनब्रह्मस्वहरणेनच कुलान्यकुलतां यांतिब्राह्मणातिक्रमेणच ४१ स्वमाश्रितंपरित्यज्यवेदशास्त्रपरायणम् अन्येभ्योदीयतेदानंकथ्यतेयमतिक्रमम् ४२ ब्राह्मणातिक्रमोनास्ति विप्रेवेदविवर्जिते ज्वलंतमग्निमुत्सृज्यनहिभस्मनिहूयते ४३ अतिक्रमेकृतेतार्क्ष्यभुक्त्वाचनरकान्क्रमात् जन्मांधः स्यात्दरिद्रःस्यान्नदाताकिंतुयाचकः ४४

शीर्यंते पलायंते ४० अकुलतामुच्छेदताम् ४१ अतिक्रमंव्याख्यायते स्वमिति ४२ विप्रेस्वमाश्रितेवेदवर्जितेकुपात्रेसति अतिक्रमदोषोनास्तीत्यर्थः ज्वलंतदूरेदीप्यमानंभस्मनिनिकटवर्तिनियथा दूरादाहृत्य अग्नावेवहवनमुचितंतथानिकटवर्तिनंमूढंपरित्यज्य विदेशादानीयपात्रेप्रदेयमितिभावः ४३ पात्रंपरित्यज्यकुपात्रदानस्यफलमाहअतीति ४४

४५ अपकर्षति हरति ४६ ४७ ४८ ४९ उपसंहरति एवमिति ५० तिर्यक्शरीरतांपशुपक्षिदेहभावं भारवाहनेनउद्भवोयेषांतानि

स्वदत्तांपरदत्तांवायोहरेच्चवसुंधराम् षष्टिवर्षसहस्राणिविष्ठायांजायतेक्रिमिः ४५ स्वयमेवचयोदत्वास्वयमेवा
पकर्षति सपापीनरकंयातियावदाभूतसंप्लवम् ४६ दत्वावृत्तिंभूमि दानंयत्नतः परिपालयेत् नरक्षतिहरे
द्यस्तुसपंगुःश्वाभिजायते ४७ विप्रस्यवृत्तिकरणेलक्षधेनुफलंभवेत् विप्रस्यवृत्तिहरणान्मर्कटश्वाकपिर्भ
वेत् ४८ एवमादीनिचिन्हानियोनयश्चखगेश्वरः स्वकर्मविहितालोकेदृश्यंतेत्रशरीरिणाम् ४९ एवंदुष्क
र्मकर्त्तारोभुक्त्वानिरययातनाम् जायंतेपापशेषेणप्रोक्तास्वेतासुयोनिषु ५० ततोजन्मसहस्रेषुप्राप्यतिर्यक्
शरीरताम् दुःखानिभारवहनोद्भवादीनिलभंतिते ५१ पक्षिदुःखंततोभुक्त्वावृष्टिशीतातपोद्भवम् मानुषं
लभतेपश्चात्समीभूतेशुभाशुभे ५२ स्त्रीपुंसोस्तुप्रसंगेनभूत्वागर्भेक्रमादसौ गर्भादिमरणांतंचप्राप्यदुःखंम्रि
यतेपुनः ५३ समुत्पत्तिर्विनाशश्चजायतेसर्वदेहिनाम् एवंप्रवर्त्तितंचक्रंभूतग्रामेचतुर्विधे ५४

पशुदेहेलभंते ५१ वृष्ट्यादिभवदुःखंपक्षिदेहेइति ५२ ५३ ५४ ७ ७ ७ ७ ७ ७

५५ ५६ ५७ इतिटीकायांपंचमोऽध्यायः ५ पातकीनरकंगत्वाजायतेनिर्धनेकुले इतिश्रुत्वातुगरुडस्तज्जन्मपरिपृच्छति १ श्रो
तुमामुष्मिकंदुःखंयेषामध्यायपंचकेः तेषांषष्ठेऽधुनाप्राहजन्मकर्मचकेशवः २ कथमिति १ प्रसंगेनसंगमेननिरुद्धेगर्भेएवस्थितेसति २

घटीयंत्रंयथामर्त्याभ्रमंतिमममायया भूमौकदाचिन्नरकेकर्मपाशसमावृताः ५५ अदत्तदानाच्चभवेद्दरिद्रोदरिद्र
भावाच्चकरोतिपापम् पापप्रभावान्नरकंप्रयातिपुनर्दरिद्रीपुनरेवपापी ५६ अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशु
भम् नाभुक्तंक्षीयतेकर्मकल्पकोटिशतैरपि ५७ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेपापचिन्हनिरूपणोनामपं
चमोऽध्यायः ५ गरुडउवाच कथमुत्पद्यतेमातुर्जठरेनरकागतः गर्भादिदुःखंयद्भुंक्तेतन्मेकथयकेशव
१ श्रीभगवानुवाच स्त्रीपुंसोस्तुप्रसंगेननिरुद्धेशुक्रशोणिते यथायंजायतेमर्त्यस्तथावक्ष्याम्यहंतव २ ऋ
तुमध्येहिपापानांदेहोत्पत्तिःप्रजायते इंद्रस्यब्रह्महत्यास्तियस्मिन्तस्मिन्दिनत्रये ३ प्रथमेहनिचांडालीद्विती
येब्रह्मघातिनी तृतीयेरजकीत्येतानरकागतमातरः ४

यस्मिन्नृतुमध्येहत्याचतुर्थांशेन अस्तितस्मिन्नेवदिनत्रयेपापि
नांदेहोत्पत्तिरित्यन्वयः ३ ब्रह्मघातिनीमहापातकयुक्तेवास्पर्शाएतास्त्रिमलिनदिनांतर्गताश्चांडाल्यादिसमाहिनरकेभ्यआगतानांमातरोभवंति
एतास्वेवनरकागताउत्पद्यंतइत्यर्थः ४

देवंईश्वरस्तदेवनेतृप्रवर्त्तकंयस्यतेंदैवनेत्रंतेनपूर्वकृतेनकर्मणाजंतुर्जीवः देहस्यप्राप्तये पुंसःपुरुषस्यरेतसःशुक्र स्यकणोबिंदुस्तस्याश्रयः सन्स्त्रियाउदरंप्रविष्टोभवति अत्रायंविशेषः शुक्रशोणितसंयोगात्पिंडोत्पत्तिः प्रजायते रक्ताधिक्येभवेन्नारीशुक्राधिक्येभवेत्पु मान् समानेद्रव्यसंयोगेतृतीयाप्रकृतिर्भवेत् १ विभक्तेरेतसिप्रायोभवेद्युग्ममपिक्वचिदिति ५ भूत्वागर्भेक्रमादिति पूर्वसूचितक्र

कर्मणादेवनेत्रेणजंतुर्देहोपपत्तये स्त्रियाःप्रविष्टउदरंपुंसोरेतःकणाश्रयः ५ कलिलंत्वेकरात्रेणपंचरात्रेण
बुद्बुदम् दशाहेनतुकर्कंधूःपेश्यंडंवाततःपरम् ६ मासेनतुशिरोद्वाभ्यांबाह्वंगाद्यंगविग्रहः नखलोमास्थि
चर्माणिलिंगच्छिद्रोद्भवस्त्रिभिः ७ चतुर्भिर्धातवःसप्तपंचभिःक्षुत्तृडुद्भवः षड्भिर्जरायुणावीतःकुक्षौ-
भ्राम्यतिदक्षिणे ८

मेणैवगर्भोत्पत्तिप्रकारमाह कलिलमितिचतुर्भिः कलिलंशुक्रशोणितमिश्रितंभवति ततोबुद्बुदंवर्तुलंभवति पेशीमांसपिंडाकारंभवति कर्कंधुःबदरीफलंकठिनंभवति अंडवायोन्यंतरे ६ बाह्वंगाद्यंगानांविग्रहोविभागः लिंगच्छिद्राणिचतेषामुद्भवः ७ जरायुणागर्भवेष्टने नवीतःप्रवृतः ८ ६३ ६३ ६३ ६३ ६३ ६३ ६३ ६३ ६३

मातुर्जग्धेनभक्षितेनान्नेनपानाद्यैश्चएधमानाधातवोयस्यजंतूनासंभवोयस्मिन्तस्मिन्नसंमतेदुर्गंधेगर्त्तेशेतेतथाचमार्कंडेयपुराणे नाडीच्या प्यायनीनामनाभ्यांतस्यनिबध्यते स्त्रीणांतथान्त्रसुषिरेसानिबद्धोपजायते क्रमंतेभुक्तपीतानिस्त्रीणांगर्भोदरेतथा तैराप्यायितदेहोसौजंतु र्वृद्धिमुपैतिवाइति ९ कथमुत्पद्यतइतिप्रश्नोत्तरमुक्त्वागर्भादिदुःखंयद्भुंक्ते एतस्योत्तरमाह तत्रत्यैर्गर्भस्थितैः क्षुधितैः खादद्भिः कृमि

मातुर्जग्धान्नपानाद्यैरेधद्धातुरसंमते शेतेविण्मूत्रयोर्गर्त्तेसजंतुर्जंतुसंभवे ९ कृमिभिःक्षतसर्वांगः सौकुमार्यात्प्र तिक्षणम् मूर्च्छामाप्नोत्युरुक्लेशस्तत्रत्यैः क्षुधितैर्मुहुः १० कटुतीक्ष्णोष्णलवणरूक्षाम्लादिभिरुल्बणैः मातृभु क्तैरुपस्पृष्टः सर्वांगोत्थितवेदना ११ उल्बेनसंवृतस्तस्मिन्नंत्रैश्चबहिरावृतः आस्तेकृत्वाशिरःकुक्षौभुग्नपृष्ठ शिरोधरः अकल्पःसांगचेष्टायांशकुंतइवपंजरे १२ तत्रलब्धस्मृतिर्दैवात्कर्मजन्मशतोद्भवम् स्मरन्दीर्घमनुच्छ्वा संशर्मकिंनामविंदते १३

भिःसौकुमार्यात् कोमलत्वेनक्षतानिसर्वांगानियस्य १० उल्बणैःदुःखहेतुः सर्वांगेषुउत्थितावेद नायस्य आस्तइत्युत्तरेणान्वयः ११ उल्बेनजरायुणा भुग्नंवक्रंपृष्ठंशिरोधराग्रीवाचयस्य १२ दैवात्पूर्वकर्मवशाल्लब्धास्मृतिर्येनसदीर्घं दुरंतं अनु च्छ्वासंयथाभवति तथातत्रस्थितः सन् सुखंनैवविंदतेइति १३

नाथमानोयाचमानःउपतप्यमानोवाऋर्षिर्देहात्मदर्शीसत्पवध्रयोबंधनभूताधातवोयस्यसः १४ सूतिहेतुभिर्वातैर्वेपितः सोदरःसमानो

नाथमानऋषिर्भीतःसप्तवध्रिःकृतांजलिः स्तुवीततंविक्लवयावाचायनोदरेर्पितः १४ आरभ्यसप्तमान्मासा
ल्लब्धबोधोपिवेपितः नैकत्रास्तेसूतिवातैर्विष्ठाभूरिवसोदरः १५ जीवउवाच श्रीपतिंजगदाधारमशुभक्षय
कारकम् व्रजामिशरणंविष्णुंशरणागतवत्सलम् १६ त्वन्मायामोहितोदेहेतथापुत्रकलत्रके अहंममाभिमाने
नगतोहंनाथसंसृतिम् १७ कृतंपरिजनस्यार्थेमयाकर्मशुभाशुभम् एकाकीतेनदग्धोहंगतास्तेफलभागिनः
१८ यदियोन्याःप्रमुच्येहंतत्स्मरिष्येपदंतव तमुपायंकरिष्यामियेनमुक्तिंव्रजाम्यहम् १९ विण्मूत्रकूपेपतितो
दग्धोहंजठराग्निना इच्छन्नितोविवसितुंकदानिर्वास्यतेबहिः २० येनेदृशंमेविज्ञानंदत्तंदीनदयालुना तमेव
शरणंयामिपुनर्मेमास्तुसंसृतिः २१

दरजन्माविष्ठाभूःकृमिरिव १५ अथार्तिदुःखितोजीवोमंदविरक्तइवस्तौति निर्विद्यश्रीपतिमित्याद्यष्टभिः १६ १७ परिजनस्यार्थेकुटुंब
पालनाय १८ १९ स्वदुःखंविज्ञापयन्नाह इतोगर्भाद्विवसितुंनिर्गंतुमिच्छन् असौकदाबहिर्निर्यास्यतेनिष्काश्यते २० तत्कृतमुपकारंस्मर
न्नाहयेनेति २१

अथवा २२ तस्मादत्रैवस्थितोऽपिविगतक्लमः अन्याकुलः सन् कात्रतवसाधनसामग्रीतत्राह तेपदाश्रयः सन्निति २३ दशमास्यः
दशमासागर्भेव्यतीतायस्येति ऋषिर्जीवः सद्यस्तत्क्षणमेव अवाचीनं अवाङ्मुखंसूतिहेतुर्मारुतः प्रसूत्यैजन्मार्थंक्षिपतिनुदति २४ अ

नचनिर्गंतुमिच्छामिबहिर्गर्भात्कदाचन यत्रयातस्यमेपापकर्मणादुर्गतिर्भवेत् २२ तस्मादत्रमहद्दुःखेवस्थि
तोपिविगतक्लमः उद्धरिष्यामिसंसारादात्मानंतेपदाश्रयः २३ श्रीभगवानुवाच एवंकृतमतिर्गर्भेदशमास्यः
स्तुवन्नृषिः सद्यःक्षिपत्यवाचीनंप्रसूत्यैसूतिमारुतः २४ तेनावसृष्टःसहसाकृत्वावाक्शिरआतुरः विनि
ष्क्रामतिकृच्छ्रेणनिरुच्छ्वासोहतस्मृतिः २५ पतितोभुविविण्मूत्रेविष्टाभूरिवचेष्टते रोरूयतिगतेज्ञानेविपरी
तांगतिंगतः २६ गर्भेव्याधौश्मशानेचपुराणेयामतिर्भवेत् सायदिस्थिरतांयातिकोनमुच्येतबंधनात् २७ य
दागर्भाद्बहिर्यातिकर्मभोगादनंतरम् तदैववैष्णवीमायामोहयत्येवपूरुषम् २८ सतदामाययास्पृष्टोनकिं
चिद्वदतेवशः शैशवादिभवंदुःखंपराधीनतयाश्नुते २९

वसृष्टः अधिक्षिप्तः सन् २५ २६ श्मशानेमृतानुगमनेपुराणेतत्श्रवणे २७ किमिति स्थिरतांनयातीत्यत्राह यदेति २८ २९

गर्भदुःखमुक्त्वा शैशवदुःखमाह परेति त्रिभिः परस्यछंदं मनोगतमभिप्रायं अविदुषाजनेनपुष्यमाणः पाल्यमानः अनभिप्रेतं प्रतिकूलं आपन्नः प्राप्तः सन् स्तन्यार्थं रोदने उदरव्यथां प्रकल्प्य निंबरसपानं उदरव्यथया रोदने स्तनपानमित्यादि ३० आसनोत्थानचेष्टने च अनीशः सन् रो

परछंदं नविदुषा पुष्यमाणो जनेन सः अनभिप्रेतमापन्नः प्रत्याख्यातुमनीश्वरः ३० शायितोशुचिपर्यंकेजंतुः स्वेदजदूषिते नेशः कंडूयनेंगानामासनोत्थानचेष्टने ३१ तुदंत्यामत्वचंदंशामशकामत्कुणादयः रुदंतं विगतज्ञानंकृमयः कृमिकंयथा ३२ इत्येवंशैशवंभुक्त्वादुःखंपौगंडमेवच ततोयौवनमासाद्ययातिसंपदमासुरीम् ३३ तदादुर्व्यसनासक्तोनीचसंगपरायणः शास्त्रसत्पुरुषाणांचद्वेष्टास्यात्कामलंपटः ३४ दृष्ट्वास्त्रियंदेवमायांतद्भावैरजितेंद्रियः प्रलोभितः पतत्यंधेतमस्यग्नौपतंगवत् ३५

रूयतीत्यनुषंगः ३१ आमाकोमलात्वक्यस्यतंगर्भेजातं ज्ञानंयस्य ३२ शैशवंपंचवर्षाणि पौगंडंयौवनादर्वाक् तत्रचाध्ययनादिदुःखानि यौवनदुःखमाह आसुरीं दंभोदर्पोभिमानश्चेत्यादि ३३ तदायौवनसमये ३४ कामलंपटतामेवाह दृष्ट्वेति देवस्यममभायारूपांतद्भावैस्तस्याः कटाक्षकपटस्नेहवंचनादिभिर्भावैः प्रलोभितः सन्नंधेतमसिमहामोहेपतति ३५

ग॰पुटी॰ २९ अत्रपंचेंद्रियप्रधानोनरःपततीतिकिंवाच्यं एकैकेंद्रियासक्त्यैवबहवोनष्टाइत्याह कुरंगेतिपंचभिः शब्दस्पर्शरूपरसगंधैर्मोहिताः कुरंगा अ॰ ६
दयः पंचहताएवकिंचपंचभिः श्रवणादिभिरिंद्रियैः पंचशब्दादिविषयान् यः एकएवप्रमादी अविवेकीसेवते सयुवाकथंनहन्यते अपितुहन्य
तेएवेत्यर्थः ३६ हननमेवनिरूपयति अलब्धइतिद्वाभ्याम् नलब्धंआभीप्सितंवांछितंकामिन्यादिसुखंयेनसः अज्ञानादविचारात् इ

कुरंगमातंगपतंगभृंगमीनाहताःपंचभिरेवपंच एकःप्रमादीसकथंनहन्यतेयःसेवतेपंचभिरेवपंच ३६अलब्धाभीप्सि
तोज्ञानादिद्धमन्युःशुचार्पितः सहदेहेनमानेनवर्द्धमानेनमन्युना ३७ करोतिविग्रहंकामीकामिष्वंतायचात्मनः ब
लाधिकैःसहन्येतगजैरन्यैर्गजोयथा ३८ एवंयोविषयासक्त्यानरत्वमतिदुर्लभम् वृथानाशयतेमूढस्तस्मात्सापतरो
हिकः ३९

द्धः प्रवृद्धोमन्युःकोपोयस्येति यदावांच्छितलाभोनजातः तदाशुचार्पितःशोकेनयुक्तोभवति यदादेहेनसहैववर्धमानेनमन्युनाच ३७आ
त्मनोंतायस्वस्यनाशायकामिषु अन्यजारेषुकामिनीनिमित्तंविग्रहंविरोधंकरोति तदाकामीयुषाबलेनाधिकैर्जारैर्हन्येत यथाप्रबलैर्ग ३
जैर्हीनोगजइव ३८ योविषयासक्त्यावृथैवनरत्वंनाशयति तमनुशोचन्नाह एवमितिद्वाभ्याम् ३९

जातीशतेष्विति पश्वादिजातीनांशतेषुशतशब्दोत्र आनंत्यवाचकः अनेकजीवजातिष्वित्यर्थः भुविकर्मभूमौचमानुषत्वंयन्मनुष्यशरी रंलभते तद्दुर्लभंहि भगवन्नामस्मरणार्हत्वात् अहोबतश्वपचोतोगरीयान् यज्जिह्वाग्रेवर्त्ततेनामतुभ्यमितिवचनात् तत्रापिनर देहेपिद्विजत्वंब्राह्मणत्वंदुर्लभतरं अतिदुर्लभंखलु अतोभोगरुडयोद्विजस्तत्रतारुण्येपालयति देहमितिशेषः इंद्रियाणिलालयति विषयास्वादनेलंपटानिकरोतितस्यद्विजस्यहस्तगतं अनायासेनकरतलेप्राप्तंपानेन अजरामरत्वप्रदमप्यमृतंप्रमादात् पानस्याल

जातीशतेषुलभतेभुविमानुषत्वंतत्रापिदुर्लभतरंखलुभोद्विजत्वम् यस्तन्नपालयतिलालयतींद्रियाणितस्या
मृतंक्षरतिहस्तगतंप्रमादात् ४० ततस्तांरुद्रतांप्राप्यमहाव्याधिसमाकुलः मृत्युंप्राप्यमहद्दुःखंनरकंयातिपू
र्ववत् ४१ एवंगतागतेकर्मपाशैर्बद्धाश्चपापिनः कदापिनविरज्यंतेममभायाविमोहिताः ४२

स्यात् क्षरतिहर्थैवनिःसरतिपततितथानपस्तीर्थादिषुसमर्थंमुक्तिपदंतारुण्यंक्षुद्रविषयाभिलाषेणवृथैवयातीत्यर्थः ४० ततस्तारुण्या नंतरंतांअस्तेवमत्योपन्यस्तमित्यादिनापूर्वोक्तांरुद्रतांप्राप्यपूर्ववत् यातनादेह आवृत्येत्यादिपूर्वोक्तप्रकारेण ४१ एवंषडध्यायोक्तप्र कारेणगतागतैःगतानरकेआगताभुविएतद्रूपैः कर्मणांपाशैर्बद्धानविरज्यंते विरक्तिंनलभंते अत्रहेतुर्ममभायाविमोहिताइति ४२

पापगतिमुपसंहरतीति ४३ इतिटीकायांषष्ठोऽध्यायः ६ गरुडः षड्भिरध्यायैः श्रुत्वापातकयातनाम् अथतन्नाशकोपायमष्टभिः परिपृच्छति १ और्ध्वदैहिकदानेनगतःप्रेतोपिसद्गतिम् इत्याहसप्तमेविष्णुर्बभ्रुवाहनसत्कथाम् २ प्रमादात् ३ पुराणार्थेषुविशेषेणनिश्च

इतितेकथितातार्क्ष्यपापिनांनरकेगतिः अंत्येष्टीकर्महीनानांकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ४३ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेपापिजन्मादिदुःखनिरूपणोनामषष्ठोध्यायः ६ सूतउवाच इतिश्रुत्वातुगरुडःकंपितोऽश्वत्थपत्रवत् जनानामुपकारार्थंपुनःपप्रच्छकेशवम् १ गरुडउवाच कृत्वापापानिमनुजाःप्रमादाद्बुद्धितोपि वा नयांतियातनायाम्याःकेनोपायेनकथ्यताम् २ संसारार्णवमग्नानांनराणांदीनचेतसाम् पापोपहतबुद्धीनांविषयोपहतात्मनाम् ३ उद्धारार्थंवदस्वामिन्पुराणार्थविनिश्चयम् उपायंयेनमनुजाःसद्गतिंयांतिमाधव ४ श्रीभगवानुवाच साधुपृष्टंत्वयातार्क्ष्यमानुषाणांहितायवै शृणुष्वावहितोभूत्वासर्वंतेकथयाम्यहम् ५ दुर्गतिःकथितापूर्वमपुत्राणांचपापिनाम् पुत्रिणांधार्मिकाणांतुनकदाचित्खगेश्वर ६

योयस्यतमुपायंवद ४ मृतस्यपुण्यपापाभ्यांद्वेगतीतत्रपापगतिरुक्तानिरूपिताइदानींपुण्यगतिंश्रीभगवानुवाच साध्विति यावत्ग्रंथसमाप्ति ५६

किंच अपुत्राणामेवदुर्गतिर्भवतिनतुपुत्रिणांअतःपुत्रमहिमानंनिरूपयति ७ उपायनेवाह हरिवंशेति ८ ९ १० ११ लोकान्यमलो

पुत्रजन्मावरोधःस्याद्यदिकेनापिकर्मणा तदाकश्चिदुपायेनपुत्रोत्पत्तिंप्रसाधयेत् ७ हरिवंशकथांश्रुत्वाशत
चंडीविधानतः भक्त्याश्रीशिवमाराध्यपुत्रमुत्पादयेत्सुधीः ८ पुन्नाम्नोनरकाद्यस्मात्पितरंत्रायतेसुतः त
स्मात्पुत्रइतिप्रोक्तःस्वयमेवस्वयंभुवा ९ एकोपिपुत्रोधर्मात्मासर्वंतारयतेकुलम् पुत्रेणलोकान्जयतिश्रुतिरे
षासनातनी १० इतिवेदैरपिप्रोक्तंपुत्रमाहात्म्यमुत्तमम् तस्मात्पुत्रमुखंदृष्ट्वामुच्यतेपैतृकादृणात् ११ पौत्रस्य
स्पर्शनान्मर्त्योमुच्यतेचऋणत्रयात् लोकानन्त्येदिवःप्राप्तिःपुत्रपौत्रप्रपौत्रकैः १२ ब्राह्म्योढापुत्रोन्नयतिसंगृ
हीतस्त्वधोनयेत् एवंज्ञात्वाखगश्रेष्ठहीनजातिसुतांस्त्यजेत् १३

कादीन् अत्येत् अतिक्रमति पुत्रादिभिः कृत्वादिवःस्वर्गस्यप्राप्तिर्भवति १२ अत्रविशेषमाहब्राह्म्योढेतिब्राह्म्यविवाहेनऊढाविवाहिता
यापत्नीतस्याःपुत्रोब्राह्म्योढापुत्रःसतुउत्ऊर्ध्वंस्वर्गादिलोकंनयति उन्नयतिइत्यत्र संधिरार्षःब्राह्म्यंतुसवर्णायासवर्णेनवरेणसहजाय
तेविवाहोवेदविधिनाब्राह्म्यइत्यभिधीयते इतिसंगृहीतअविवाहितायापुत्रस्तु अधः अधोगतिंनयति १३

१४ सवर्णेभ्यः स्वपतिभ्यः सवर्णास्वस्त्रीषु औरसा इति दत्तक्रीतादिव्यावृत्तिः स्वरित्यव्ययं स्वर्यातीति किंवाच्यपरदत्तेन श्राद्धेनेत्यनुषंगः

सवर्णेभ्यः सवर्णासु ये पुत्रा औरसाः खग तएव श्राद्धदानेन न पितॄणां स्वर्गहेतवः १४ श्राद्धेन पुत्रदत्तेन स्वर्यातीति कि
मुच्यते प्रेतोपि परदत्तेन गतः स्वर्गं मया शृणु १५ अत्रैवोदाहरिष्येहमितिहासं पुरातनम् और्ध्वदैहिकदानस्य
परमाहात्म्यसूचकम् १६ पुरा त्रेतायुगे ताक्ष्यं राजासीद्बभ्रुवाहनः महोदये पुरे रम्ये धर्मनिष्ठो महाबलः १७ यज्वा
दानपतिः श्रीमान्ब्रह्मण्यः साधुवत्सलः शीलाचारगुणोपेतो दयादाक्षिण्यसंयुतः १८ पालयामास धर्मेण प्रजाः
पुत्रानिवौरसान् क्षत्रधर्मरतो नित्यं स दंड्यान्दंडयन्नृपः १९ स कदाचिन्महाबाहुः ससैन्यो मृगयां गतः व
नं विवेश गहनं नानावृक्षसमन्वितम् २० नानामृगगणाकीर्णं नानापक्षिनिनादितम् वनमध्ये तदा राजा मृगं
दूरादपश्यत २१ तेन विद्धो मृगोतीव बाणेन सुदृढेन च बाणमादाय तं तस्य वने दर्शनमेयिवान् २२

१५ अत्र पुत्रमाहात्म्यप्रस्तावेन श्राद्धमहिमानमितिहासमुखेन प्रस्तौति अत्रेति यावदध्यायसमाप्ति १६ १७ १८ १९ २० २१ तेन नृपे
ण दूरात्प्रक्षिप्तेन अतीव सुदृढेनापि बाणेन विद्ध एव न तु मृतः एयिवान् गतः २२

२३ क्षुत्तृड्भ्यांक्षामः शुष्कः कंठोयस्य दूरगमनेनश्रमः स्वेदआतपेनसंतापस्ताभ्यांमूर्च्छितअस्वस्थः सरोवरंप्राप्यअश्वेनसहितएवव्यगाहत

कक्षेणरुधिरार्द्रेणसराजानुजगामतम् ततोमृगप्रसंगेनवनमन्यद्विवेशसः २३ क्षुत्क्षामकंठोनृपतिःश्रमसंताप
मूर्च्छितः जलाशयंसमासाद्यसाश्वएवव्यगाहत २४ पपौतदुदकंशीतंपद्मगंधाधिवासितम् ततोवतीर्यसलिला
द्विश्रमोबभ्रुवाहनः २५ ददर्शन्यग्रोधतरुंशीतच्छायंमनोहरम् महाविटपविस्तीर्णपक्षिसंघनिनादितम् २६
वनस्यतस्यसर्वस्यमहाकेतुमिवस्थितम् मूलंतस्यसमासाद्यनिषसादमहीपतिः २७ अथप्रेतंददर्शासौक्षुत्तृषा
व्याकुलेंद्रियम् उत्कचंमलिनंकुब्जंनिर्मांसंभीमदर्शनम् २८ तंदृष्ट्वाविकृतंघोरंविस्मितोबभ्रुवाहनः प्रेतोपिदृ
ष्ट्वातंघोरामटवीमागतंनृपम् २९ समुत्सुकमनाभूत्वातस्यांतिकमुपागतः अब्रवीत्सतदाताक्ष्र्यप्रेतराजोनृपं
वचः ३०

तस्मिन्प्रविष्टः २४ ततअश्वादवतीर्यतदुदकं पपौसलिलाज्जलपानाद्विश्रमः विगतश्रमोबभूव २५ २६ न्यग्रोधतरुंवटवृक्षंमहाकेतुंउच्चत
रत्वाद्वनध्वजमिव २७ २८ २९ समुत्सुकमनाः प्रसन्नचित्तः ३०

३१ ३२ ३३ ३४ नानाजनपदाकीर्णं अनेकदेशोद्भवैर्जनैः परिपूर्णंनानारत्नैश्चजातौजातौयदुत्कृष्टंतद्रत्नमभिधीयते इतिस्त्रीगजा

प्रेतभावोमयात्यक्तःप्राप्तोस्मिपरमांगतिम् त्वत्संयोगान्महाबाहोजातोधन्यतरोस्म्यहम् ३१ राजोवाच कृष्ण
वर्णकरालास्य प्रेतत्वंघोरदर्शनम् केनकर्मविपाकेनप्राप्तंतेवद मंगलम् ३२ प्रेतत्वकारणंतातब्रूहिसर्वमशेषतः
कोसित्वंकेनदानेनप्रेतत्वंतेविनश्यति ३३ प्रेतउवाच कथयामिनृपश्रेष्ठसर्वमेवादितस्तव प्रेतत्वकारणंश्रुत्वा
दयांकर्तुंत्वमर्हसि ३४ वैदशंनामनगरंसर्वसंपत्समन्वितम् नानाजनपदाकीर्णंनानारत्नसमाकुलम् ३५ ह
र्म्यप्रासादशोभाढ्यंनानाधर्मसमन्वितम् तत्राहंन्यवसंतातदेवार्चनरतःसदा ३६ वैश्योजात्यास्मदेवोहंनाम्नावि
दितमस्तुते हव्येनतर्पितादेवाःकव्येनपितरस्तथा ३७ विविधैर्दानयोगैश्चविप्राःसंतर्पितामया दीनांधकृप
णेभ्यश्चदत्तमन्नमनेकधा ३८

श्वादिश्रेष्ठवस्तुभिः पूर्णम् ३५ हर्म्यंराजगृहंप्रोक्तं प्रासादोधनिनांगृहं तेषांशोभाभिराढ्यंयुक्तंनानाधर्मैः श्रौतस्मार्त्तैः ३६ कोसि
त्वमितिप्रश्नस्योत्तरमाह वैश्यइति देवार्थमन्नंहव्यंस्यात्पित्रर्थंकव्यमेवच ३७ ३८

३९ ननुस्कृतंकथंनिष्फलंजातमहोइत्याशंकायामाह ममेति ४० किंचअपुत्रस्यममैवप्रेतत्वंजातमिति नकिंतुषोडशश्राद्धरहितस्यसपुत्रस्यापिस्यादित्याह यस्येति ४१ विपदिरक्षकत्वाद्बंधुरितिहेतोः पुत्राद्यभावेराजापिक्रियांकारयेदितिभावः तदुक्तंविष्णुपुराणेउच्छिन्नबं

तत्सर्वंनिष्फलंराजन्ममदैवादुपागतम् यथामेनिष्फलंजातंस्कृतंतद्वदामिते ३९ ममवैसंततिर्नास्तिनस्कृत्वन्न
चबांधवः नचमित्रंहिमेताद्दकृयः कुर्यादूर्ध्वदैहिकम् ४० यस्यनस्यान्महाराजश्राद्धंमासिकषोडशं प्रेतत्वंसु
स्थिरंतस्यदत्तैःश्राद्धशतैरपि ४१ त्वंमौर्ध्वदैहिकंकृत्वामामुद्धरमहीपते वर्णानांचैवसर्वेषांराजाबंधुरिहो
च्यते ४२ तन्मांतारयराजेंद्रमणिरत्नंददामिते यथामेसद्गतिर्भूयात्प्रेतयोनिश्चगच्छति ४३ तथाकार्यं
त्वयावीरममचेदिच्छसिप्रियम् क्षुधातृषादिभिर्दुःखैःप्रेतत्वंदुःसहंमम ४४ स्वादूदकंफलंचास्तिवनेस्मि
न्शीतलंशिवम् नप्राप्नोमिक्षुधार्त्तोहंतृषार्तोनजलंक्वचित् ४५

धुज्ञातीनांकारयेदवनीपतिरिति ४२ पूर्वस्कृतप्रभावान्मणिरत्नलाभः ४३ ४४ सर्वयोनिषुआहारस्खेनदुःखसहिष्णुताभवति
ममतुतदलाभाद्दुःखंदुःसहमेवेत्याह स्वाद्विति ४५

केनदानेनतेप्रेतत्वंविनश्यति इतिप्रश्नोत्तरमाहपंचभिः यदीति ४६ ४७ सच्छास्त्रश्रवणेनधुंधुकारीविमुक्तः सज्जनानांधर्मदत्तादीनांसं गाद्बहवः कलहादयोविमुक्ताइति ४८ किंच ममप्रेतत्वंतुविष्णुपूजयैवयास्यति अतस्त्वांवक्ष्यामीतिस्रुवर्णद्वयमिति पंचगुंजोमाषः सुवर्णषो

यदिमेहिभवेत्राजन्विधिर्नारायणेमहान् तदग्रेवेदमंत्रैश्चक्रियासर्वौर्ध्वदैहिकी ४६ तदानश्यतिमेनूनंप्रेतत्वंनात्र संशयः वेदामंत्रास्तपोदानंदयासर्वत्रजंतुषु ४७ सच्छास्त्रश्रवणंविष्णोः पूजासज्जनसंगतिः प्रेतयोनिवि नाशायभवंतीतिमयाश्रुतम् ४८ अतोवक्ष्यामितेविष्णुपूजांप्रेतत्वनाशिनीम् सुवर्णद्वयमानीयस्रुवर्णन्यायसं चितम् तस्यनारायणस्यैकांप्रतिमांभूपकल्पयेत् ४९ पीतवस्त्रयुगच्छन्नांसर्वाभरणभूषितांम् स्नापि तांविविधैस्तोयैरधिवास्यजयेत्ततः ५० पूर्वेतुश्रीधरंतस्यादक्षिणेमधुसूदनम् पश्चिमेवामनंदेवमुत्तरेचगदा धरम् ५१ मध्येपितामहंचैवतथादेवंमहेश्वरम् पूजयेच्चविधानेनगंधपुष्पादिभिःपृथक् ५२

डशमाषसंख्याकंतस्यद्वयंद्वात्रिंशन्माषकंस्रुवर्णकांचनंतस्यप्रतिमांप्रकल्पयेत् ४९ विविधैरनेकतीर्थोद्भवैः अलाभेवापीकूपजलैर्वा अधिवास्य सिंहासनेस्थाप्यपूजयेत् ५० पूजनप्रकारमाह पूर्वेत्यादिपंचभिः ५१ ५२

५३ ५४ ५५ निर्वपेत प्रेतघटंदद्यात ५६ ५७ रूद्रटेनत्यक्तुमयोग्येन अवश्यंकर्तव्येनेत्यर्थः ५८ ५९ तदेवाहसंतसद्धाटकमयंभो

ततःप्रदक्षिणीकृत्यवन्हेोसंतर्प्यदेवताः घृतेनदध्नाक्षीरेणविश्वेदेवांश्चतर्पयेत् ५३ ततःस्नातोविनीतात्मायजमा
नःसमाहितः नारायणाग्रेविधिवत्स्वांक्रियामोर्ध्वदैहिकीम् ५४ आरभेतयथाशास्त्रंक्रोधलोभविवर्जितः कुर्या
त्श्राद्धानिसर्वाणिवृषस्योत्सर्जनंतथा ५५ ततःपदानिविप्रेभ्योदद्याच्चैवत्रयोदश शय्यादानंप्रदत्वाचघटंप्रेत
स्यनिर्वपेत ५६ राजोवाच कथंप्रेतघटंकुर्यातद्दद्यात्केनविधानतः ब्रूहिसर्वानुकंपार्थंघटंप्रेतविमुक्तिदम् ५७
प्रेतउवाच साधुपृष्टंमहाराजकथयामिनिबोधते प्रेतत्वंनभवेद्येनदानेनरूद्रटेनच ५८ दानंप्रेतघटंनामस
र्वाशुभविनाशनम् दुर्लभंसर्वलोकानांदुर्गतिक्षयकारकम् ५९ संतप्तहाटकमयंतुघटंविधायब्रह्मेशकेशवयु
तंसहलोकपालैः क्षीराज्यपूर्णविवरंप्रणिपत्यभक्त्याविप्रायदेहितवदानशतैःकिमन्यैः ६०

धितंरूवर्णरचितंब्रह्मादियुतंब्रह्मादिभिःस्वपूजार्थंस्यस्वस्थानेस्वधिष्ठितंतेषांखनितनमोंतनामाक्षरेर्युक्तमित्यर्थः दुग्धघृतपूर्णंचकृत्वाअतसीपु
ष्पसंकाशमितिमंत्रेणप्रणम्यप्रदेहीति ६०

६१ ६२ ६३ तस्यभूपतेः पदंपदन्यासं अनुलक्षीकृत्यसेना आजगाम ६४ ममकृत्यंनविस्मरणीयमितिसंप्रार्थ्य अंतर्धानंगतः ६५

ब्रह्मामध्येतथाविष्णुःशंकरःशंकरोव्ययः प्राच्यादिषुचतत्कंठेलोकपालान्क्रमेणतु ६१ संपूज्यविधिवत्राज
न्धूपैःकुसुमचंदनैः ततोदुग्धाज्यसहितंघटंदेयंहिरण्मयम् ६२ सर्वदानाधिकंचैतन्महापातकनाशनम् कर्त्तव्यं
श्रद्धयाराजन्प्रेतत्वविनिवृत्तये ६३ श्रीभगवानुवाच एवंसंजल्पतस्तस्यप्रेतेनसहकाश्यप सेनाजगामानुपदंह
स्त्यश्वरथसंकुला ६४ ततोबलेसमायातेदत्वाराज्ञेमहामणिम् नमस्कृत्यपुनःप्रार्थ्यप्रेतोदर्शनमेयिवान् ६५ तस्मा
द्वनाद्विनिष्क्रम्यराजापिस्वपुरंययौ स्वपुरंचसमासाद्यतत्सर्वंप्रेतभाषितम् ६६ चकारविधिवत्पक्षिन्नौर्ध्वदैहिकजंविधि
म् तस्यपुण्यप्रदानेनप्रेतोमुक्तोदिवंययौ ६७ श्राद्धेनपरदत्तेनगतःप्रेतोपिसद्गतिम् किंपुनःपुत्रदत्तेनपितायातीति
तिचाद्भुतम् ६८ इतिहासमिमंपुण्यंशृणोतिश्रावयेच्चयः नतोप्रेतत्वमायातःपापाचारयुतावपि ६९ इतिश्रीगरुड
पुराणेसारोद्धारेबभ्रुवाहनप्रेतसंस्कारोनामसप्तमोऽध्यायः ७

६६ ६७ विधिंकृत्वाप्रेतायददौ इतिहासकथनस्याभिप्रायमाह श्राद्धेनेति ६८ ६९ इतिटीकायांसप्तमोऽध्यायः ७

कर्मणामुष्मिकेनैवसङ्गतिलभतेनरः तद्विनानेतिगरुडस्तदेवपरिपृच्छति १ आमुष्मिकीमिति अष्टमेनाममाहत्म्यंदानंचातुरकालिकम्धर्मप्रशंसांप्रो
वाचभगवान्धर्मवत्सलः आमुष्मिकींपरलोकोपयोगिनींसर्वांआतुरकृत्यादिकांसत्क्रियाम् १ प्रश्नमभिनंद्यधार्मिकार्हंस्तुकृतिजनोचितंकृत्यं श्रीभ

गरुडउवाच आमुष्मिकींक्रियांसर्वांवदस्तुकृतिनांमम कर्त्तव्यासायथापुत्रैस्तथाचकथयप्रभो १ श्रीभगवानुवाच सा
धुपृष्टंत्वयातार्क्ष्यमानुषाणांहितायवै धार्मिकार्हंचयत्कृत्यंतत्सर्वंकथयामिते २ सुकृतीवार्धकेदृष्ट्वाशरीरंव्याधिसं
युतम् प्रतिकूलान्ग्रहांश्चैवप्राणघोषस्यचाश्रुतिम् ३ तदास्वमरणंज्ञात्वानिर्भयःस्यादतंद्रितः अज्ञातज्ञातपापा
नांप्रायश्चित्तंसमाचरेत् ४ यदास्यादातुरःकालस्तदास्नानंसमारभेत् पूजनंकारयेद्विष्णोःशालिग्रामस्वरूपिणः
५ अर्चयेद्गंधपुष्पैश्चकुंकुमैस्तुलसीदलैः धूपैर्दीपैश्चनैवेद्यैर्बहुभिर्मोदकादिभिः ६ दत्वाचदक्षिणांविप्रा
न्नैवेद्यादेवभोजयेत् अष्टाक्षरंजपेन्मंत्रंद्वादशाक्षरमेवच ७

गवानुवाच सुकृतीत्यादि २ अश्रुतिं कर्णरुद्धेसति अतःशब्दस्यअश्रवणंचदृष्ट्वातदेतिद्वितीयेनसंबंधः ३ निर्भयःमृत्युभयशून्यःस्यादपरि
हार्यत्वात् अतंद्रितः आतुरकृत्येनिरालस्यःस्याच्चेति ४ आतुरकालोंतसमयः ५ ६ ७

अत्रगुरुर्यथागुरुमहिमानंशास्त्रेणशिष्यायोपदिशति तथैवहरिरपिहरिनाममहिमास्वमुखेनाह संस्मरेदित्यादिविंशद्भिः ८ ९ १० ११

संस्मरेत्श्शृणुयाद्वेवविष्णोर्नामशिवस्यच हरेनार्महरेत्पापंनृणांश्रवणगोचरम् ८ रोगिणोंतकमासाद्यशोच्यनो
यंनबांधवैः स्मारणीयंपवित्रंमेनामधेयंमुहुर्मुहुः ९ मत्स्यःकूर्मोवराहश्चनारसिंहश्चवामनः रामोरामश्चकृष्णा
श्चबुद्धःकल्कीतथैवच एतानिदशनामानिस्मर्त्तव्यानिसदाबुधैः समीपेरोगिणोब्रूयुर्बांधवास्तेप्रकीर्त्तिताः ११
कृष्णेतिमंगलंनामयस्यवाचिप्रवर्त्तते तस्यभस्मीभवंत्याशुमहापातककोटयः १२ म्रियमाणोहरेर्नामगृणन्पुत्रो
पचारितम् अजामिलोप्यगाद्धामकिंपुनःश्रद्धयागृणन् १३ हरिर्हरतिपापानिदुष्टचित्तैरपिस्मृतः अनिच्छया
पिसंस्पृष्टोदहत्येववह्निपावकः १४ हरेर्नाम्नश्चयाशक्तिःपापनिर्हरणेद्विज तावत्कर्त्तुंसमर्थोनपातकंपातकीजनः १५
किंकरेभ्योयमःप्राहानयध्वंनास्तिकंजनम् नैवानयतभोदूताहरिनामस्मरन्नरम् १६

१२ १३ ननुअजामिलस्तुबहुपापकृत्कथंधाम अगादिति इमांमाशंकांपरिहरन्नाह हरिरितिद्वाभ्याम् १४ १५ अत्रनाममाहात्म्यंनसांपरायंप्र
तिभाति बालंप्रमाद्यंतंधनलोभेनमूढं अयंलोकोनास्ति परश्चनास्तीतिपुनःपुनर्वशमापद्यतेमेइतिश्रुत्यर्थकेनयमदूतसंवादेनाह किंकरेभ्यइ
त्यादि१६

हरिनामान्येवाह अच्युतमित्यादि १७ येअच्युतादिनामकदंबंस्मरंतितान् अपापान्पुण्यरूपान्दूरतरेणत्यजतेषांसमीपेपिमागच्छेत्यर्थः १८ केतर्हि दंडार्थमानेयाइत्यत्राह तानितिद्वाभ्याम् असतःदुष्टान् तानेवाहमुकुंदपादारविंदयोर्योमकरंदरूपोरसस्तस्माद्विमुखान्हरिभक्तिरहितानित्यर्थः कीदृशात् निष्किंचनैरजस्रंजुष्टात् तेषांज्ञापकमाहनिरयवर्त्मनिस्वधर्मशून्येगृहेबद्धातृष्णायैस्तान् १९ किंच यथेषांजिव्हाइत्याद्यन्व

अच्युतंकेशवंरामनारायणंकृष्णदामोदरंवासुदेवंहरिम् श्रीधरंमाधवंगोपिकावल्लभंजानकीनायकंरामचं
द्रंभजे १७ कमलनयनवासुदेवविष्णोधरणिधराच्युतशंखचक्रपाणे भवशरणमितीरयंतियेवैत्यजभटदू
रतरेणतानपापान् १८ तानानयध्वमसतोविमुखान्मुकुंदपादारविंदमकरंदरसादजस्रम् निष्किंचनैःपरमहंस
कुलैरसङ्गैर्जुष्टात्गृहेनिरयवर्त्मनिबद्धतृष्णान् १९ जिव्हानवक्तिभगवत्गुणनामधेयंचेतश्चनस्मरतितच्च
रणारविंदम् कृष्णायनोनमतियच्छिरएकदापितानानयध्वमसतोकृतविष्णुकृत्यान् २० तस्मात्संकीर्तनंवि
ष्णोर्जगन्मंगलमंहसाम् महतामपिपक्षींद्रविद्ध्येकांतिकनिष्कृतिम् २१

यःनकृतंविष्णोःकृत्यमाराधनंयैस्ताना नयध्वमिति २० अतोहरिविमुखानेवानयंत्विति यमोदूतानाज्ञापयतितस्माज्जगतोपिमंगलरूपंमहतांबहूनामप्यंहसांपापानांएकांतिकनिष्कृतिंपरमप्रायश्चित्तरूपंविद्धि २१

किंच चीर्णानिकृतान्यपितानिहरिविमुखंनपुनंतिकिंतु अभक्तानरकेष्वेवपतंतीत्यर्थः २२ तर्हिकेनपतंतीत्यतआह कृष्णनाम्नैवगतं किल्बिषंपापंयेषांतेस्वप्नेपिनयमंपश्यंतीत्यन्वयः २३ मांसास्थिरक्तानिविद्यंतेयस्यांसामांसास्थिरक्तवती साचासौकायाएववैतरणीच प्रसिद्धापिसाअस्थिवृंदतटादुर्गमामांसशोणितकर्दमाभवति अतः तत्सादृश्यात् कायापिवैतरणीएवतस्यांयथायः द्विजेभ्योगांदद्यात्

प्रायश्चित्तानिचीर्णानिनारायणपराङ्मुखम् ननिष्पुनंतिदुर्बुद्धिंसुराकुंभमिवापगाः २२ कृष्णनाम्नान
नरकंपश्यंतिगतकिल्बिषाः यमंचतद्भटांश्चैवस्वप्नेपिनकदाचन २३ मांसास्थिरक्तवत्कायवैतरण्यांपत
तेन्नसः योतेदद्याद्द्विजेभ्यश्चनंदनंदनगामिति २४ अतःस्मरेन्महाविष्णोर्नामपापौघनाशनम् गीता
सहस्रनामानिपठेद्वाश्रृणुयादपि २५ एकादशीव्रतंगीतागंगांबुतुलसीदलम् विष्णोःपादांबुनामानिमर
णेमुक्तिदानिच २६

सनपतेत् तथैवास्यापियः अंतसमयेनंदनंदनइतिगावा णींद्विजेभ्योदत्तेभ्योदद्यात् तवर्गस्यदंतस्थानीयत्वात् सोपिकायवैतरण्यांनपतेत्किंतुमुक्तोभवतीत्यर्थः तत्रयथाएकाएकस्यदातव्याबहूनांनकदाचनइतिनिषेधात् तथात्रापिद्विजेभ्यश्चेतिचकारःपौनःपुन्यविधानार्थः अतोनंदनंदनइति वाणींबहुवारमावर्तयेदित्यविरोधः २४ २५ २६

एवंनामसमाहात्म्यंनिरूप्यइदानीं अवश्यदातव्यातुरदानेनपुत्रंप्रोत्साहयति ततइत्यादि २७ अनुमोदतेयन्मनसिचिंतयतिवाचावदति

ततःसंकल्पयेदन्नंसघृतंचसकांचनम् सवत्साधेनवोदेयाश्रोत्रियायद्विजातये २७ अंतेजनोयद्ददातिस्वल्पं वायदिवाबहु तदक्षयंभवेत्तार्क्ष्ययत्पुत्रश्चानुमोदते २८ अंतकालेतुसत्पुत्रःसर्वदानानिदापयेत् यत्त दर्थंस्रुतोलोकेप्रार्थ्यतेधर्मकोविदैः २९ भूमिस्थंपितरंदृष्ट्वाअर्धोन्मीलितलोचनम् पुत्रैस्तृष्णानकर्त्त व्यातद्धनेपूर्वसंचिते ३० सतद्ददातिसत्पुत्रोयावज्जीवत्यसौचिरम् अतिवाहस्तुतन्मार्गेदुःखंनलभतेय तः ३१ आतुरेचोपरागेचद्वयंदानंविशिष्यते अतोवश्यंप्रदातव्यमष्टदानंतिलादिकम् ३२ तिलालोहं हिरण्यंचकार्पासोलवणंतथा सप्तधान्यंक्षितिर्गावएकैकंपावनंस्मृतम् ३३ एतदष्टमहादानंमहापातकना शनम् अंतकालेप्रदातव्यंश्रृणुतस्यचतत्फलम् ३४

वातदप्यक्षयंभवेदिति २८ एतदर्थंआतुरदानदापनार्थम् २९ पूर्वंपित्रैवसंचितेअतस्तस्यैवधने ३० अतिवाहःपरलोकगामीतन्मार्गेयतः आतुरदानात् ३१ अष्टमहादानंफलसहितमाह ममेति ३२ ३३ ३४

३५ तिलदानात्फलमाह असुराइतिसार्द्धेन ३६ भूमियुक्तेनभूम्यांकरंधृत्वेत्यर्थः ३७ लोहदानफलमाह यमइतिसार्द्धत्रिभिः ३८

ममस्वेदसमुद्भूताःपवित्रास्त्रिविधास्तिलाः असुरादानवादैत्यास्तृप्यंतितिलदानतः ३५ तिलाःश्वेतास्तथा कृष्णादानेनकपिलास्तिलाः संहरंतित्रिधापापंवाङ्मनःकायसंचितम् ३६ लोहदानंचदातव्यंभूमियुक्तेन पाणिना यमसीमांनचान्पोतिनगच्छेत्तस्यवर्त्मनि ३७ कुठारोमुशलोदंडःखड्गश्चच्छुरिकातथा श स्त्रायेयमहस्तेचनिग्रहेपापकर्मणाम् ३८ यमायुधानांसंतुष्ट्यैदानमेतदुदाहृतम् तस्माद्दद्याल्लोहदानं यमलोकेसुखावहम् ३९ ऊरणःश्यामसूत्रश्चभंडामर्कोप्युदुंबरः शेषंवलोमहादूतालोहदानात्सुखप्रदाः ४० शृणुताक्ष्यपरंगुह्यंदानानांदानमुत्तमम् दत्तेनतेनतुष्यंतिभूर्भुवःस्वर्गवासिनः ४१ ब्रह्माद्याऋष योदेवाधर्मराजसभासदः स्वर्णदानेनसंतुष्टाभवंतिवरदायकाः ४२ तस्माद्देयंस्वर्णदानंप्रेतोद्धरणहेतवे नयातियमलोकंसस्वर्गतिंतातगच्छति ४३

३९ ४० स्वर्णदानफलमाह शृण्वितिचतुर्भिः ४१ ४२ ४३

४४ ४५ लोहादिपंचदानेनतुष्टाभवंतिइतिशेषः ४६ त्रिषुवक्ष्यमाणेषु ४७ भूमिदानफलमाह ४८ गोचर्मप्रमाणंयथा गोशतंवृषसंयु

च्चिरंवसेत्सत्यलोकेनतोराजाभवेदिह रूपवान्धार्मिकोवाग्मीश्रीमानतुलविक्रमः ४४ कार्पासस्यतुदानेनदू
तेभ्योनभयंभवेत् लवणंदीयतेयच्चतेननैवभयंयमात् ४५ अयोलवणकार्पासतिलकांचनदानतः चित्र
गुप्तादयस्तुष्टायमस्यपुरवासिनः ४६ सप्तधान्यप्रदानेनप्रीतोधर्मध्वजोभवेत् तुष्टाभवंतियेन्येपित्रिषु
द्वारेष्वधिष्ठिताः ४७ व्रीहयोयवगोधूमामुद्गामाषाःप्रियंगवः चणकाःसप्तमाज्ञेयाःसप्तधान्यमुदाहृत
म् ४८ गोचर्ममात्रंवसुधादत्त्वापात्रेविधानतः पुनातिब्रह्महत्यायाद्दृष्टमेतन्मुनीश्वरैः ४९ नव्रतेभ्यो
नतीर्थेभ्योनान्यदानाद्विनश्यति राज्यकृतंमहापापंभूमिदानाद्विलीयते ५० पृथिवींसस्यसंपूर्णांयोददा
तिद्विजातये सप्रयातींद्रभवनेपूज्यमानःसुरासुरैः ५१

कंयत्रोपविश्यतेभुवि तन्मूपरिमितंज्ञेयंगोचर्ममानमुत्तममिति ४९ ५० स्वल्पेनभूमिदानेनतुमाहापापमपयाति किंच सस्यपूर्णायाः
प्रदानेनतुइंद्रभुवनंप्रयातीत्याह पृथिवीमिति ५१

५२ अदानेदोषमाह यश्चेतिद्वाभ्याम् कुटींस्वकीयांपर्णशालामपिनाप्नोतिईदृशोदरिद्रीस्यात् ५३ तावन्निवसेदितिसंबंधः ५४ भूमेरपिगोरू

अत्यल्पफलदानिस्युरन्यदानानिकाश्यप पृथिवीदानजंपुण्यमहन्यहनिवर्धते ५२ योभूत्वाभूमिपोभूमिंनोददाति
द्विजातये सनाप्नोतिकुटींग्रामेदरिद्रीस्यात्भवेभवे ५३ अदानात्भूमिदानस्यभूपतित्वाभिमानतः निव
सेन्नरकेयावत्शेषोधारयतेधराम् ५४ तस्मात्भूमीश्वरोभूमिदानमेवप्रदापयेत् अन्येषांभूमिदानार्थंगोदा
नंकथितंमया ५५ ततोंतधेनुर्दातव्यारुद्रधेनुंप्रदापयेत् ऋणधेनुंततोदत्वामोक्षधेनुंप्रदापयेत् ५६ द
द्याद्वैतरणींधेनुंविशेषविधिनाखग तारयंतिनरंगावस्त्रिविधाच्चैवपातकात् ५७ बालत्वेयच्चकौमारेय
त्पापंयौवनेकृतम् वयःपरिणतौयच्चयच्चजन्मांतरेष्वपि ५८ यन्निशायांतथाप्रातर्यन्मध्यान्हपराण्हयोः सं
ध्ययोर्यत्कृतंपापंकायेनमनसागिरा ५९

पत्वात्गोदानमेव ५५ अंतधेनुःअष्टदानोक्तारुद्रधेनुंश्रीरुद्रस्यमृत्युंजयत्वान्मृत्युदुःखनिवृत्त्यर्थंऋणधेनुःज्ञाताज्ञातऋणविमुक्त्यर्थमोक्षधे
नुःमोक्षार्थंवैतरणीतारणार्थंपंचमीचेति ५६ ५७ बालत्वादिषुयत्पापंकृतंतस्मात्तारयंतीतिपूर्वेणैवसंबंधः ५८ ५९

सद्युत्सर्वजन्मनिएकवारमेकापि ६० ६१ स्वस्थचित्तस्यसावधानस्यतुएकैवगोआतुरस्यसन्निहितमरणस्यतुगोशतंअग्रिमक्षणेमरिष्यती तिम्रियमाणस्तस्यतुचित्तविवर्जितंदानानुसंधानरहितंदत्तंगोसहस्रंचमृतस्यमरणानंतरंचगवांलक्षंएतत्सर्वंसमतुल्यफलदंभवति अतः

दत्वाधेनुंसकृद्वापिकपिलांक्षीरसंयुताम् सोपस्करांसवत्सांचतपोवृत्तसमन्विते ६० ब्राह्मणेवेदविदुषेसर्वपापैः प्रमुच्यते उद्धरेदंतकालेसादातारंपापसंचयात् ६१ एकागोस्वस्थचित्तस्यत्वातुरस्यचगोशतम् सहस्रं म्रियमाणस्यदत्तंचित्तविवर्जितम् ६२ मृतस्यैतत्पुनर्लक्षंविधिपूर्तंचतत्समम् तीर्थयात्रासमोपेतंदानमे कंचलक्षधा ६३ पात्रेदत्तंचयद्दानंतल्लक्षगुणितंभवेत् दातुःफलमनंतंस्यान्नपात्रस्यप्रतिग्रहः ६४ स्वा ध्यायहोमसंयुक्तःपरपाकविवर्जितः रत्नपूर्णामपिमहींप्रतिगृह्यनलिप्यते ६५ विषशीतापहौमंत्रवन्हीकिं दोषभागिनौ अपात्रेसाचगौर्दत्तादातारंनरकंनयेत् ६६ कुलैकशतसंयुक्तंगृहीतारंतुपातयेत् नापात्रे विदुषादेयाआत्मनःश्रेयइच्छता ६७

स्वस्थावस्थायामेवदेयमितिभावः एवमपिएकगोदानमन्यद्वाती र्थयात्राभ्यांसम्यगुपेतंयुक्तंतत्लक्षधाभवतीत्यर्थः ६३ ६४ ६५ ६६ अपात्रेदानेनतुमहतीविनष्टिरित्याह अपात्रइतिसार्द्धेन ६७

पात्राणामपि बहूनामेकानदेयेत्याह ६८ ६९ दद्याद्वैतरणींधेनुंविशेषविधिनारवग इतिपूर्वसूचितविशेषविधिमेवाह कृष्णा

एकाप्येकस्यदातव्याबहूनांनकदाचन साविक्रीताविभक्तावादहत्यासप्तमंकुलम् ६८ कथितायामयापूर्वंत
ववैतरणीनदी तस्याउद्धरणोपायंगोदानंकथयामिते ६९ कृष्णांवापाटलांवापिधेनुंकुर्यादलंकृताम् स्व
र्णशृंगींरौप्यखुरांकांस्यपात्रोपदोहिनीम् ७० कृष्णावस्त्रयुगच्छन्नांकंठघंटासमन्विताम् कार्पासोपरिसंस्था
प्यताम्रपात्रंसचेलकम् ७१ यमंहैमंन्यसेत्तत्रलोहदंडसमन्वितम् कांस्यपात्रेघृतंकृत्वासर्वंतस्योपरिन्यसे
त् ७२ नावमिक्षुमयींकृत्वापट्टसूत्रेणवेष्टयेत् गर्त्तंविधायसजलंकृत्वातस्मिन्निक्षिपेत्तरिम् ७३ तस्या
परिस्थितांकृत्वासूर्यदेहसमुद्भवाम् धेनुंसंकल्पयेत्तत्रयथाशास्त्रविधानतः ७४ सालंकाराणिवस्त्राणिब्रा
ह्मणायप्रकल्पयेत् पूजांकुर्याद्विधानेनगंधपुष्पाक्षतादिभिः ७५ पुच्छंसंगृह्यधेनोस्तुनावमाश्रित्यपादतः
पुरस्कृत्यततोविप्रमिमंमंत्रमुदीरयेत् ७६

मिति ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ६ ६ ६ ६ ६ ६

७७ ७८ वैतरणींवितरणंदानंतद्रूपिणीमेनांधेनुम् ७९ मांप्रतीक्षस्ववैतरण्याः सकाशादुत्तारणार्थंत्वमांप्रतीक्षस्वदृष्टिंकुरुष्व ८० यममा

भवसागरमग्नानांशोकतापोर्मिदुःखिनाम् त्रातात्वंहिजगन्नाथःशरणागतवत्सलः ७७ विष्णुरूपद्विजश्रेष्ठ मामुद्धरमहीसुर सदक्षिणामयादत्तातुभ्यंवैतरणीनमः ७८ यममार्गेमहाघोरेतांनदींशतयोजनाम् त र्तुकामोददाम्येतांतुभ्यंवैतरणींनमः ७९ धेनुकेमांप्रतीक्षस्वयमद्वारेमहापथे उत्तारणार्थंदेवेशिवैतरण्ये नमोस्तुते ८० गावोमेअग्रतःसंतुगावोमेसंतुपृष्ठतः गावोमेहृदयेसंतुगवांमध्येवसाम्यहम् ८१ या लक्ष्मीःसर्वभूतानांयाचदेवेप्रतिष्ठिता धेनुरूपेणसादेवीममपापंव्यपोहतु ८२ इतिमंत्रैश्चसंप्रार्थ्यसांजलि र्धेनुकांयमम् सर्वंप्रदक्षिणीकृत्यब्राह्मणायनिवेदयेत् ८३ एवंदद्याद्विधानेनयोगांवैतरणींस्वग सयाति धर्ममार्गेणधर्मराजसभांतरे ८४

गर्भभयभीतस्य वाक्यमिदंगावोमइति ८१ भूतानांनरेंद्रादीनांदेवेंद्रादिषुप्रतिष्ठितास्थितायालक्ष्मीअस्तीसाएवत्वंधेनुरूपेणासि अतोव्यपो हतु दूरीकरोतु ८२ सर्वंउपस्करम् ८३ ८४

व्रतंअवश्यंधेनुदास्यामीतिनियमंकुर्यात् ८५ आवसथेषुगृहेषु ८६ ८७ अयनेविषुवेमकरकर्कमेषतुलासंक्रांतिदिनेयुगादिषु अक्षय्यतृती

स्वस्थावस्थशरीरेतुवैतरण्याव्रतंचरेत् देयाच्चविदुषाधेनुस्तांनदींतर्तुमिच्छता ८५ सानायातिमहामार्गेगो
दानेनूनदीखग तस्मादवश्यंदातव्यंपुण्यकालेषुसर्वदा ८६ गंगादिसर्वतीर्थेषुब्राह्मणावसथेषुच चं
द्रसूर्योपरागेषुसंक्रांतौदर्शवासरे ८७ अयनेविषुवेचैवव्यतीपातेयुगादिषु अन्येषुपुण्यकालेषुदद्यात्गो
दानमुत्तमम् ८८ यदैवजायतेश्रद्धापात्रंसंप्राप्यतेयदा सएवपुण्यकालस्याद्यतःसंपत्तिरस्थिरा ८९
अस्थिराणिशरीराणिविभवोनैवशाश्वतः नित्यंसन्निहितोमृत्युःकर्त्तव्योधर्मसंचयः ९० आत्मवित्तानुसा
रेणतत्रदानमनंतकम् देयंविप्रायविदुषेस्वात्मनःश्रेयइच्छता ९१ अल्पेनापिहिवित्तेनस्वहस्तेनात्मनेकृत
म् तदक्षयंभवेद्दानंतत्कालंचोपतिष्ठति ९२

यादिषु ८८ सएवश्राद्धपात्रयोःसंयोगएवअतोऽन्यपुण्यकालापेक्षानकर्त्तव्येत्यर्थः ८९ इदंधेन्वादिदानंस्वहस्तदत्तंसत्स्वर्गसुखप्रदंभवति

अतोवैराग्यमुत्पादयन्स्वहस्तदानेश्रद्धामुत्पादयति अस्थिराणीत्यादि ९० तत्रपात्रेआत्मवित्तानुसारेणबहुवित्तेसतिस्वल्पं नदेयंइतिभावः९१
९२

गृहीतंदानपाथेयंपरलोकस्योग्यंयेन अन्यथापाथेयंविनापथि अस्मिल्लोकमार्गेयथाशक्तिः क्लिश्यते तथैवामुत्रापि ९३ ९४ ९५ अविज्ञाय

गृहीतदानपाथेयः सुखंयातिमहाध्वनि अन्यथाक्लिश्यतेजंतुः पाथेयरहितः पथि ९३ यानियानिचदानानि दत्तानिभुविमानवैः यमलोकपथेतानित्युपतिष्ठंतिचाग्रतः ९४ महापुण्यप्रभावेनमानुषंजन्मलभ्यते यस्तत्प्राप्यचरेद्धर्मंसयातिपरमांगतिम् ९५ अविज्ञायनरोधर्मंदुःखमायातियातिच मनुष्यजन्मसाफल्यंकेवलंधर्मसेवनम् ९६ धनपुत्रकलत्रादिशरीरमपिबांधवाः अनित्यंसर्वमेवेदंतस्माद्धर्मंसमाचरेत् ९७ तावद्बंधुःपितातावद्यावज्जीवतिमानवः मृतानामंतरंज्ञात्वाक्षणात्स्नेहोनिवर्त्तते ९८ आत्मैवह्यात्मनोबंधुरितिविद्यान्मुहुर्मुहुः जीवन्नपीतिसंचिंत्यमृतानांकःप्रदास्यति ९९ एवंजानन्निदंसर्वंस्वहस्तेनैवदीयताम् अनित्यंजीवितंयस्मात्पश्चात्कोपिनदास्यति १००

अज्ञात्वाकृत्वेत्यर्थः ९६ ९७ ९८ जीवन्नप्यात्मैवबंधुःस्वस्यहितकर्ताजीवतामपिनोदत्तं तर्हिमृतानांकः नकोपिदास्यतीत्यर्थः अतएवंजानन्निति द्वितीयेनसंबंधः ९९ सर्वइदं आतुरदानम् १००

१ २.३४ ५ ६ धनंयावत् आत्मायत्तं आत्मनःस्वस्यआयत्तंआधीनंभवति मर्त्यंकिंचिद्देयमरेइतिवक्तुमपिनोत्सहते उत्साहेनवक्तुमं

मृतंशरीरमुत्सृज्यकाष्ठलोष्ठसमंक्षितौ विमुखाबांधवायांतिधर्मस्तमनुगच्छति १ गृहादर्थानिवर्त्ततेश्मशानात्
सर्वबांधवाः शुभाशुभंकृतंकर्मगच्छंतमनुगच्छति २ शरीरंवन्हिनादग्धंकृतंकर्मसहास्थितम् पुण्यंवा
यदिवापापंभुंक्तेसर्वत्र मानवः ३ नकोपिकस्यचिद्बंधुःसंसारेदुःखसागरे आयातिकर्मसंबंधाद्यातिकर्मक्षे
येपुनः ४ मातृपितृकृतभ्रातृबंधुदारादिसंगमः प्रपायामिवजंतूनांनद्यांकाष्ठौघवच्चलः ५ कस्यपुत्राश्चपौ
त्राश्चकस्यभार्याधनंचवा संसारेनास्तिकःकस्यस्वयंतस्मात्प्रदीयताम् ६ आत्मायत्तंधनंयावत्तावद्विप्रेसमर्प
येत् पराधीनेधनेजातेनकिंचिद्वक्तुमुत्सहेत् ७ पूर्वजन्मकृताद्दानादत्रलब्धंधनंबहु तस्मादेवंपरिज्ञायधर्मार्थं
दीयतांधनम् ८ धर्मात्संजायतेर्थश्चधर्मात्कामोभिजायते धर्मएवापवर्गाय तस्माद्धर्मंसमाचरेत् ९

पियोग्योनभवति तर्हिदातुंयोग्यःकुतइत्यर्थः ७ निदर्शनमाह पूर्व इतिधनंच धर्मैकफलमिति धर्मार्थमेवदीयताम् ८ चतुर्वर्गफलदात्रपिध
नमेवेत्याह धर्मादिति ९ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

श्रद्धापूतधर्मएवसङ्गतिप्रदोभवतीत्याह श्रद्धयाइतिद्वाभ्याम् १० भक्त्याउपहृतंसमर्पितंप्रयतात्मनः श्रद्धापूतचित्तस्याहमश्नामीति ११ स्वहस्तदानंसंश्लाघ्यपुत्रदत्तंस्तौति १२ देवानांसमूहोदैवतं तैर्दैवसमूहैरपि १३ तेनैववित्तेनपुत्रादिभिः सहस्वयमपिनिः पापोभव

श्रद्धयाधार्यतेधर्मोबहुभिर्नार्थराशिभिः निष्किंचनाहिमुनयःश्रद्धावंतोदिवंगताः १० पत्रंपुष्पंफलंतोयंयोमेभक्त्याप्रयच्छति तदहंभक्त्युपहृतमश्नामिप्रयतात्मनः ११ तस्मादवश्यंदातव्यंतदादानंविधानतः अल्पंवाबहुवेतीयंगणनांनैवकारयेत् १२ धर्मात्माचसपुत्रोवैदैवतैरपिपूज्यते दापयेद्यस्तुदानानिपितरंत्वातुरंभुवि १३ पित्रोर्निमित्तंयद्वित्तंपुत्रैःपात्रेसमर्पितम् आत्मापिपावितस्तेनपुत्रपौत्रप्रपौत्रकैः १४ पितुःशतगुणंपुण्यंसहस्रंमातुरेवच भगिनीदशसाहस्रंसोदरेदत्तमक्षयं १५

तीत्यर्थः १४ पितुर्निमित्तमित्यनुक्तमेवास्याप्यर्थः गर्भधारणपोषाभ्यांपितुर्मातागरीयसीतिहेतोः सहस्रंदयायाभगिनीमूर्तिरितिहेतोर्दशसाहस्रंनदयासदृशंदानमितिवचनाच्चेतिसोदरस्यापिसमानोदरजन्मत्वादात्मतुल्यत्वंअतस्तद्दत्तमक्षयंभवति तदक्षयंभवेद्दानंस्वहस्तेनात्मनेकृतमितिपूर्वोक्तवचनादिति १५

दानदातुःपुत्रस्यापिइहतुउपद्रवामार्यादयोनपरत्रनचेत्यादि अत्रापितेनैवविन्तेनेति पूर्वस्यैवानुवृत्तिः १६ अदत्तेदोषमाहयदीतिद्वाभ्याम्

नन्वैवोपद्रवादातुर्नवानरकयातनाः मृत्युकालेचनभयंयमदूतसमुद्भवम् १६ यदिलोभान्नयच्छंतिकालेत्वा
तुरसंज्ञके मृताःशोचंतितेसर्वेकदर्याःपापिनःखग १७ पुत्राःपौत्राःसहभ्रात्रासगोत्राःसुहृदस्तुये ददं
तिनातुरेदानंब्रह्मघ्नास्तेनसंशयः १८ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेआतुरदाननिरूपणोनामअष्टमोऽध्यायः८
गरुडउवाच कथितंभवतासम्यक्दानमातुरकालिकम् म्रियमाणस्ययत्कृत्यंतदिदानींवदप्रभो १ श्री
भगवानुवाच शृणुताक्ष्र्यप्रवक्ष्यामिदेहत्यागस्ययद्विधिम् मृतायेनविधानेनसद्गतिंयांतिमानवाः २ क
र्मयोगाद्यदादेहीमुंचत्यत्रनिजंवपुः तुलसीसंनिधौकुर्यान्मंडलंगोमयेनतु ३

१७ १८ इतिटीकायामष्टमोऽध्यायः ८ तुलस्यादिकमाहात्म्यंसंन्यासविधिपूर्वकम् उवाचनवमेध्यायेम्रियमाणविधिंहरिः १ गरु
डःपृच्छति अयिमक्षणेमरिष्यतीतिम्रियमाणस्तस्ययत्कृत्यंतद्वद १ येनमृतःसद्गतिंयातितद्विधिंशृणु २ कर्मयोगात्प्रारब्धकर्मोदयात्
देहीजीवः निजंआत्मत्वेनस्वीकृतंवपुः अत्रयदात्यजयति तदामंडलंकुर्यादित्यन्वयः ३

४ ५ ६ ७ ८ ९ ननुअपुत्रस्यगतिर्नास्तीतिपूर्वोक्तविरोधात्पुत्रहीनः कथंविष्णुपुरंयातिसतुदुर्गतिमेवयाति इतिचेत्तत्राह एतेतिलादयो

तिलांश्चैवविकीर्याथदर्भांश्चैवविनिक्षिपेत् स्थापयेदासनेशुभ्रेशालिग्रामशिलांतदा ४ शालिग्रामशिलायत्रपाप दोषभयापहा तत्संनिधानमरणान्मुक्तिर्जंतोःसुनिश्चिता ५ तुलसीविटपच्छायायत्रास्तिभवतापहा त त्रैवमरणान्मुक्तिः सर्वदादानदुर्लभा ६ तुलसीविटपस्थानंगृहेयस्यावतिष्ठते तत्गृहंतीर्थरूपंहिनयांति यमकिंकराः ७ तुलसीमंजरीयुक्तोयस्तुप्राणान्विमुंचति यमस्तंनेक्षितुंशक्तोयुक्तंपापशतैरपि ८ न स्यादलंसुखंकृत्वातिलदर्भासनेमृतः नरोविष्णुपुरंयातिपुत्रहीनोप्यसंशयः ९ तिलाःपवित्रास्त्रिविधा दर्भाश्चतुलसीरपि नरंनिवारयंत्येतेदुर्गतिंयांतमातुरम् १० ममस्वेदसमुद्भूतायतस्तेपावनास्तिलाः अ सुरादानवादैत्याविद्रवंतितिलैस्ततः ११ दर्भाविभूतिर्मेताक्ष्यममरोमसमुद्भवाः अतस्तत्स्पर्शनादेवस्व र्गंगच्छंतिमानवाः १२

दुर्गतिंयांतंनिवारयंति १० ननुतिलादीनांईदृशोमहिमाकुतइतिचेत्तत्रा ह ममेति ११ दर्भेति कुशोस्मितृणजातीनांरोमाण्युद्भिज्जजातीनांउत्त सि स्थानानिभगवद्वचनादिति १२

कुशस्यातिपावनतामाह कुशइति १३ क्रियमाणाःकर्मणिप्रयुज्यमाना अपिनिर्माल्यतांअयोग्यतांनयांति १४ सामान्यशास्त्राद्विशेषशास्त्रस्य

कुशमूलेस्थितोब्रह्माकुशमध्येजनार्दनः कुशाग्रेशंकरोदेवस्त्रयोदेवाःकुशेस्थिताः १३ अतःकुशावन्हिमंत्र
तुलसीविप्रधेनवः नैतेनिर्माल्यतांयांतिक्रियमाणाःपुनःपुनः १४ दर्भाःपिंडेषुनिर्माल्याब्राह्मणाःप्रेत
भोजने मंत्रागोस्तुलसीनीचेचितायांन्वहुताशनः १५ गोमयेनोपलिप्तेतुदर्भास्तरणसंस्कृते भूतले
त्वातुरंकुर्यादंतरिक्षंविवर्जयेत् १६ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चसर्वेदेवाहुताशनः मंडलोपरितिष्ठंतितस्मा
त्कुर्वीतमंडलम् १७ सर्वत्रवसुधापूतालेपोयत्रनविद्यते यत्रलेपःकृतस्तत्रपुनर्लेपेनशुद्ध्यति १८
राक्षसाश्चपिशाचाश्चभूताःप्रेतायमानुगाः अलिप्तदेशेखट्वायामंतरिक्षेविशंतिच १९ अतोग्निहोत्रंश्राद्धं
चब्रह्मभोज्यंसुरार्चनम् मंडलेनविनाभूम्यामातुरंनैवकारयेत् २०

बलवत्तामाह दर्भेति निचेनीचजातिमुखेमंत्राः गोतुलसीचनत्गृहेनिर्माल्याअग्राह्याः १५ प्रासंगिकंपरिसमाप्यप्रकृतमनुसरति
गोमयेनेति १६ १७ १८ १९ सुरार्चनंदेवपूजाम् २०

२१ २२ २३ २४ २५ २६ इतरा अन्यानद्यः अवगाहेन स्नानेन गंगातुदर्शनादिभिरेवपुनाति इतिद्वि

लिप्तभूम्यामतः कृत्वास्वर्णरत्नंमुखेक्षिपेत् विष्णोःपादोदकंदद्याच्छालिग्रामस्वरूपिणः २१ शालिग्रा
मशिलातोयंयःपिबेत्बिंदुमात्रकम् ससर्वपापनिर्मुक्तोवैकुंठभुवनंव्रजेत् २२ ततोगंगाजलंदद्यात्म
हापातकनाशनम् सर्वतीर्थकृतस्नानदानपुण्यफलप्रदम् २३ चांद्रायणंचरेद्यस्तुसहस्रंकाय
शोधनम् पिबेद्यश्चैवगंगांभः समोस्यात्तासुभावपि २४ अग्निंप्राप्ययथाताक्ष्र्यतूलराशिर्विनश्य
ति तथागंगांबुपानेनपातकंभस्मसाद्भवेत् २५ यस्तुसूर्यांशुसंतप्तंगांगेयःसलिलंपिबेत् ससर्व
योनिनिर्मुक्तःप्रयातिसदनंहरेः २६ नद्योजलावगाहेनपावयंतीतरेजनान् दर्शनात्स्पर्शनात्पाना
त्तथागंगेतिकीर्तनात् २७

तीयेनान्वयः २७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७

२८ जलपानमहिमातुकिंवर्ण्यतेतत्स्मरणचिंतनादपिमुक्तोभवतीत्याह गंगेतिद्वाभ्याम् २९ ३० ३१ ३२ ३३ श्रीरा-

पुनात्यपुण्यान्पुरुषान्शतशोथसहस्रशः गंगातस्मात्पिबेत्तस्याजलंसंसारतारकम् २८ गंगागंगेति
योब्रूयात्प्राणैःकंठगतैरपि मृतोविष्णुपुरंयातिनपुनर्जायतेभुवि २९ उत्क्रामद्भिश्चयःप्राणैःपुरुषःश्र
द्धयान्वितः चिंतयेन्मनसागंगांसोपियातिपरांगतिम् ३० अतोध्यायेन्नमेद्गंगांसंस्मरेत्तज्जलंपिबेत् त
तोभागवतंकिंचित्शृणुयान्मोक्षदायकम् ३१ श्लोकंश्लोकार्द्धपादंवायोंतेभागवतंपठेत् नतस्यपुन
रावृत्तिर्ब्रह्मलोकात्कदाचन ३२ वेदोपनिषदांपाठात्शिवविष्णुस्तवादपि ब्राह्मणक्षत्रियविशांम
रणंमुक्तिदायकम् ३३

अनशनंजलान्नपरित्यागः अनाशनेकाश्यपयाक्षयागतिरितिहेतोःकुर्यादिति अथातुरसंन्यासंनिर्धारयतिदद्यादितिसार्धेन अत्रयद्यपिब्राह्मणाःप्रव्रजंतिइतिश्रुतेःसुखजानामयंधर्मोयद्विष्णोर्लिंगधारणम् बाहुजातोरुजातानामयंधर्मोनविद्यते इतिस्मृतिनिषेधात् ब्राह्मणस्यैवप्रव्रज्यान तुक्षत्रियादेरित्याहुः तथापियदहरेवविरजेत्तदहरेवप्रव्रजेदित्यादिश्रुतेस्त्रैवर्णिकसाधारणत्वात् त्रयाणांवर्णानांवेदमधीत्याश्रमाचरणमितिसूत्रकारवचनाच्च मुखजानामयंधर्मोवैष्णवंलिंगधारणम् बाहुजातोरुजातानांत्रिदंडंनविधीयते इतिदंडविषयेनिषेधदर्शनाच्च सोपवीतयोर्वेदमधीतयोर्विरक्तयोः क्षत्रियवैश्ययोरपिदंडधारणमंतरेणकेवलंप्रैषमंत्रोच्चारणमात्रएवातुरसंन्यासाधिकारः नत्वनुपवी

प्राणप्रयाणसमयेकुर्यादनशनंखग दद्यादातुरसंन्यासंविरक्तस्यद्विजन्मनः ३४

तयोर्गृहारूढमूढयोरित्याहुः किंच द्विजन्मनइत्युक्तवताश्रीभगवताप्ययमेवपक्षः स्वीकृतः क्षत्रियवैश्ययोरपिद्विजन्मनत्वादातुरसंन्यासाधिकारः सूचितः इतिप्रतीमः तथापिविरक्तस्यैवकिमर्थंयदिसंन्यासोत्तरंप्रारब्धवशात् जीवतोपिपुनर्भोगभुक्त्या वांताशित्वंस्यात् किंतु गृहात्प्रव्रजेदेवेति तदुक्तंमनुना आत्मन्यग्नीन्समारोप्यब्राह्मणःप्रव्रजेत्गृहात् ब्राह्मणः क्षत्रियोवापिवैश्योवाप्रव्रजेत् गृहादितिस्मरणाच्चेति अत्रायंविशेषः ब्राह्मणस्तुदंडधारणंकृत्वाक्षत्रियोवैश्यश्चउपशमादिसंन्यासधर्मान्स्वीकृत्यप्रव्रजेदिति अलंप्रासंगिकेन ३४

एतदेवसूचयति संन्यस्तमिति ॐ भूःसंन्यस्तंमया ॐ भुवःसंन्यस्तंमया ओंस्वःसन्यस्तंमया ॐ भूर्भुवःस्वःसंन्यस्तंमयास्वाहा गा
यत्री ॐ पुत्रेषणायावित्तेषणायालोकेषणायाश्चव्युत्थितोहंस्वाहाशिरश्च ॐ अभयंसर्वभूतेभ्योमत्तः स्वाहेत्यादिप्रैष्यमंत्रानुच्चार्य अहंब्र
ह्मास्मीत्यनुभववाक्यार्थविचारणेनब्रह्मपरोभूयादित्यातुरविधिः अत्रदंडधारणेतुदाहः तिलोदकपिंडदानादिकंचनस्यात्तस्यबहिः

संन्यस्तमितियोब्रूयात्प्राणैःकंठगतैरपि मृतोविष्णुपुरंयातिनपुनर्जायतेभुवि ३५ एवंजातविधान
स्यधार्मिकस्यतदाखग ऊर्ध्वच्छिद्रेणगच्छंतिप्राणास्तस्यस्फुरेचनहो ३६ मुखंचचक्षुषीनासेकर्णौद्वारा
णिसप्तच एभ्यःस्फुरंतिनोयांतियोगिनस्तालुरंध्रतः ३७ अपानान्मिलितप्राणोयदाह्निभवतिपृथक् सू
क्ष्मीभूत्वातदावायुर्विनिःक्रामतिपुत्तलात् ३८ सन्यस्तस्यतुरीयाश्रमत्वात् अस्याहंब्रह्मास्मीत्यंतःसंन्यस्तस्यतुपारलौकि
कमपिसर्ववक्ष्यमाणंकर्मकुर्यादितिविशेषः किंच सांप्रदायिकानांतुइदमप्यनभिमतमेवतेतुब्राह्मणस्यापिदंडधारणंविनातुरसंन्यासोनास्तिक्षत्रि
यवैश्ययोश्चसर्वथैवानधिकारइत्येवंवदंतीति ३५ एवंउक्तप्रकारेणजातंविधानंआतुरकृत्यंयस्यतस्य ३६ ऊर्ध्वच्छिद्राण्येवाह मुखमिति ३७
प्राणोत्क्रमणेनशरीरत्यागप्रकारमाह अपानादिति नाभिस्थानेमिलितयोःप्राणापानयोर्यदाविश्लेषोभवति तदासूक्ष्मीभूत्वातींद्रियः सन्
वायुःप्राणःपुत्तलात्शरीरान्निःसरति ३८ ७ ७

मरुतीश्वरे शरीराधारभूते प्राणेयथानिराधारोद्रुमः पतति एवंपतते ३९ गतप्राणस्यशरीरस्यावस्थामाह निर्विचेष्टमितिद्वाभ्यांम् ४० ईदृ
शेदेहे ४१ पृथिव्यादीनांस्वस्वरूपेलयमाह सपादेन ४२ आत्मातुजायते अस्तिवर्द्धतेविपरिणमते अपक्षीयते नश्यतीत्येवंभाष्यकारादिभि

शरीरंपततेपश्चान्निर्गतेमरुतीश्वरे कालाहतंपतत्येवंनिराधारोयथाद्रुमः ३९ निर्विचेष्टंशरीरंतुप्राणेर्मुक्तं
जुगुप्सितम् अस्पृश्यंजायतेसद्योदुर्गंधंसर्वनिंदितम् ४० त्रिधावस्थाशरीरस्यकृमिविट्भस्मरूपतः
किंगर्वःक्रियतेदेहेक्षणविध्वंसिभिर्नरैः ४१ पृथिव्यांलीयतेपृथ्वीआपश्चैवतथाप्सुच तेजस्तेजसिलीये
तसमीरस्तुसमीरणे ४२ आकाशश्चतथाकाशेसर्वव्यापीचधाकरः नित्यमुक्तोजगत्साक्षीआत्मादेहेष्व
जोमरः ४३ सर्वेंद्रिययुतोजीवःशब्दादिविषयैर्वृतः कामरागादिभिर्युक्तःकर्मकोशसमन्वितः ४४ पु
ण्यवासनयायुक्तोनिर्मितस्वेनकर्मणा संप्रविश्यनवेदेहगृहे दग्धेयथागृही ४५

क्तषड्भावविकाररहितएवास्ति ४३ ननुपृथिव्यादयस्तुस्वस्वसूक्ष्मस्वरूपेलीनाभवंति आत्माचनित्यमुक्तोजगत्साक्षीभवतितर्हिकर्मफल
भोक्ताकःइत्याशंकायांजीवएवपुण्यापुण्यवासनानुसारेणशुभाशुभकर्मफलभोक्तास्तिइतिव्यावहारिकंजीवस्वरूपंनिरूपयन्नाह सर्वइति ४४
४५

४६ धार्मिकावल्लभायेषांतेदेवदूताः कृतंआतुरकृत्यंयेनतंएनंधार्मिकंस्वःस्वर्गलोकेनयंति ४७ कृष्टुशोभनोदिव्यस्तेजोमयोदेहोयस्यसदेवरूपः
सन्नाकंस्वर्गादिलोकंतत्क्षणमेवप्राप्नोतीतिनहिकृरुतिनांवर्षपर्यंतंमममार्गगमनंभवतीतिभावः ४८ इतिटीकायांनवमो॓ऽध्यायः ९

तदाविमानमादायकिंकिणीजालमालियत् आयांतिदेवदूताश्चलसच्चामरशोभिताः ४६ धर्मतत्त्वविदःप्राज्ञाः
सदाधार्मिकवल्लभाः तदैनंकृतकृत्यंस्वर्विमानेननयंतिते ४७ कृदिव्यदेहोविरजांबरस्त्रक्कृवर्णरत्नाभर
णैरुपेतः दानप्रभावात्समहानुभावःप्राप्नोतिनाकंकृरपूज्यमानः ४८ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेम्रिय
माणकृत्यनिरूपणोनामनवमोऽध्यायः ९ गरुडउवाच देहदाहविधानंचवदकृरुतिनांविभो सती
यदिभवेत्पत्नीतस्याश्चमहिमांवद १ श्रीभगवानुवाच शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामिसर्वंमेवौर्ध्वदैहिकम्
यत्कृत्वापुत्रपौत्राश्चमुच्यंतेपैतृकादृणात् २

स्वर्गगतस्यजीवस्यदेहदाहविधिंखग सत्याविधानंमहिमांहरिंचपरिपृच्छति १ दाहतृतीयदिनयोःपचकस्यविधिंतथा सतीगंगाप्रभा ४६
वंचदशमेप्राहमाधवः २ देहइति १ और्ध्वदैहिकंलोकांतरोपयोगिकर्म २

अंत्येष्टिंदाहादिकर्म ३ पापानांअपनुतिर्नाशस्तदर्थमितिहेतुरुक्तः ४ मृतौमरणेसति ५ ६ स्रग्भिःपुष्पमालादिभिर्मंडयेत् शवंभूषये
त् तदुक्तंविष्णुपुराणे प्रेतदेहंशुभैः स्नानैः स्नापितंस्रग्विभूषितम् दग्ध्वा ग्रामाद्बहिस्नायादिति ७ संकल्पेन अमुकगोत्राय अमुक

किंदत्तैर्बहुभिर्दानैःपित्रोरंतेष्टिमाचरेत् तेनाग्निष्टोमसदृशंपुत्रः फलमवाप्नुयात् ३ तदाशोकंपपित्यज्य
कारयेन्मुंडनसुतः समस्तबांधवैर्युक्तः सर्वपापापनुत्तये ४ मातापित्रोर्मृतौयेनकारितंमुंडनंनहि आ
त्मजः सकथंज्ञेयः संसारार्णवतारकः ५ अतोमुंडनमावश्यंनखकक्षविवर्जितम् ततःसबांधवः स्नात्वाधौ
तवस्त्राणिधारयेत् ६ सद्योजलंसमानीययतस्तंस्नापयेत्शवम् मंडयेच्चंदनैस्स्रग्भिर्गंगामृत्तिकयाथवा
७ नवीनवस्त्रैःसंच्छाद्यतदापिंडंसदक्षिणम् नामगोत्रंसमुच्चार्यसंकल्पेनापसव्यतः ८ मृत्युस्थानेश
वोनामतस्यनाम्नाप्रदापयेत् तेनभूमिर्भवेत्तुष्टातदधिष्ठातृदेवता ९

नाम्नेशवायब्रह्मदेवत्यस्थानपिंडोयंमयादीयतेतवोपतिष्ठतामिति ८ एवंहिद्वारिविश्रामेपांथःभूतनाम्नाविष्णुरुद्रदेवत्यंपिंडंदद्यादिति ते
नस्थानपिंडेनतस्यशवस्य अधिष्ठातृदेवता आधारभूताभूमिस्तुष्टाभवेदितिकारणमुक्तम् ९

तेनद्वारपिंडेनभूतकोटिषुभूतानांगणनास्वयेदुर्गताः दुष्टंअशुचिस्थानंप्रासारते उपघातायविघ्नायनविघ्नोत्रसङ्क्रांतिमवरुध्यस्वसमानंकारणंतत्क
र्त्तुंनैवप्रभवंतीति १० ११ १२ १३ तेनभूतनाम्नातस्मैप्रेतायपिंडइत्यनुवर्त्तते संमार्ज्यभूमिंअभ्युक्ष्यजलेनसंस्नाप्यशवम् १४ तस्यप्रेतस्य

द्वारदेशेभवेत्पांथस्तस्यनाम्नाप्रदापयेत् तेननैवोपघातायभूतकोटिषुदुर्गताः १० ततःप्रदक्षिणांकृत्वापू
जनीयःस्नुषादिभिः स्कंधःपुत्रेणदातव्यस्तदान्यैर्बांधवैःसह ११ धृत्वास्कंधेस्वपितरंयःस्मशानाय
गच्छति सोश्वमेधफलंपुत्रोलभतेचपदेपदे १२ नीत्वास्कंधेस्वपृष्ठेंकेसदातातेनलालितः तदेवतदृ
णान्मुच्येत्सृतंस्वपितरंवहेत् १३ ततोर्ध्वमार्गेविश्राममंसंमार्ज्याभ्युक्ष्यकारयेत् संस्नाप्यभूतसंज्ञायतस्मैते
नप्रदापयेत् १४ पिशाचाराक्षसायक्षायेचान्येदिक्षुसंस्थिताः तस्यहोतव्यदेहस्यनैवायोग्यत्वका
रकाः १५

होतव्यस्यहोतुंदग्धुंयोग्यस्यदेहस्य अयोग्यत्वकारकान अत्रपिंडदानंविनातन्मांसभक्षणमयोग्यत्वंयथोच्छिष्टंहविर्हवनायोग्यंभवति तद्व
द्देहोपीत्यर्थः अतःपिशाचादयः पिंडंभुक्त्वा तन्मांसंभक्षंनकुर्वंतीतिकारणमुक्तं इदमेवचितादौ १५

१६ संमार्ज्यभूमिंसंलिप्यगोमयेनवेदिकांलिप्तभूमिंउल्लिख्यतस्यांदर्भेणोर्ध्वरेखांकृत्वारेखामध्येनामिकांगुष्ठेनोद्धृत्यजलेनाभ्युक्ष्यउपसमाधा
यतत्रवन्हिंसंस्थाप्यक्रव्यंमृतकस्यमांसं अत्तिभक्षतीति क्रव्यादस्तंदेवसंज्ञानामयस्यतंदेवंवन्हिंपुष्पादिभिःसंपूज्यलोमभ्यःस्वाहात्वग्भ्यःस्वाहाः२
मांसेभ्यःस्वाहाइत्याद्यनुवाक्येनवेदमंत्रेणविधिमनतिक्रम्येतियथाविधिहोमंकुर्यात् १८ हेक्रव्याददेवत्वमेवांत भूतानिपंचभूतात्म

ततोनीत्वास्मशानेषुस्थापयेदुत्तरामुखम् तत्रदेहस्यदाहार्थेस्थलंसंशोधयेद्यथा १६ समार्ज्यभूमिंसंलि
प्योल्लिख्योद्धृत्यचवेदिकाम् अभ्युक्ष्योपसमाधायवन्हिंतत्रविधानतः १७ पुष्पाक्षतैरथाभ्यर्च्यदेवंक्रव्या
दसंज्ञकम् लोमभ्यस्त्वनुवाक्येनहोमंकुर्याद्यथाविधि १८ त्वंभूतभृज्जगद्योनिरुत्वंभूतपरिपालकः मृ
तः संसारिकस्तस्मादेनंत्वंस्वर्गतिंनय १९

कशरीराणिबिभर्षि स्वस्मिन्धारयसिइतिभूतभृदसि किंचत्वमेवजगतांयोनिः कारणंचासीः पंचमहाभूतांतर्गतत्वात्वमेवलोकस्य
सर्वप्राणिजातस्यक्षुधासंदीपनेन भुक्तान्नपरिपाकेनपरिपालकोसितस्माद्धेतोःसंसारिकःसंसारेभवमृतश्चायंपुरुषस्तमेनंस्वर्गतिंनय प्रा
पयेतिप्रार्थना १९

२० चितायांमोक्षस्थापनंतत्प्रभृतिकंतदारभ्यसपिंडनात् प्राक्प्रेतत्वंभवति अतश्चितायांशवहस्तेचसपिंडीपर्यंतंचप्रेतनाम्नैवप्रदातव्यंस्थानादिषुशवपांथभूतनामभिरिति २१ पक्षांतरमाह केपिति प्रेतकल्पंअंत्येष्टिविधानंतद्विदः साधकमप्याहुः अतस्तेनसाधकनाम्नावाकरेएवप्रेतनाम्नेति २२ यथादिक्पालादिबलिभिर्हविराहुतियोग्यंभवति तद्वत्पंचपिंडैःशवस्याहुतियोग्यतेति अन्यथापंचपिं

इतिसंप्रार्थयित्वाग्निंचितांतत्रैवकारयेत् श्रीखंडतुलसीकाष्ठैः पलाशाश्वत्थदारुभिः २० चितामारोप्य तंप्रेतंपिंडौद्वौतत्रदापयेत् चितायांशवहस्तेचप्रेतनाम्नाखगेश्वर चितामोक्षप्रभृतिकंप्रेतत्वमुपजायते २१ केपितंसाधकंप्राहुःप्रेतकल्पविदोजनाः चितायांतेननाम्नावाप्रेतनाम्नाथवाकरे २२ इत्येवंपंचभिःपिंडैःशवस्याहुतियोग्यता अन्यथान्वोपघातायपूर्वोक्तास्तेभवंतिहि २३ प्रेतोदत्वापंचपिंडान्हुतमादायतत्तृणैः अग्निंपुत्रस्तदादद्यान्नभवेत्संचकंयदि २४

डदानंविनातुउपघातायस्वकुशलनाशायपूर्वोक्तभूतपिशाचादयोभवंतीति २३ पूर्वंलोमभ्यस्वाहेत्यनुवाक्येनहुतंतमेवाग्निंतृणैरादायपुत्रोदद्यादग्निंनिरग्निकानांसाग्निकानांतुअग्निहोत्रादादायदद्यादितिविशेषः २४

यदि पंचकस्यांते तदा दाहो न वा स वोत्तरदलादि पंचके प्रेतदाह तृणकाष्ठसंग्रहं न कारयेदिति निषेधात् २५ रेवती अंते यस्य तदेतत्पंचकं दाहे

पंचकेषु मृतो यस्तु न गतिं लभते नरः दाहस्तत्र न कर्तव्यः कृते न्यमरणं भवेत् २५ आदौ कृत्वा धनिष्ठार्ध मेतन्नक्षत्रपंचकम् रेवत्यंतं न दाहेर्हं दाहे च न शुभं भवेत् २६ गृहे हानिर्भवेत्तस्य ऋक्षेष्वेषु मृतो हि यः पुत्राणां गोत्रिणां चापि कश्चिद्विघ्नः प्रजायते २७ अथवा ऋक्षमध्ये हि दाहः स्याद्विधिपूर्वकः तद्विधिं तं प्रवक्ष्यामि सर्वदोषप्रशांतये २८ शवस्य निकटे तार्क्ष्ये निक्षिपेत्पुत्तलास्तदा दर्भमयाश्च चत्वारः ऋक्षमंत्राभिमंत्रिताः २९ तप्तहेम प्रकर्तव्यं वहंति ऋक्षनामभिः प्रेताजयत मंत्रेण पुनर्होमस्तु संपुटेः ३० ततो दाहः प्रकर्तव्यस्तैश्च पुत्तलकैः सह सपिंडनदिने कुर्यात्तस्य शांतिविधिं सुतः ३१ तिलपात्रं हिरण्यं च रूप्यं रत्नं यथाक्रमम् घृतपूर्णं कांस्यपात्रं दद्याद्दोषप्रशांतये ३२

अर्हयोग्यं न २६ दाहे सति शुभाभाव एवाह गृहे इति २७ विधिना तु पंचकेपि दाहः स्यादित्याह अथेति २८ विधिमेवाह शवेति मंत्राः संहितायां ज्ञातव्याः २९ प्रेताजयता नर इंद्रो वः शर्म भयच्छतु इति मंत्रेण संपुटैः ऋक्षनामभिः होमः कार्यः ३० ३१ ३२

३३ ३४ प्रसंगात्सतीकृत्यंतन्महिमांचाह पतिव्रताद्येकोनविंशतिभिः ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ अ- १०

एवंशांतिविधानंतुकृत्वादाहंकरोतियः नतस्यविघ्नोजायेतप्रेतोयातिपरांगतिम् ३३ एवंपंचकदाहःस्या
त्तद्विनाकेवलंदहेत् सतीयदिभवेत्तत्रोतयासहविनिर्दहेत् ३४ पतिव्रतायदानारीभर्तुःप्रियहितेरता
इच्छेत्सहैवगमनंतदास्नानंसमाचरेत् ३५ कुंकुमांजनसद्वस्त्रभूषणैर्भूषितांतनुम् दानंदद्याद्द्विजाति
भ्योबंधुवर्गेभ्यएवच ३६ गुरूंनमस्कृत्यतदानिर्गच्छेत्मंदिराद्बहिः ततोदेवालयंगत्वाभक्त्यातंप्रणा
मेन्हरिम् ३७ समर्प्याभरणंतत्रश्रीफलंपरिगृह्यच लज्जांमोहंपरित्यज्यश्मशानभवनंव्रजेत् ३८ त
त्रसूर्यंनमस्कृत्यपरिक्रम्यचितांतदा पुष्पशय्यांतदारोहेन्निजांकेस्वापयत्पतिम् ३९ सखिभ्यः
श्रीफलंदद्यात्दाहमाज्ञापयेत्ततः गंगास्नानसमंज्ञात्वाशरीरंपरिदाहयेत् ४० नदहेत्गर्भिणीनारीशरी
रंपतिनासह जनयित्वाप्रसूतिंचबालंपोष्यसतीभवेत् ४१ ४९

४० ४१ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७

अपीडनमेवदृष्टांतेनस्पष्टयति दह्यतेइतिद्वाभ्याम् ४२ ४३ दिव्यादोविवादेशपथादो ४४ किंच अंतरात्मासतीजीवः मृतेनदेहरूपेणतु मरणंगतेनआत्मना अव्ययात्मस्वरूपेणच भर्त्रासहएकतांप्राप्तापुनर्नारीशरीरंनप्राप्नोतीत्यर्थः ४५ इममेवार्थंव्यतिरेकमुखेनद्रढयति या

नारीभर्त्तारमासाद्यशरीरंदहतेयदि अग्निर्दहतिगात्राणिनैवात्मानंप्रपीडयेत् ४२ दह्यतेध्मायमानानां
धातूनांचयथामलः तथानारीदहेत्तापंहुताशेत्व्यमृतोपमे ४३ दिव्यादोसत्ययुक्तश्चशुद्धोधर्मयुतोनरः
यथानदह्यतेतप्तलोहेपिंडेनकर्हिचित् ४४ तथासापतिसंयुक्तादह्यतेनकदाचन अंतरात्मात्मनाभर्त्रा
मृतेनैकत्वमागता ४५ यावच्चाग्नौमृतेपत्यौस्त्रीनात्मानंप्रदाहयेत् तावन्नमुच्यतेसाहि स्त्रीशरीरा
त्कथंचन ४६ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनस्वपतिंसेवयेत्सदा कर्मणामनसावाचामृतेजीवतितद्गता ४७ मृ
तेभर्त्तरियानारीसमारोहेद्धुताशनम् सारुंधतीसमाभूत्वास्वर्गलोकेमहीयते ४८

यदिति यावत्सतीनस्यात्तावत्स्त्रीत्वान्नमुच्यते किंतुसतीएवमुच्येतइत्यर्थः ४६ भर्त्तरिमृते जीवतिचसतितद्गतातदनुगताभवेत् ४७ म हीयते पूज्याभवति ४८ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७

भर्तृपरमाभर्तुरपिशोभनरूपा ४९ अत्र अस्मिन्लोके ५० तिस्रःकोट्यइति अगणितानियावत्यःसिकताभूमेस्तावतीरददंस्मगाइतिवत् ५१
रमणेनसहैकत्वंगतापितेनक्रीडते इत्यत्र अद्वैतेचस्मितंस्फीतंनस्यादन्योन्यमीक्षणमितिवचनादद्वैतानंदादपिस्नेहानंदे अधिकसुखानुभावात्पृथक्

तत्रसाभर्तृपरमास्तूयमानाप्सरोगणैः रमतेपतिनासार्द्धंयावदिंद्राश्चतुर्दश ४९ मातृकंपैतृकंचैवयत्रसाचप्रदी
यते कुलत्रयंपुनात्यत्रभर्तारंयानुगच्छति ५० तिस्रःकोट्योऽर्द्धकोटीचयानिरोमाणिमानुषे तावत्का
लंवसेत्स्वर्गेपतिनासहमोदते ५१ विमानेसूर्यसंकाशेक्रीडतेरमणेनसा यावदादित्यचंद्रौचभर्तृलोकेचि
रंवसेत् ५२ पुनश्चिरायुःसाभूत्वाजायतेविमलेकुले पतिव्रतानुयानारीतमेवलभतेपतिम् ५३ याक्षणंदा
हदुःखेनसुखमेतादृशंत्यजेत् सामूढाजन्मपर्यंतंदह्यतेविरहाग्निना ५४

भूत्वारमतेइतिभावः भर्तृलोकेस्वर्गे ५२ किंच मुक्तापिलीलावि
ग्रहंकृत्वाभजंतेत्रभजनानंदस्याधिक्यंतथात्रापिस्नेहानंदस्याधिकत्वात्रमणायस्वेच्छयैवविमलेकुलेजायतेनतुकर्मणाइति अन्यथासतीएवस्त्री

शरीरान्मुच्यतेनान्याइति पूर्वोक्तवचनविरोधःस्यात् तंस्वपतिमेवलभते तदुक्तंमाघे अतीवयोषित्प्रकृतिःसुनिश्चलापुमांसमभ्येतिभवांतरेष्वपी
ति ५३ अनुतप्याह याइति ५४ ७

प्रासंगिकंपंचकसतीकृत्यं परिसमाप्यप्रस्तुतदाहमेवानुसरतियदीति तंनरंएवंवक्ष्यमाणप्रकारेण ५५ स्फोटयेदत्रायमभिप्रायः हठयोगिनस्तुस्वे च्छयाब्रह्मरंध्रंभित्वाब्रह्मलोकंयांति कर्मयोगिनांतुपरतोभेदनेनपितृदेवलोकप्राप्तिर्भवति संन्यासिनांतुपूर्वंभित्वापश्चात् गंगायांतदलाभेभूमौ वानिक्षिपेदिति ५६ ५७ मंत्रमेवाह अस्मात्अकारात् अकारोवासुदेवःस्यात् इतिमंत्रकोशः अक्षराणामकारोस्मीतिश्रीभगवद्वचनाच्च

तस्मात्पतिंशिवंज्ञात्वासहतेनदहेत्तनुम् यदिनस्यात्सतीतार्क्ष्यतमेवंप्रदहेत्तदा ५५ अर्धेदग्धेथवापूर्णेस्फो टयेत्तस्यमस्तकम् गृहस्थानांतुकाष्ठेन यतीनांश्रीफलेनच ५६ प्राप्तयेपितृलोकानांभित्वातद्ब्रह्मरंध्रकम् आज्याहुतिंततोतद्यान्मंत्रेणानेनतत्कृतः ५७ अस्मात्त्वमधिजातोसित्वदयंजायतांपुनः असौ स्व र्गायलोकायस्वाहाज्वलतुपावक ५८

हेपावक त्वंश्रीवासुदेवाज्जातोसि वाच्यांवन्हेर्मुखंक्षेत्रमितिस्मृत्युक्तेः किंच त्वत्त्वत्तःसकाशात् अयंजनः स्वर्गायलोकायस्वर्गलोकंप्रतिगंतुं पुनर्जायतां तेजोमयदिव्यशरीरेणउत्पन्नोभवतु किंच असौ अस्यस्थूलदेहः स्वाहात्वयिहविरस्तु किंचज्वालायामेवहविर्हूयते अतस्त्वंज्व लतुप्रज्वलितोभवेतिमंत्रार्थः ५८

एवमिति अर्धदग्धेतुमस्तकंस्फोटयेत् पूर्णदग्धेसत्याज्याहुतिंदद्याच्चेति तेनरोदनेनगुर्जराणांकुलव्यवहारपरमेतत् ५९ पूर्वस्त्रीभिःततस्त्रीभ्यः पश्चात्कृतादिभिरितिनामगोत्राभ्यांउपकल्पितंसंकल्पितं असुकगोत्रायाअमुकप्रेतायेदंतिलोदकंमद्दत्तंतवोपतिष्ठतामिति ६० प्राशयेत् चर्व

एवमाज्याहुतिंदत्वातिलमिश्रांसमंत्रकाम् रोदितव्यंततोगाढंतेनतस्यसुखंभवेत् ५९ दाहादनंतरंकार्यंस्त्रीभिःस्नानंततःकृतैः तिलोदकंततोदद्यान्नामगोत्रोपकल्पितम् ६० प्राशयेन्निंबपत्राणिमृतकस्यागुणान्वदेत् स्त्रीजनोग्रेगृहंगच्छेत्पृष्ठतोनरसंचयः ६१ गृहेस्नानंपुनःकृत्वागोग्रासंचप्रदापयेत् पत्रावल्यांचभुंजीयात्गृहान्नंनैवभक्षयेत् ६२ मृतकस्थानमालिप्यदक्षिणाभिमुखंततः द्वादशाहकपर्यंतंदीपंकुर्यादहर्निशम् ६३ सूर्येस्तमागतेताक्ष्यश्मशानेवाचतुष्पथे दुग्धंचमृन्मयेपात्रेतोयंदद्याद्दिनत्रयम् ६४

येत् शोकदिनेमिष्टभोजनपरिहारायपूर्वंकटुमुखंकुर्यादित्यभिप्रायः गुणान् कीर्तिकरान् यावत्कीर्तिर्मनुष्यस्यपुण्यालोकेषुगीयते तावत्कालंवसेत्स्वर्गेपूज्यमानःसुरासुरैरित्यभिप्रायः ६१ ६२ ६३ ६४

६५ अत्र अस्मिन्पात्रेमितंस्वल्पंहिइदंक्षीरंतुश्चाहिभुंक्ष्व इदंनीरंचपिब ६६ चतुर्थेदिनेतदुक्तंविष्णुपुराणे चतुर्थेन्हिचकर्तव्यंभस्मास्थिच
यनंनृप इतिअवरोधतः चतुर्थदिनेपंचकशनिवारादियोगात् ६७ संचयविधानमेवाह गत्वेत्याद्येकादशभिः ६८ परिक्रमावामावर्त्तेन

अपक्वंमृन्मयंपात्रंक्षीरनीरप्रपूरितम् काष्टत्रयेगुणैर्बद्धंधृत्वामंत्रंपठेदिमम् ६५ स्मशानानलदग्धोसि
परित्यक्तोसिबांधवैः इदंनीरमिदंक्षीरमंत्रश्चाहिमितंपिब ६६ चतुर्थेसंचयःकार्यःसाग्निकैश्चनिरग्नि
कैः तृतीयेन्हिद्वितीयेवाकर्त्तव्यश्चावरोधतः ६७ गत्वास्मशानभूमिंचस्नानंकृत्वाशुचिर्भवेत् ऊर्णा
सूत्रंवेष्टयित्वापवित्रींपरिधायच ६८ दद्यात्स्मशानवासिभ्यस्ततोमाषबलिंकृतः यमायत्वेतिमंत्रेण
तिस्रःकुर्यात्परिक्रमाः ६९ ततोदुग्धेनसंभ्युक्ष्यचितास्थानंस्वगेश्वर जलेनसमयेपश्चादुद्धरेदस्थि
वृंदकम् ७० कृत्वापलाशपत्रेषुक्षालयेद्दुग्धवारिभिः संस्थाप्यमृन्मयेपात्रेश्राद्धंकुर्याद्यथाविधि ७१

कुर्यात् ६९ संभ्युक्ष्यपूर्वंतु किंचिद्दुग्धेनसंप्रोक्ष्यउद्धरेत् चितास्थानान्निष्काशयेत् ७० उपलेपितस्थलमेवस्थंडिलंभवति तन्त्रि
कोणंकृत्वा तत्रत्रिषुदक्षिणपश्चिमोत्तराक्कादिक्ष ७१

७२ ७३ ७४ ७५ गर्त्तपिंडाद्दाहस्यार्त्तिर्नश्यतिमलिनषोडशस्यांगभूतोभवति ७६ ७७ ७८ गंगायांअस्थिपतनस्यमहिमानमाह

त्रिकोणंस्थंडिलंकृत्वागोमयेनोपलेपितम् दक्षिणाभिमुखोदिक्षु दद्यात्पिंडत्रयंत्रिषु ७२ पुंजीकृत्य
चिताभस्मतत्रधृत्वात्रिपादुकाम् स्थापयेत्तत्रसजलमन्नाच्छाद्यमुखंघटम् ७३ ततस्तुंडुलपाकेनद
धिघृतसमन्वितम् बलिंप्रेतायसजलंदद्यान्मिष्टंयथाविधि ७४ पदानिदशपंचैवचोत्तरस्यांदिशिव्रजे
त् गर्त्तंविधायतत्रास्थिपात्रंसंस्थापयेत्खग ७५ तस्योपरिततोदद्यात्पिंडंदाहार्त्तिनाशनम् गर्त्तादु
द्धृत्यतत्पात्रंनीत्वागच्छेज्जलाशयम् ७६ तत्रप्रक्षालयेद्दुग्धंजलादस्थिपुनःपुनः चर्चयेच्चंदनेनाथ
कुंकुमेनविशेषतः ७७ धृत्वासंपुटकेतानिकृत्वाचहृदिमस्तके परिक्रम्यनमस्कृत्यगंगामध्येविनिक्षिपे
त् ७८ अंतर्दशाहंयस्यास्थिगंगातोयेनिमज्जति नतस्यपुनरावृत्तिर्ब्रह्मलोकात्कदाचन ७९ याव
दस्थिमनुष्यस्यगंगातोयेषुतिष्ठति तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ८०

अंतरित्यष्टभिःदशदिनमध्येएवमहीय
ते पूज्योभवति ७९ तस्यामस्थिपतनप्रभावंतु किंवर्ण्यते तज्जलकृतसंगपवनस्पर्शादपिकृतार्थोभवतिइत्याह गंगेति ८० ७

गंगाजलस्य असाधारणतामाह ८१ ८२ यशएवाह याइति एतान्षष्टिसहस्रान्भस्माख्यानपिभस्मएवाख्यानामानियेषांतस्यावशेषानि

गंगाजलोर्मिसंस्पृश्यमृतकंपवनोयदा स्पृशतेपातकंतस्यसद्यएवविनश्यति ८१ आराध्यतपसोग्रेणगं
गांदेवींभगीरथः उद्धरार्थंपूर्वजानामानयत्ब्रह्मलोकतः ८२ त्रिषुलोकेषुविख्यातंगंगायाःभवनंयशः
यापुत्रान्सगरस्यैतान्भस्माख्याननयद्दिवम् ८३ पूर्ववयसिपापानियेकृत्वामानवामृताः गंगायामस्थि
पतनात्स्वर्गलोकंप्रयांतिते ८४ कश्चित्व्याधोमहारण्येसर्वप्राणिविहिंसकः सिंहेननिहितोयावत्स
यातिनरकालये ८५ तावत्काकेनतस्यास्थिगंगायांपातितंतदा दिव्यंविमानमारुह्यसगतोदेवमंदिर
म् ८६ अतःस्वमेवसत्पुत्रोगंगायामस्थिपातयेत् अस्थिसंचयनादूर्ध्वंदशगात्रंसमाचरेत् ८७

त्यर्थः ८३ पतनात्पतनमात्रादेव ८४ अत्रइतिहासंकथयति कश्चिदितिद्वाभ्याम् ८५ अयंभावः अजामिलोयथा अविदितहरिनाममहि
मापिस्कृतगतहरिनामोच्चारणान्मुक्तः तथैवायमपितच्चरणोदकादिति ८६ अतःगंगाएवमुक्तिप्रदाइतिहेतोः ८७

अथशब्दोविधानांतरे अत्रपुनर्दाहिकंसिंहावलोकनेनाह यत्यस्मिन्दिनेश्शृणुयात् तदातस्मिन्नेवदिनेपूर्ववत्पूर्वोक्तविधानेनपुत्तलंकेवलमेवदहे न्नतुकाष्ठैःसमादायसम्यगस्थिसंचयनविधानेनादायक्वचित्पिष्टपुत्तलकंकृत्वेतिपाठःतत्रायंविधिः यवपिष्टस्यसांगंहस्तमात्रंपुत्तलंविधायतन्ना भौप्रज्वलितंदीपंनिधायप्राणप्रतिष्ठांकुर्यात् यथाऽमुकगोत्रस्यप्राणइहप्राणाःहंसः जीवइहस्थितोजीवःसर्वेंद्रियाणिवाङ्मनस्त्वक्चक्षुश्श्रो

अथकश्चिद्विदेशेवावनेचौरभयेमृतः नलब्धस्तस्यदेहश्चेत्शृणुयाद्यद्दिनेतदा ८८ दर्भपुत्तलकंकृत्वा
पूर्ववत्केवलंदहेत् तस्यभस्मसमादायगंगातोयेविनिक्षिपेत् ८९ दशगात्रादिकंकर्मतद्दिनादेवकार
येत् सएवदिवसोग्राह्यःश्राद्धेसांवत्सरादिके ९० पूर्णगर्भेमृतानारीविदार्यजठरंतदा बालंनि
ष्काश्यनिक्षिप्यभूमौतामेवदाहयेत् ९१ गंगातीरेमृतंबालंगंगायामेवपातयेत् अन्यदेशेक्षिपेद्भूमौसप्तविं
शतिमासजम् ९२

त्रजिह्वाघ्राणपाणिपादपायूपस्थानिइहागत्यसुखंचिरंतिष्ठंतुस्वाहेति लेलिहानमुद्रयातद्धृदयेविन्यसेत् ततोयावद्दीपःप्रज्वलतितावत्पूर्ववद्विष्णु
स्मरणंकुर्यात् आतुरदानंचदद्यात् ततोदीपनिर्वाणेसमितंकाष्ठैःपूर्ववद्दहेदिति ८८ ८९ ९० ९१ प्रसंगात्बालादिनांकृत्यमाह गंगेति ९२

अतः परं सप्तविंशतिमासात्परम् ९३ गर्भेएवनष्टेमृतेसतिक्रियादुग्धदानादिकंनास्तितस्यकिंचिदपिनदातव्यमित्यर्थः शिशुरादंतजनना
दितिस्मृतेर्दंतोत्पत्तिपर्यंतंशिशुरितिसंज्ञाबालस्याद्यावदाशिखं आशिखंचूडाकर्मतृतीयवर्षपर्यंतंबालइतिसंज्ञाविपत्तिषुमरणेषुघटादि

अतःपरंदेहेत्तस्यगंगायामस्थिनिक्षिपेत् जलकुंभंचदातव्यंबालानामेवभोजनम् ९३ गर्भेनष्टेक्रिया
नास्तिदुग्धंदेयंमृतेशिशौ घटंचपायसंभोज्यंदद्याद्बालविपत्तिषु ९४ कुमारेचमृतेबालान्कुमारान्
वभोजयेत् सबालान्भोजयेद्विप्रान्पौगंडेसव्रतेमृते ९५ मृतश्चपंचमादूर्ध्वमव्रतःसव्रतोपिवा पा
यसेनगुडेनापिपिंडान्दद्याद्दशक्रमात् ९६ एकादशंद्वादशंचवृषोत्सर्गविधिंविना महादानविहीनं
चपौगंडेकृत्यमाचरेत् ९७ जीवमानेचपितरिनपौगंडेसपिंडनम् अतस्तस्यद्वादशाहन्येकोद्दिष्टसमा
चरेत् ९८

कंदेयंबालेवातरुणेवृद्धेघटोभवतिचाक्षयइति
वचनात् ९४ आपंचवर्षात्कौमारःपौगंडोदशहायनः अव्रतेबालान्सव्रतेविप्रान् ९५ पंचमाद्वर्षात्ऊर्ध्वंपौगंडावस्थायांअव्रतः उपवीतसं
स्काररहितःसव्रतःसोपवीतः ९६ महादानंशय्यादिकम् ९७ एकस्यतस्यैवोद्देशेनकृतंएकोद्दिष्टम् ९८

व्रतस्थाने व्रतबंधस्थाने उपवीतसंस्कारस्य अनधिकारात् देहे वापि स्वल्पे सति क्रियामपि स्वल्पां कुर्यात् १०० किशोरतरुणावस्थायां तु मृते सति सर्वमे
व कृत्यं करणीयमित्याह किशोरमिति किशोरः षोडशसमस्ततो यौवनमादिशेत् १ संन्यासिनां तु दाहादिकं किमपि कृत्यं न करणीयमित्याह यती

स्त्रीशूद्राणां विवाहस्तु व्रतस्थाने प्रकीर्तितः व्रतात्प्राक् सर्ववर्णानां वयस्तुल्या क्रिया भवेत् ९९ स्वल्पात्क
र्मप्रसंगाच्च स्वल्पाद्विषयबाधवात् स्वल्पे वयसि देहे च क्रियां स्वल्पामपीच्छति १०० किशोरे तरुणे कु
र्यात् शय्याद्वृषमरवादिकम् पददानं महादानं गोदानमपि दापयेत् १ यतीनां चैव सर्वेषां न दाहो नोदकक्रि
या दशगात्रादिकं तेषां न कर्त्तव्यं सुतादिभिः २ दंडग्रहणमात्रेण नरो नारायणो भवेत् त्रिदंडग्र
हणात्तेषां प्रेतत्वं नैव जायते ३

नामिति सर्वेषां हंसादिचतुर्विधानां तेषां स्वपितॄणामपि गृहस्थै
रपि सुतादिभिर्दाहादिकं न कर्तव्यं कुटीचकं तु प्रदहेदिति प्राचीनैर्यदुक्तं तदयुक्तमित्याक्षिपन्नाह नदाहमिति यैः प्रैषमंत्रोच्चारणपूर्वकं संन्यस्तं
तेषां दाहादिकं सर्वशास्त्रेष्वविहितमेव २ ननु दशगात्रं विना प्रेतत्वं स्यादिति चेन्नेमं मंत्रेणेति ज्ञाने शून्ये नापि संन्यासिनां प्रेतत्वं नैवेति ३

किंचज्ञानयुक्तेनसंन्यासेनतुजीवन्मुक्तविदेहत्वमेवभवतिइत्याह ज्ञानीति ४ अवश्यकर्तव्यतयातुनाचरेत्किंतुपितृभक्त्यैव ५ संन्यासिनां॰
कृत्यमाह संन्यासस्तुस्वमित्रपुत्रकलत्रबंध्वादीन्शिखायज्ञोपवीतस्वाध्यायगायत्रीजपाद्यशेषकर्माणिसंन्यस्यदंडमाच्छादनकौपीनंचप्रैष्यमंत्रो
च्चारणपूर्वकंपरिग्रहेदितिसंन्यासोयस्यास्तीतिसंन्यासी अस्यावस्थाभेदेनचातुर्विध्यंदर्शयति हंसमिति हंसस्तुयथाजातस्तथारूपधरोनिर्द्वं
द्वोनिष्परिग्रहोब्रह्ममार्गेसम्यक्संपन्नः शुद्धमानसः प्राणसंधारणार्थंपरेच्छयाभैक्ष्यमाहरन्नुदरपात्रेणलाभालाभसमःशुक्लध्यानपरोध्या

ज्ञानिनस्तुसदामुक्ताःस्वरूपानुभवेनहि अतस्तेपुयदत्तानांपिंडानांनैवकांक्षिणः ४ तस्मात्पिंडादिकंते
षांनतुनोदनयाचरेत् तीर्थश्राद्धंगयाश्राद्धंपितृभक्त्यासमाचरेत् ५ हंसंपरमहंसंचकुटीचकबहूदका
न् एतान्संन्यासिनस्ताक्ष्र्यपृथिव्यांस्थापयेन्मृतान् ६

त्मनिष्ठश्चतुर्थभूमिकारूढः शुभाशुभकर्मनिर्मूलनपरः शून्यागारेदेवतागृहे तृणकूटवल्मीकवृक्षमूलकुलालशालाग्निहोत्रनदीपुलिनगिरि
कुहरकंदरकोटरनिर्झरस्थंडिलेष्वनकेतवासप्रयत्नोनिर्ममः सन्निवसतीतिहंसोनामेति १ परमहंसस्तुनदंडंकौपीनंनचाच्छादनमाचरति
विधिनिषेधातीतोयद्ब्रह्मवेदांतेषुपूर्णानंदैकबोधः परमात्मेतिनिरूपितस्तद्ब्रह्माहमस्मीत्येवंचतुर्थादिभूमिकाक्रमसर्वदाभवन्नेवसप्तभूमिका

रूढोध्यातृध्येयविभागरहितोब्रम्हानंदविलीनवृत्तित्वाच्छरीरमपिनानुसंधत्ते एतदेवोक्तंश्रीभागवते देहंविनश्वरमवस्थितमुत्थितंवासिद्धो
नपश्यतियतोध्यगमत्स्वरूपम् दैवादपेतमथदैववशादुपेतं वासोयथापरिकृतंमदिरामदांधः इत्ययंयोगीशीतोष्णसुखदुःखमानापमानषड्
र्म्यादिभिर्विवर्जितोभवतिनिरुद्धाशेषचित्तवृत्तेर्योगिनः शीतादिकंनास्ति तत्प्रत्ययाभावात् यथालीलायामासक्तस्यबालकस्याच्छादनादि
रहितस्यापि हेमंतशिशिरयोःप्रातःकालेशीतंनास्ति तथापरमात्मन्यासक्तस्ययोगिनः शीताद्यभावः अतःकृतकृत्योभवति इतिच
स्मर्यते ज्ञानामृतेन तृप्तस्यकृतकृत्यस्ययोगिनः नैवास्तिकिंचित्कर्तव्यमस्तिचेन्नसतत्ववित् इतिपरमहंसः २ अथकुटीचकबहूदको
विरक्तिभेदेनयथा अत्रविरक्तिस्त्रिधा तीव्रातीव्रतरामंदाचेति तीव्रायथाअस्मिन्जन्मनिमाभूवन्पुत्रदारादयोममइतियास्थिराबुद्धिः
सावैराग्यस्यतीव्रताइतिअस्मिन्वैराग्येकुटीचकबहूदकसंन्यासाधिकारः तथाचोक्तम्यात्राद्यशक्तिशक्तिभ्यांतीव्रेन्यासद्वयंभवेत्कुटीच
कोबहूदश्चैवदुभावेतौत्रिदंडिनौ १ कुटीचकस्तुयात्राद्यशक्तः एकस्मिन्नेवतीर्थेसंवसन् प्रत्यहंद्वादशसहस्रप्रणवजपंकुर्वन् यथोक्तकालभै
क्ष्यमाहरन् महावाक्यार्थमवलोकयन्नात्मानुसंधानेचित्तवृत्तिमवरोधयन् कुट्यांपर्णशालायांचकास्तिब्रह्मध्यानेनप्रकाशतेइतिकुटीचकः
कुट्यामेवचरति यात्राद्यशक्ततयाविचरतीति यद्वाचरगतिभक्षणयोरितिधातोः कुट्यांचरतीतिभक्षयति भिक्षान्नमितिकुटीचरोवा ३
बहूदकश्चतीर्थयात्रासुशक्तोग्रामेत्वेकरात्रंनगरेत्रिरात्रंतीर्थेसप्तरात्रंनिवसन् त्रिकालस्नानपरोमाधुकरींवृत्तिमाश्रितोनिवासस्थानाशक्ति

रहितोभिजाश्रमधर्मरतोप्रणवमनुस्मरन् दंडादिकंपरिगृह्यपुनरत्तीर्थांतरंव्रजतीति बहून्युदकानितीर्थजलानियस्येतिबहूदकइति ४ तीव्रतर वैराग्येतुहंसपरमहंससंन्यासाधिकारः तीव्रतरंयथापुनरावृत्तिसहितोलोकोमेमास्तुकश्चन इतितीव्रतरत्वंस्यात् मंदेन्यासोनकोपिहीति १ मंदवैराग्येतुसंन्यासाधिकारएवनास्ति मंदायथापुत्रदाराधनादीनांनाशेतात्कालिकीमतिः धिक्संसारमितीदृक्स्याद्विरक्तेमंदताहिसेति एते

गंगादीनामभावेहिपृथिव्यांस्थापनंस्मृतम् यत्रसंतिमहानद्यस्तदातास्त्वेवनिक्षिपेत् १०७ इतिश्रीगरुडपुराणे सारोद्धारेदाहास्थिसंचयकर्मनिरूपणानामदशमोऽध्यायः १० गरुडउवाच दशगात्रविधिंब्रूहिह तेकिंस्कृतंभवेत् पुत्राभावेतुयःकुर्यादितिमेवदकेशव १ श्रीभगवानुवाच शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामि दशगात्रविधिंतव यद्विधायचसत्पुत्रोमुच्यतेपैतृकादृणात् २

षांविशेषलक्षणानिविश्वेश्वरीपद्धतौपरमहंसोपनिषदंजीवन्मुक्तेश्चविशेषतोनिरूपितानि अत्रतुविस्तरभयान्नलिखितानिश्लोकार्थस्तुस्पष्टए व १०७ इतिटीकायांदशमोऽध्यायः १० अस्थिसंचयनादूर्ध्वंदशगात्रंसमाचरेत् इतिश्रुत्वाखगःपूर्वंतदेवपरिपृच्छति १ एकादशे स्मिन्नोवाचशोकापनयनंवचः अप्रजेपिंडदातारंदशगात्रविधिंहरिः २

सात्विकीधृतिर्गीतायांप्रोक्ता धृत्याययाधारयतेमनःप्राणेंद्रियक्रियाः योगेनाव्यभिचारिण्याधृतिः सापार्थसात्विकीति ३ क्रियायामश्रुपा तस्यनिषेधमाह श्लेष्मेति निरर्थकाद्व्यर्थात् ४ तदेवाह यदीतिसप्तभिः निधनंगतःमृत्युंप्राप्तः ५ अपरिहार्येदूरीकर्तुमशक्ये ६ उपा

पुत्रःशोकंपरित्यज्यधृतिमास्थायसात्विकीम् पितुःपिंडादिकंकुर्यादश्रुपातंनकारयेत् ३ श्लेष्माश्रुबांधवैर्मुक्तंप्रेतोभुंक्तेयतोवशः अतोनरोदितव्यंहितदाशोकान्निरर्थकात् ४ यदिवर्षसहस्राणिशोचतेहर्निशंनरः तथापिनैवनिधनंगतोदृश्येतकर्हिचित् ५ जातस्यहिध्रुवोमृत्युर्ध्रुवंजन्ममृतस्यच तस्मादपरिहार्येर्थेनशोकंकारयेद्बुधः ६ नहिकश्चिदुपायोस्तिदैवोवामानुषोपिवा योहिमृत्युवशंप्राप्तोजंतुःपुनरिहाव्रजेत् ७ अवश्यंभाविभावानांप्रतीकारोभवद्यदि तदादुःखैर्नयुज्येरन्नलरामयुधिष्ठिराः ८ नायमत्यंतसंवासःकस्यचित्केनचित्सह अपिस्वेनशरीरेणकिमुतान्यैःपृथक्जनैः ९

याभावादपिशोकोनोचितइत्याह नहीति ७ भावानांदुःखादीनांप्रतीकारःदूरीकरणोपायः ८ संयोगाविप्रयोगांतोमरणांतंहिजीवितमितिन्यायमाह नायमिति ९ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ

उक्तमेवार्थंदृष्टांतेनद्रढयति यथेति १० यस्यकारणमेवविनाशितदातत्कार्यस्यकाकथेत्याह यदिति संस्कृतंस्रगंधद्रव्यैः पाचितमपिविन श्यति गतरसंभवति ११ भेषज्यं औषधंदुःखरोगनिवर्त्तकमित्यर्थः १२ शोकापनोदनोपायंनिरूप्यपुत्राभावेतुकः कुर्यादितिप्रश्नस्योत्तरमाह

यथाहिपथिकः कश्चिच्छायामाश्रित्यविश्रमेत् विश्रम्यचपुनर्गच्छेत्तद्वद्भूतसमागमः १० यत्प्रातः संस्कृतंभो ज्यंसायंतच्चविनश्यति तदन्नरससंपुष्टेकायेकानामनित्यता ११ भैसज्यमेतद्दुःखस्यविचारंपरिचिंत्यच अज्ञानप्रभवंशोकंत्यक्त्वाकुर्यात्क्रियांस्रुतः १२ पुत्राभावेवधूःकुर्याद्भार्याभावेचसोदरः शिष्योवाब्राह्मणस्ये वसपिंडोवासमाचरेत् १३ ज्येष्ठस्यवाकनिष्ठस्यभ्रातुःपुत्रैश्चपौत्रकैः दशगात्रादिकंकार्यंपुत्रहीनेनरेखग १४ भ्रातॄणामेकजातानामेकश्चेत्पुत्रवान्भवेत् सर्वेतेतेनपुत्रेणपुत्रिणोमनुरब्रवीत् १५ पत्न्यश्चवत्ध्नएकस्यचैकापुत्रवतीभवेत् सर्वाः स्ताःपुत्रवत्यःस्युस्तेनैकेनस्रुतेनहि १६

पुत्रेतिपंचभिः वधूः पत्नी पुत्रवध्वा भावे सोदरः कनिष्टभ्राता १३ भ्रातुःपुत्रेणसर्वभ्रातॄणांपुत्रमत्वंस्यादित्याह ज्येष्टस्येति१४ एक जातानांएकस्मात्पितुःसकाशात् उत्पन्नानांमध्ये १५ सापत्नपुत्रेणस्त्रीणांपुत्रितास्यादित्याह पत्न्यइति १६ ६ ७

१७ इष्टस्यमित्रस्य १८ १९ २० २१ २२ कृतेकिंस्कृतंभवेदितिप्रश्नस्योत्तरमाह सप्तेतिद्वाभ्याम् २३ २४ दशगात्रंविधिंब्रूहिइतिप्र

सर्वेषांपुत्रहीनानांमित्रःपिंडंप्रदापयेत् क्रियालोपोनकर्त्तव्यःसर्वाभावेपुरोहितः १७ स्त्रीवाथपुरुषःकश्चिदि
ष्टस्यकुरुतेक्रियाम् अनाथप्रेतसंस्कारात्कोटियज्ञफलंलभेत् १८ पितुःपुत्रेणकर्त्तव्यंदशगात्रादिकंखग
मृतेज्येष्ठेप्यतिस्नेहात्नकुर्वीतपितासुते १९ बहवोपियदापुत्राविधिमेकःसमाचरेत् दशगात्रंसपिंडत्वंश्राद्धान्य
न्यानिषोडश २० एकेनैवतुकार्याणिसंविभक्तधनेष्वपि विभक्तैस्तुपृथक्कार्यंश्राद्धंसंवत्सरादिकम् २१ तस्मा
त्ज्येष्ठःसुतोभक्त्यादशगात्रंसमाचरेत् एकभोजीभूमिशायीभूत्वाब्रह्मपरःशुचिः २२ सप्तवारंपरिक्रम्यधरणीं
यत्फलंलभेत् क्रियांकृत्वापितुर्मातुस्तत्फलंलभतेसुतः २३ आरभ्यदशगात्रंचयावद्दैवार्षिकंभवेत् तावत्पुत्रःक्रि
यांकुर्वन्गयाश्राद्धफलंलभेत् २४ कूपेतडागेवारामेतीर्थेदेवालयेपिवा गत्वामध्यमयामेतुस्नानंकुर्यादमं
त्रकम २५

श्नस्योत्तरमाह कूपइत्यादियावदध्यायसमाप्ति मध्यमयामेद्वितीयप्रहरेप्रथमयाममध्यान्हयोर्देवपितृसमयत्वात् अमंत्रकंसंकल्परहितम् २५

२६ पर्णेपर्णासने अतसीपुष्पसंकाशमितिमंत्रेणप्रणमेत् २७ कौशंदर्भासनंम् २८ २९ पयश्चपयश्चपयसीतयोर्नीरक्षीरयोः पात्रे ३० आनंत्य

शुचिर्भूत्वावृक्षमूलेदक्षिणाभिमुखस्थितः कुर्याच्चवेदिकांतत्रगोमयेनोपलिप्यताम् २६ तस्यांपर्णेदर्भमयंस्था
पयेत्कौशिकंद्विजम् तंपाद्यादिभिरभ्यर्च्यप्रणमेदतसीतिच २७ तदग्रेचततोदत्वापिंडार्थंकौशमासनम् त
स्योपरिततःपिंडंनामगोत्रोपकल्पितम् २८ दद्यात्तंडुलपाकेनयवपिष्टेनवाकृतः उशीरचंदनंभृंगराजपुष्पं
निवेदयेत् धूपंदीपंचनैवेद्यंमुखवासंचदक्षिणाम् २९ काकान्नंपयसोःपात्रेवर्धमानजलांजलीन् प्रेताया
मुकनाम्नेचमद्दत्तमुपतिष्ठतु ३० अन्नंवस्त्रंजलंद्रव्यमन्यद्वादीयतेचयत् प्रेतशब्देनयद्दत्तंमृतस्यानंत्यदा
यकम् ३१ तस्मादाद्यदिनादूर्ध्वंप्राक्सपिंडीविधानतः योषितःपुरुषस्यापिप्रेतशब्दंसमुच्चरेत् ३२
प्रथमेह्नियत्पिंडोदीयतेविधिपूर्वकम् तेनैवविधिनान्नेननवपिंडान्प्रदापयेत् ३३ नवमेदिवसेचैवसपिंडैः
सकलैर्जनैः तैलाभ्यंगःप्रकर्तव्योमृतकःस्वर्गकाम्यया ३४

दायकम् अनंतफलदंभवतीत्यर्थः ३१ आदिदि
नात् प्रथमदिनात् ३२ तेनैवान्नेनचरुपायसादिनाचनवदिनेषुनवपिंडान् ३३ नवमदिनस्यकृत्यंकथयतिनवमेइतित्रिभिः ३४

३५ ३६ दशमदिनेविशेषमाह दशमइतिवाअथवाकलौकलियुगेपलेनमांसेनपैतृकंपितृश्राद्धंनभवतीतितस्यमांसपिंडस्यनिषेधान्माषेनैवदद्या

बहिःस्नात्वागृहीत्वाचदूर्वालाजसमन्वितः अग्रतःप्रमदांकृत्वासमागच्छेन्मृतालयम् ३५ दूर्वावत्कुलवृद्धि
स्तेलाजाइवविकाशता एवमुक्त्वात्यजेद्गेहेलाजान्दूर्वासमन्वितान् ३६ दशमेह्ननिमांसेनपिंडंदद्यात्खगेश्वर
माषेनतन्निषेधाद्वाकलौनपलपैतृकम् ३७ दशमेदिवसेक्षौरंबांधवानांप्रकीर्तितम् क्रियाकर्त्तुःकृतस्ये
वसंपिंडीकरणात्परम् ३८ दशमेदिवसेक्षौरंबांधवानांसमुंडनम् क्रियाकर्त्तुःकृतस्यापिपुनर्मुंडनमाचरे
त् ३९ मिष्टान्नैर्भोजयेदेकंदिनेषुदशकृद्द्विजम् प्रार्थयेत्प्रेतमुक्तिंचहरिंध्यात्वाकृतांजलिः ४० अतसीपु
ष्पसंकाशंपीतवाससमच्युतम् येनमस्यंतिगोविंदंनतेषांविद्यतेभयम् ४१ अनादिनिधनोदेवःशंखचक्रग
दाधरः अक्षयःपुंडरीकाक्षप्रेतमोक्षप्रदोभव ४२

दित्यर्थः अत्रअतोत्यामिषवर्ज्यंकृधातस्यनशाम्यतीति प्राचीनैस्त्वावश्यकत्वेनैवोक्तं तदन्ययुगाभिप्रायेणेति ३७ दशमेदिवसेक्षौरमिति द्वि
तीयश्लोकः स्मृत्यंतरदेशांतरधर्मानुसारेण ३८ ३९ ४० अतसीति कृस्निग्धकृकोमलश्यामसुंदरम् ४१ हेपुंडरीकाक्ष देवःत्वं अनादिनिध
नोसि अतोमोक्षप्रदोभवेति ४२

४३ इतिटीकायांएकादशोऽध्यायः ११ कृत्यमेकादशाहस्यलक्षणानिवृषस्यच तदुत्सर्गफलंचैवद्वादशेप्राहमाधवः १ १ २ ३ ४ ५

इतिसंप्रार्थनामंत्रंश्राद्धांतेप्रत्यहंपठेत् स्नात्वागत्वागृहेदत्वागोग्रासंभोजनंचरेत् ४३ इतिश्रीगरुडपुराणे सारोद्धारेदशगात्रविधिनिरूपणोनामैकादशोऽध्यायः ११ गरुडउवाच एकादशदिनस्यापिविधिंब्रूहिसुरेश्वर वृषोत्सर्गविधानंचवदमेजगदीश्वर १ श्रीभगवानुवाच एकादशेऽन्हिगंतव्यंप्रातरेवजलाशये और्ध्वदैहि क्रियांसर्वाकरणीयाप्रयत्नतः २ निमंत्रयेद्ब्राह्मणांश्चवेदशास्त्रपरायणान् प्रार्थयेत्प्रेतमुक्तिंचनमस्कृत्यकृतां जलिः ३ स्नानसंध्यादिकंकृत्वाल्याचार्योपिशुचिर्भवेत् विधानंविधिवत्कुर्यादेकादशदिनोचितम् ४ अमंत्रंका रयेच्छ्राद्धंदशाहंनामगोत्रतः एकादशेऽन्हिप्रेतस्यदद्यात्पिंडंसमंत्रकम् ५ सौवर्णंकारयेद्विष्णुंब्रह्माणंरौप्यकंत था रुद्रंताम्रमयंकार्यंयमंलोहमयंस्वग ६ पश्चिमेविष्णुकलशंगंगोदकसमन्वितम् तस्योपरिन्यसेद्विष्णुं पीतवस्त्रेणवेष्टितम् ७

६ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७

पूर्वेतुब्रह्मकलशंक्षीरोदकसमन्वितम् ब्रह्माणंस्थापयेत्तत्रश्वेतवस्त्रेणवेष्टितम् ८ उत्तरस्यांरुद्रकुंभंपूरितं
मधुसर्पिषा श्रीरुद्रंस्थापयेत्तत्ररक्तवस्त्रेणवेष्टितम् ९ दक्षिणस्यांयमघटमिंद्रोदकसमन्वितम् कृष्ण
वस्त्रेणसंवेष्ट्यतस्योपरियमंन्यसेत् १० मध्येतुमंडलंकृत्वास्थापयेत्कौशिकंसुतः दक्षिणाभिमुखोभूत्वाऽ
पसव्येनंन्चतर्पयेत् ११ विष्णुंविधिंशिवंधर्मंवेदमंत्रैश्चतर्पयेत् होमंकृत्वाचरेत्पश्चात्श्राद्धंदशघटादि
कम् १२ गोदानंन्चततोदद्यात्पितृणांतारणायवै गौरेषाहिमयादत्ताप्रीतयेतेस्तुमाधव १३ उपभुक्तंतुत
स्यासीद्वस्त्रभूषणवाहनम् घृतपूर्णंकांस्यपात्रंसप्तधान्यंतदीप्सितम् १४ तिलाद्यष्टमहादानमंतकालेनन्चे
त्कृतम् शय्यासमीपेधृत्वैतद्दानंतस्याःप्रदापयेत् १५ प्रक्षाल्यविप्रचरणौपूजयेदंबरादिभिः सिद्धा
न्नंतस्यदातव्यंमोदकाःपूपकाःपयः १६

विधिमाह प्रक्षाल्येतिन्चतुर्भिः १६ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

स्थापयेत्पुरुषंहैमंशय्योपरितदाकृतः पूजयित्वाप्रदातव्यामृतशय्यायथोदिता १७ प्रेतस्यप्रतिमायु
क्तासर्वोपकरणैर्वृता प्रेतशय्यामयाह्येषातुभ्यंविप्रनिवेदिता १८ इत्याचार्यायदातव्याब्राह्मणायकुटुं
बिने ततःप्रदक्षिणीकृत्यप्रणिपत्यविसर्जयेत् १९ एवंशय्याप्रदानेनश्राद्धेननवकादिना वृषो
त्सर्गविधानेनप्रेतोयातिपरांगतिम् २० एकादशेऽह्निविधिनावृषोत्सर्गंसमाचरेत् हीनांगंरोहिणंबाल
त्सकाकुर्यात्सलक्षणम् २१ रक्ताक्षःपिंगलोयस्तुरक्तःशृंगेगलेखुरे श्वेतोदरःकृष्णपृष्ठोब्राह्मणस्यवि
धीयते २२ स्निग्धवर्णोयोरक्तःक्षत्रियस्यविधीयते पीतवर्णश्चवैश्यस्यकृष्णःशूद्रस्यशस्यते २३
यस्तुसर्वांगपिंगःस्यात्श्वेतःपुच्छेपदेषुच सपिंगोवृषइत्याहुःपितृणांप्रीतिवर्धनः २४ चरणास्तुमुखंपुच्छं
यस्यश्वेतानिगोपतेः लाक्षारससवर्णोयस्तंनीलमितिकीर्तितम् २५

र्ववर्णसाधारणवृषंकथयति यइत्यादिपङ्क्तिः २४ पंचप्रकारंनीलवृषंदर्शयति किंतूक्तलक्षणस्यैवेत्याह चरणाइति गोपतेःवृषस्य २५

२६ २७ २८ २९ उक्तलक्षणोवृषोगृहेनधार्यः तंभारवाहकंनकुर्यादित्यर्थः यथाकपिलागौर्ब्राह्मणातिरिक्तवर्णैर्गृहेधार्यानभवति किंतुदातव्याएव तथैवायमप्यवश्यंमोक्तव्यएवेति तदर्थंएतस्मिन्नेवार्थेपुरातनीसर्वशास्त्रप्रसिद्धागाथास्मृतिश्चरतिलोकेविख्यातिंयाति ३० तामेवाह इष्टव्यावांछितव्याः

लोहितोयस्तुवर्णेनमुखेपुच्छेचपांडुरः पिंगःखुरविषाणाभ्यांरक्तनीलोनिगद्यते २६ सर्वांगेष्वेकवर्णोयःपिंगःपुच्छेखुरेषुयः तंनीलपिंगमित्याहुःपूर्वजोद्धारकारकम् २७ पारावतसवर्णस्तुललाटेतिलकान्वितः तंबभ्रुनीलमित्याहुःपूर्णंसर्वांगशोभनम् २८ नीलःसर्वशरीरेषुरक्तश्चनयनद्वये तमप्याहुर्महानीलंनीलःपंचविधःस्मृतः २९ अवश्यमेवमोक्तव्योनसधार्योगृहेभवेत् तदर्थमेषाचरतिलोकेगाथापुरातनी ३० इष्टव्याबहवःपुत्रायद्येकोपिगयांव्रजेत् गौरींविवाहयेत्कन्यांनीलंवावृषमुत्सृजेत् ३१ सएवपुत्रोमंतव्योवृषोत्सर्गंतुयश्चरेत् गयायांश्राद्धदाताचयोन्योविश्वासमःकिल ३२

ममबहवःपुत्राःसंत्वितीच्छाकर्तव्येत्यर्थः ततकिमर्थमितिचेत्तत्राह यदीति बहुष्वेकोपिगयांगच्छेत् एकःगौरीमष्टवर्षांकन्यांच नीलमुक्तलक्षणं मोचयेदितिहेतोः एकएवचेत्तदागृहकार्यएवव्यग्रोभवेत् तस्यगयादिपितृमुक्तिकृत्येनत्सराभवादितिभावः ३१ अन्यद्वृषोत्सर्गाद्यकर्ताइत्यकरणे;पमानोक्तिः ३२

करणेतुकेवलंपितुरेवमुक्तिर्नकिंतुसर्वपितॄणामेवेत्याह रौरवादिष्विति ३३ स्वर्गताः स्वर्गेस्थिताअपिइच्छंतिपरमगतिप्राप्त्यर्थम् ३४ ३५स

रौरवादिषुयेकेचित्पच्यंतेयस्यपूर्वजाः वृषोत्सर्गेणतान्सर्वान्तारयेदेकविंशतिः ३३ वृषोत्सर्गंकिलेच्छंति पितरःस्वर्गताअपि अस्मद्वंशेसुतःकोपिवृषोत्सर्गंकरिष्यति ३४ तदुत्सर्गाद्वयंसर्वेयास्यामःपरमांगतिम् सर्वयज्ञेषुचास्माकंवृषयज्ञोहिमुक्तिदः ३५ तस्मात्पितृविमुक्त्यर्थंवृषयज्ञंसमाचरेत् यथोक्तेनविधानेन नकुर्यात्सर्वप्रयत्नतः ३६ ग्रहाणांस्थापनंकृत्वातत्तन्मंत्रैश्चपूजनम् होमंकुर्यात्तयथाशास्त्रंपूजयेद्वृषमातरः ३७ वत्सांवत्सींसमानाय्यबध्नीयात्कंकणंतयोः वैवाह्येनविधानेनस्तंभमारोपयेत्तदा ३८ स्नापयेच्चवृषंवत्सींरुद्रकुंभोदकेनच गंधमाल्यैश्चसंपूज्यकारयेच्चप्रदक्षिणां ३९ त्रिशूलंदक्षिणेपार्श्वेवामेचक्रंप्रदापयेत् तं विमुच्यांजलिंबध्वापठेन्मंत्रमिमंसुतः ४० धर्मस्त्वंवृषरूपेणब्रह्मणानिर्मितःपुरा तवोत्सर्गप्रदानेनतारयस्व भवार्णवात् ४१

र्वप्रयत्नतः यदिदेशेनास्तितदादेशांतरादप्यानीयकर्तव्यएवेत्यर्थः ३६ विधानमाह ग्रहाणामिति सप्तभिः ३७ ३८ ३९ ४० धर्मइतिचतुष्पाद्धर्मोवृषरूपोहिभवतीति उत्सर्गस्त्यागएवप्रदानंमयादत्तंतवाभयदानंतेनतारयस्व ममपितॄनितिशेषः४१

४२ मृतस्य पुत्रहस्तेन यत्फलंभवति तदेवजी वतस्यस्वहस्तकृतेनाप्यस्ति ४३ अतस्तद्विधानमप्याहकार्तिकादाविति पंचभिः विषुवद्वितीयेमेषतु

इतिमंत्राच्चमस्कृत्यवत्संवत्सींसमुत्सृजेत् वरदोहंसदातस्यप्रेतमोक्षंददामिच ४२ तस्मादेषप्रकर्त्तव्यस्तत्फलं
जीवतोभवेत् अपुत्रस्तुस्वयंकृत्वाक्षरवंयातिपरांगतिम् ४३ कार्तिकादौशुभेमासेचोत्तरायेणगेरवौ शुक्ल
पक्षेथवाकृष्णेद्वादश्यादितिथौतथा ४४ ग्रहणद्वितयेचैवपुण्यतीर्थेऽयनद्वये विषुवद्वितयेचापि वृषो
त्सर्गंसमाचरेत् ४५ शुभलग्नेमुहूर्त्तेचशुचौदेशेसमाहितः ब्राह्मणंतुसमाहूयविधिज्ञंशुभलक्षणम् ४६
जपैर्होमैस्तथादानैः प्रकुर्याद्देहशोधनम् पूर्ववत्सकलंकृत्यंकुर्याद्धोमादिलक्षणम् ४७ शालिग्रामंच
संस्थाप्य वैष्णवंश्राद्धमाचरेत् आत्मश्राद्धंततःकुर्यात्तद्याद्दानंद्विजन्मने ४८ एवंयःकुरुतेपक्षिन्नपुत्र
श्चापिपुत्रवान् सर्वकामफलंतस्यवृषोत्सर्गात्प्रजायते ४९ अग्निहोत्रादिभिर्यज्ञैर्दानैश्चविविधैरपि न
तांगतिमवाप्नोतिवृषोत्सर्गेणयांलभेत् ५०

सर्वपापानांप्रायश्चित्तरूपमथैतदेवेत्याह बाल्येतिद्वाभ्याम् ५१ ५२ ५३ बहुतरसकृतश्रवणात्सकृतयासौभाग्यवत्याः सपुत्रायाः स्त्रियश्च
नकुर्यादित्याह पतीति किंच पतिपुत्रवतीत्यनेनैवविधवायाश्चकुर्यादित्यवगम्यते तथापिवृषयज्ञंसमाचरेदित्यादिवचनाद्वृषोत्सर्गस्यापि

बाल्यकौमारपौगंडेयौवनेवार्द्धकेकृतम् यत्पापंतद्विनश्येतवृषोत्सर्गान्नसंशयः ५१ मित्रद्रोहीकृतघ्नश्च
सुरापोगुरुतल्पगः ब्रह्महाहेमहारीचवृषोत्सर्गात्प्रमुच्यते ५२ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनवृषयज्ञंसमाचरेत्
वृषोत्सर्गसमंपुण्यंनास्तितार्क्ष्यजगत्त्रये ५३ पतिपुत्रवतीनारीद्वयोरग्रेमृतायदि वृषोत्सर्गंनैवकुर्याद्
द्गांचपयस्विनीम् ५४ वृषभंवाहयेद्यस्तुस्कंधेपृष्ठेचखेचर सपतेन्नरकेघोरेयावदाभूतसंप्लवम्
५५ वृषभंताडयेद्यस्तुनिर्दयंमुष्टियष्टिभिः सनरःकल्पपर्यंतंभुंजतेयमयातनाम् ५६ एवंकृत्वावृषोत्स
र्गंकुर्यात्श्राद्धानिषोडश सपिंडीकरणादर्वाक्तदहंकथयामिते ५७

यत्नमयत्वात्तस्मिन्स्त्रीशूद्राणामधिकारएवेतिकश्चित् अतोवदेशकुलपरंपरागतधर्मानुसारेणकर्त्तव्यम् ५८ एवंवृषोत्सर्गंनिरूप्यमलिनादिषो
डशत्रयमाह स्थानेइत्यादियावदध्यायसमाप्ति ५४ ५५ ५६ ५७

स्थानेद्वारेर्धमार्गेचचितायांशवहस्तके अस्थिसंचयनेषष्ठोदशपिंडादशाह्निकाः ५८ मलिनंषोडशंचैतत्प्रथ
मंपरिकीर्तितम् अन्यच्चषोडशंमध्येद्वितीयंकथयामिते ५९ प्रथमंविष्णवेदद्याद्द्वितीयंश्रीशिवायच या
म्यायपरिवारायतृतीयंपिंडमुत्सृजेत् ६० चतुर्थंसोमराजायहव्यवाहायपंचमम् कव्यवाहायषष्ठंचदद्या
त्कालायसप्तमम् ६१ रुद्रायचाष्टमंदद्यान्नवमंपुरुषायच प्रेतायदशमंचैवैकादशंविष्णवेनमः ६२ द्वा
दशंब्रह्मणेदद्याद्विष्णवेचत्रयोदशम् चतुर्दशंशिवायैवयमायदशपंचकम् ६३ दद्यात्तत्पुरुषायैवपिंडंषो
डशकंखग मध्यंषोडशकंप्राहुरेतत्तत्वविदोजनाः ६४ द्वादशप्रतिमासेषुपाक्षिकंचत्रिपाक्षिकम् न्यून
षाण्मासिकंपिंडंदद्यान्न्यूनाब्दिकंतथा ६५ उत्तमंषोडशंचैतन्मयातेपरिकीर्तितम् श्रपयित्वाचरुंतार्क्ष्यकु
र्यादेकादशेहनि ६६ चत्वारिंशत्तथैवाष्टौश्राद्धंप्रेतत्वनाशनम् यस्यजातंविधानेनसभवेत्पितृपंक्तिभाक् ६७ ६२

६८ ६९ ७० संपरेतस्यमृतस्य और्ध्वदैहिकंलोकांतरोपयोगीपिंडदानादिकंक्षयाहंवार्षिकं तथाचस्मृतिः मासपक्षतिथिस्पृष्टेयोयस्मिन्म्रियतेहनि प्रत्यब्दंतुतथाभूतंक्षयाहंतस्यतंविदुः पाक्षिकंतु आश्विनेमासिकन्यायांगतेवाननगतेरवो कृष्णपक्षेकृतंश्राद्धंपाक्षिकं

पितृपंक्तिप्रवेशार्थंकारयेत्षोडशत्रयम् एतत्श्राद्धविहीनश्चेत्प्रेतोभवतिसुस्थिरम् ६८ यावन्नदीयते श्राद्धंषोडशत्रयसंज्ञकम् स्वदत्तंपरदत्तंचतावन्नैवोपतिष्ठते ६९ तस्मात्पुत्रेणकर्तव्यंविधिनाषोडशत्रयम् भर्तुर्वाकुरुतेपत्नीतस्यश्रेयोत्यनंतकम् ७० संपरेतस्ययापत्युःकुरुतेचौर्ध्वदैहिकम् क्षयाहंपाक्षिकंश्राद्धंसासतीस्युच्यतेमया ७१ उपकारायसाभर्तुर्जीवत्येषापतिव्रता जीवितंसफलंतस्यायामृतंस्वामिनंभजेत् ७२ अथकश्चित्प्रमादेनम्रियतेवह्निवारिभिः संस्कारप्रमुखंकर्मसर्वंकुर्याद्यथाविधि ७३ प्रमादादिच्छयावापिनागाद्वाम्रियतेयदि पक्षयोरुभयोर्नागंपंचमीषुप्रपूजयेत् ७४

तद्विधीयते इतियापत्नीकुरुतेसापिसतीएव ७१ ७२ नतुप्रारब्धवशेनवह्न्यादिभिर्मृतानांनारायणबलिविधिक्रियामोक्षदाभवति अतस्तामेवकुर्यात् सर्पान्मृतानांचसर्पपूजनंकर्त्तव्यमित्याह अथेत्यादिषड्भिः अथशब्दोविधानांतरे प्रमादेन अनवधानेनसंस्कारप्रमुखंदाहादिकंसर्वंपूर्वोक्तंकर्म ७३ ७४

७५ ७६ ७७ ७८ एवमिति आब्दं आअब्दंइतिच्छेद अब्दपर्यंतमित्यर्थः प्रत्यहंघटंदद्यादितिवा अथवा यथासंख्यान्षष्ठ्युत्तरशतत्रयसं

कुर्यात्पिष्टमयींलेखांनागभोगाकृतिंभुवि अर्चयेत्तांसितैःपुष्पैःसुगंधैश्चंदनेनच ७५ प्रदद्याद्धूपदीपौच
तंडुलांश्चतिलान्क्षिपेत् आमपिष्टंचनैवेद्यंक्षीरंचविनिवेदयेत् ७६ सौवर्णशक्तितोनागंगांचदद्याद्द्विज
न्मने कृतांजलिस्ततोब्रूयात्प्रीयतांनागराडिति ७७ पुनस्तेषांप्रकुर्वीतनारायणबलिक्रियाम् तयालभं
तेस्वर्वासंमुच्यंतेसर्वपातकैः ७८ एवंसर्वक्रियांकृत्वाघटंसान्नंजलान्वितम् दद्यादाब्दंयथासंख्यान्पिंडान्वा
सजलान्क्रमात् ७९ एवमेकादशेकृत्वाकुर्यात्सापिंडनंततः शय्याप्रदानंदानंचकारयेत्सूतकेगते ८०
इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेएकादशविधिनिरूपणोनामद्वादशोऽध्यायः १२ गरुडउवाच सपिंडन
विधिंब्रूहिसूतकस्यचनिर्णयम् शय्याप्रदानंसामग्रींतेषांचमहिमांप्रभो १

ख्याकान्सजलान्जलांजलिसहितान्
क्रमात्पाक्षिकस्यपंचदशमासिकस्य त्रिंशत्पुनःसार्द्धमासिकस्यपंचदशइत्यादिक्रमेणैवैकादशेऽह्निपिंडानेवदद्यादित्यर्थः ७९ ८० इ
तिटीकायांद्वादशोऽध्यायः १२ सपिंडीकरणशय्यायाःप्रदानंदानमेवच तत्सामग्रीफलंतेषांहरिःप्राहत्रयोदशे १ तेषांशय्यादीनांमहिमांदा
नफलंब्रूहीति १

ययासपिंडनादिक्रियया २ पितामहाएवशिवादयःवसुरुद्रादित्यस्वरूपास्तेषु ३ ४ ५ विप्रस्यैतद्वादशाहंराजन्यस्याप्यशौचकम् इतिवि

श्रीभगवानुवाच श्रृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामिसपिंड्याद्यखिलांक्रियाम् प्रेतनामपरित्यज्ययया पितृग
णेविशेत् २ नपिंडोमिलितोयेषांपितामहशिवादिषु नोपतिष्ठंतिदानानिपुत्रैर्दत्तान्यनेकधा ३ अ
शुद्धःस्यात्सदापुत्रोनशुद्ध्यतिकदाचन सूतकंननिवर्त्तेतसपिंडीकरणंविना ४ तस्मात्पुत्रेणकर्तव्यं
सूतकांतेसपिंडनम् सूतकंतेप्रवक्ष्यामिसर्वेषांचयथोचितम् ५ ब्राह्मणस्तुदशाहेनक्षत्रियोद्वादशेह
नि वैश्यःपंचदशाहेनशूद्रोमासेनशुद्ध्यति ६ दशाहेनसपिंडास्तुशुद्ध्यंतिप्रेतसूतके त्रिरात्रेण
सकुल्यास्तुस्नात्वाशुद्ध्यंतिगोत्रजाः ७ चतुर्थेदशरात्रंस्यात्षण्निशाःपुंसिपंचमे षष्ठेचतुरहःप्रोक्तंसप्त
मेत्त्वदिनत्रयम् ८ अष्टमेदिनमेकंतुनवमेप्रहरद्वयम् दशमेस्नानमात्रंहिमृतकंजन्मसूतकम् ९

ष्णुपुराणवचनाद्ब्राह्मणस्यापिद्वादशाहंसूतकम् ६ सपिंडाश्चतुः पुरुषावधयःसकुल्याः सप्तपुरुषावधयःगोत्रजाःदशपुरुषावधयः ७ एत
देवविशेषेणनिरूपयति चतुर्थेपुंसिवृद्धप्रपितामहकुलोत्पन्ने सपिंडेपुरुषेदशरात्रंसूतकम् पुंसिसूतकंचेति सर्वत्रैवंयोज्यम् ९

अहर्निशंदशादिनमध्येएव १० दशाहेअतिक्रांतेव्यतीतेसति संवत्सरात्प्राक्त्रिरात्रंसूतकम् दशाहमितिसपिंडीपर्यंतज्ञातव्यंतांविनासंध्यावंदना
दीनामनधिकारात् ११ ननुप्रथमसूतकेदैवाद्द्वितीयेआगतेसतिकिंकर्त्तव्यमित्यतआह आद्येतिचतुर्भागस्यत्रिभिर्दिनैरेकोविभागःषड्भिश्चा
द्यभागद्वयंतत्रप्राङ्मृतस्यषट्दिनमध्येद्वितीयेमृतेसति आद्येनसहैवद्वितीयस्यापिदशगात्रादिकंसपिंडनंचकर्तव्यं षट्दिनादूर्ध्वंमृते

देशांतरगतःकश्चित्शृणुयाद्योह्यहर्निशम् यच्छेषंदशरात्रस्यतावदेवाशुचिर्भवेत् १० अतिक्रांतेदशा
हेतुत्रिरात्रमशुचिर्भवेत् संवत्सरेव्यतीतेतुस्नानमात्राद्विशुध्यति ११ आद्यभागद्वयंयावन्मृतकस्यच
सूतके द्वितीयेपतितेचाद्यात्सूतकाच्छुद्धिरिष्यते १२ आदंतजननात्सद्यआचौलान्नैशिकीस्मृता त्रि
रात्रमाव्रतादेशाद्दशरात्रमतःपरम् १३ आजन्मनस्तुचौलांतंयत्रकन्याविपद्यते सद्यःशौचंभवेत्तत्रसर्व
वर्णेषुनित्यशः १४

नसहाद्यस्यसपिंडनादिकमितिता
त्पर्यार्थः १२ आदंतजननाद्दंतोद्भवात्प्राक्सद्यःस्नानमात्राच्छुद्धिःचूडाकरणाद्वाचूडात्प्राक्नैशिकीएकरात्रेणशुद्धिः आव्रतादेशाद्व्रतबंधना
त्प्राक्त्रिरात्रंसूतकम् अतःपरंउपवीतसंस्कारादनंतरम् १३ कन्यानांसूतकमाह चौलांतंसप्तविंशतिमासपर्यंतंयत्रयदाविपद्यतेम्रियते१४

वाग्दानात्प्रागेकदिनंसूतकं अतःपरंवाक्प्रदानादनंतरंप्रवृद्धानांवयसाधिकानांचत्रिरात्रंचेति वाक्प्रदानंनामभाषायांसगाईइत्युच्यते १५ एत
देवविवृणोति वागिति उभयतः पितुर्वरस्यापित्रिदिनंदत्तानांविवाहितानांभर्तुर्गृहेएवनतुपितुः १६ तासांमातृणामेवयावन्मासस्थितग

ततोवाक्दानपर्यंतंयावदेकाहमेवहि अतःपरंप्रवृद्धानांत्रिरात्रमितिनिश्चयः १५ वाक्प्रदानेकृतेत्व
त्रज्ञेयंचोभयतस्त्र्यहम् पितुर्वरस्यचततोदत्तानांभर्तुरेवहि १६ षण्मासाभ्यंतरेयावद्गर्भस्रावोभवेद्य
दि तदामाससमैस्तासांदिवसैःशुद्धिरिष्यते १७ अतऊर्ध्वंस्वजात्युक्तमाशौचंतासुविद्यते सद्यःशौ
चंसपिंडानांगर्भस्यपतनेसति १८ सर्वेषामेववर्णानांसूतकेमृतकेपिवा दशाहाच्छुद्धिरित्येषकलौशा
स्त्रस्यनिश्चयः १९ आशीर्वादंदेवपूजांप्रत्युत्थानाभिवंदनम् पर्यंकेशयनंस्पर्शंनकुर्यान्मृतसूतके २०
संध्यांदानंजपंहोमंस्वाध्यायंपितृतर्पणं ब्रह्मभोज्यंव्रतंनैवकर्तव्यंमृतसूतके २१

र्भास्तावद्दिनानिसूतकमितिवचनात् १७ तासुमातृष्वेवनतुपित्रादिषु १८ सामान्यमुक्त्वाविशेषशास्त्रमाह सर्वेषामिति सामान्य
शास्त्रतोनूनंविशेषोबलवान्भवेदितिविशेषस्यैवप्रामाण्यात् १९ सूतकप्रयोजनमाह संध्येतित्रिभिः २० २१

२२ व्रतिनःब्रह्मचारिणः तेनगुरुशुश्रूषान्त्याज्याइति यद्वा चांद्रायणादिमहाव्रतयुक्तस्यतेनापिव्रतभंगोनकर्त्तव्यश्चेतिभावः मंत्रपूतस्यमहा
मंत्रजपैः सदापवित्रस्यजपत्यागोनोचितइति साग्निकस्यहवनस्यावश्यकत्वात् ब्रह्मनिष्ठस्यगृहस्थस्यापितस्यातिवर्णाश्रमित्वाद्वर्णाश्रमोचि
तंसूतकंनास्त्येव जन्ममरणयोरवास्तवत्वाच्चेति यतिनःसंन्यासिनस्तस्यापिलोकेषणायाव्युत्थितत्वात् राज्ञांमूर्धाभिषिक्तानांदानंग्राह्यमेवे

नित्यंनैमित्तिकंकाम्यंसूतकेयःसमाचरेत् तस्यपूर्वकृतंनित्यादिकंकर्मविनश्यति २२ व्रतिनोमंत्रपूत
स्यसाग्निकस्यद्विजस्यच ब्रह्मनिष्ठस्ययतिनोनहिराज्ञांचसूतकम् २३ विवाहोत्सवयज्ञेषुजातेचमृतसू
तके तस्यपूर्वकृतंचान्नंभोज्यंतन्मनुरब्रवीत् २४ सूतकेयस्तुगृण्हातितदज्ञानान्नदोषभाक् दातादो
षमवाप्नोतियाचकायददन्नपि २५ प्रच्छाद्यसूतकंयस्तुददत्यन्नंद्विजायच ज्ञात्वागृण्हातियेविप्रादोष
भाजस्तएवहि २६

तिभवः २३ तस्यसूतकस्यप्राक्पूर्वकृतंसिन्द्धान्नंपक्वान्नंतुभोज्यं भोजनार्हमेवपश्चात्कृतंनेति २४ तदज्ञानात्तस्यसूतकस्य अज्ञानाद्गृण्हा
तिसूतकेकथितेपियोयाचते तस्मैददन्सन्दातादोषभाक्नभवतीत्यर्थः २५ दातादोषमवाप्नोत्येवविवृणोति प्रच्छाद्यसंगोप्य २६

तस्मात्सूतकंसपिंडनंविनानापयाति तदपसरणंविनाचदानादानयोरनधिकारादितिहेतोः सपिंडनंकुर्यादिति सपिंडनात्प्राक्प्रेतेःपिता २७
मुनिमतोक्तसपिंडनंकालंप्रदर्शयति द्वादशाहइति २८मुनिमतंनिराकृत्ययुगानुरूपं स्वमतंकथयति मयेति२९मुनिमतेबहून्दोषान्प्रदर्श्यस्व

तस्मात्सूतकशुध्यर्थंपितुःकुर्यात्सपिंडनम् ततःपितृगणैःसार्धंपितृलोकंसगच्छति २७ द्वादशाहेत्रिपक्षे
वाषण्मासेवत्सरेपिवा सपिंडीकरणंप्रोक्तंमुनिभिस्तत्वदर्शिभिः २८ मयातुप्रोच्यतेतार्क्ष्यशास्त्रधर्मानुसा
रतः चतुर्णामेववर्णानांद्वादशाहेसपिंडनम् २९ अनित्यात्कलिधर्माणांपुंसांचैवायुषःक्षयात् अस्थि
रत्वाच्छरीरस्यद्वादशाहेप्रशस्यते ३१ व्रतबंधोत्सवादीनिव्रतस्योद्यापनानिच विवाहादिर्भवेन्नैवमृतेच
गृहमेधिनि ३१ भिक्षुर्भिक्षांनगृण्हातिहंतकारोनगृह्यते नित्यंनैमित्तिकंलुप्यद्यावत्पिंडनमेलितम् ३२
कर्मलोपात्प्रत्यवायीभवेत्तस्मात्सपिंडनम् निरग्निकःसाग्निकोवाद्वादशाहेसमाचरेत् ३३

मतंद्रढयति अनित्यादिति
पंचभिः कलिधर्माणामनित्यत्वमेवाह पुंसामित्यादि ३० व्रतबंधःउपवीतसंस्कारःउत्सवःयज्ञादीनां आदिशब्देनहोलिकादीनामपि व्रतस्य
कार्तिकादेर्व्रतमात्रस्यआदीनिद्विरागमनादीन्यपिगृहमेधिनि वृद्धेमृतेसति ३१ भिक्षुःसंन्यासीहंतकारःवैश्वदेवमकुर्वतांपंचसूनानिवर्त्तकान्नवि
भागः३२प्रत्यवायीदोषभाग्भवेत् ३३

३४ अतःद्वादशाहस्यावश्यकत्वाद्धेतोःमृतस्थानंगोमयेनोपलिप्यसपिंडनंकारयेत् ३५ आपःउपस्पृशेत् हस्तौप्रक्षाल्याचमेत् ३६ ३७ ३८

यत्फलंसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुयत्फलम् तत्फलंसमवाप्नोतिद्वादशाहेसपिंडनात् ३४ अतःस्नात्वामृतस्थानेगोमयेनोपलेपिते शास्त्रोक्तनविधानेनसपिंडीकारयेत्सुतः ३५ पाद्यार्घ्याचमनीयाद्यैर्विश्वेदेवांश्चपूजयेत् कुपित्रेविकिरंदत्वापुनरापरुपस्पृशेत् ३६ दद्यात्पितामहादीनांत्रीन्पिंडांश्चयथाक्रमम् वसुरुद्रार्करूपाणांचतुर्थंमृतकस्यच ३७ चंदनैस्तुलसीपत्रैर्धूपैर्दीपैःसुभोजनैः मुखवासैःसुवस्त्रैश्चदक्षिणाभिश्चपूजयेत् ३८ प्रेतपिंडंत्रिधाकृत्वासुवर्णस्यशलाकया पितामहादिपिंडेषुमेलयेत्तंपृथक्पृथक् ३९ पितामह्यासमंमातुःपितामहसमंपितुः सपिंडीकरणंकुर्यादितिताक्ष्यमतंमम ४० मृतेपितरियस्याथविद्यतेचपितामहः तेनदेयाःस्त्रयःपिंडाःप्रपितामहपूर्वकाः तेभ्यश्चपैतृकंपिंडंमेलयेत्तंत्रिधाकृतम् ४१

३९ पितुःपिंडस्यपितामहादिपिंडैःसहएकीकरंसपिंडीकरणमिति ४० अथशब्दोविधानांतरेपूर्वंसुवर्णशलाकयात्रिधाकृतंतंपैतृकंपितुःपिंडंतेभ्यःप्रपितामहादित्रिभिःपिंडैःसहमेलयेदिति ४१

अग्रेपितामह्याः पूर्वमातरिप्रशांतायांसत्यांपैतृकवत्प्रपितामह्यादिनांवयः पिंडान्दत्वातेःसहमातुःपिंडंमेलयेदिति ४२ पक्षांतरमाह यद्वेति तयोः मातापित्रोः पितामहरूपेमयिपितुःपिंडंलक्ष्म्यांमातुश्चेति ४३ स्त्रियक्रियाकरणेपत्युरप्यधिकारोस्तीत्याह अपुत्रेति मतांतरंनिरा

मातर्यग्रेप्रशांतायांविद्यतेचपितामही तदामातृकश्राद्धेपिकुर्यात्पैतृकवद्विधिः ४२ यद्वामयिमहाल क्ष्म्यांतयोःपिंडंचमेलयेत् ४३ अपुत्रायाःस्त्रियःकुर्यात्पतिःसापिंडनादिकम् श्वश्रादिभिःसहैवा स्याःसपिंडीकरणंभवेत् ४४ भर्त्रादिभिस्त्रिभिःकार्यंसपिंडीकरणंस्त्रियः नैतन्ममतंताक्ष्र्यपत्या सापिंड्यमर्हति ४५ एकांचितांसमारूढौदंपतीयदिकाश्यप तृणमंतरतःकृत्वाश्वशुरादेस्तदाच रेत् ४६ एकएवसुतःकुर्यादादौपिंडादिकंपितुः तदूर्ध्वंचप्रकुर्वीतसत्यास्मानंपुनश्चरेत् ४७

करोति भर्त्रेति भर्त्रास्वकांतेनसहनतुसपिंडनंयोग्यंभवति अर्धांगित्वात् ४४ दयितान्चपतिश्चदंपती जायादयितयोर्जंदंभावोभवतः श्व शुरादेःअंतरतःमध्येतृणंकृत्वा तत्सत्याः सपिंडनंकुर्यादित्यन्वयः ४५ सत्याः सपिंडादिकमपिएकएवसुतःकुर्यान्नतुद्वितीयः ४६ वि देशेदशाहमध्येजातायाःसत्याःश्रवणादिदिनादवशेषदिनेषुदशगात्रंविधायभर्त्तुःसपिंडदिनेसपिंडनादिकंकार्यंदशाहादनंतरंजाताया स्तुश्रवणदिनाद्वादशेहनीति ४७

४८ ४९ ५० हंतकारप्रमाणमाह चत्वारिपुष्कलानिषोडशग्रासमात्रम् ५१ ५२ स्रगांसुशीलांगां ५३ ५४ सूत्रंरक्षासूत्रम् ५५ शुभैःस

हुताशंयासमारूढादशाहाभ्यंतरेसती तस्याभर्तुर्दिनेकार्यंशय्यादानंसपिंडनम् ४८ कृत्वासपिंडनंतार्क्ष्यप्रकु
र्यात्पितृतर्पणम् उदाहरेत्स्वधाकारंवेदमंत्रैःसमन्वितम् ४९ अतिथिंभोजयेत्पश्चाद्धंतकारंचसर्वदा तेन
तृप्यंतिपितरोमुनयोदेवदानवाः ५० ग्रासमात्राभवेद्भिक्षाचतुर्ग्रासंतुपुष्कलम् पुष्कलानिचत्वारिहंत
कारोविधीयते ५१ सपिंड्याविप्रचरणौपूजयेच्चंदनाक्षतैः दानंतस्मैप्रदातव्यमक्षयतृप्तिहेतवे ५२ व
र्षवृत्तिंघृतंचान्नंस्वर्णंरजतंस्रगाम् अश्वंगजंरथंभूमिमाचार्यायप्रदापयेत् ५३ ततश्चपूजयेन्मंत्रैःस्वस्तिवा
चनपूर्वकम् कुंकुमाक्षतनैवेद्यैर्ग्रहान्देवींविनायकम् ५४ आचार्यस्तुततःकुर्यादभिषेकंसमंत्रकम्
बध्वासूत्रंकरेदद्यान्मंत्रपूतांस्तथाक्षतान् ५५ ततश्चभोजयेद्विप्रान्मिष्टान्नैर्विविधैःशुभैः दद्यात्सदक्षिणांते
भ्यःसजलान्मानद्विषट्घटान् ५६

रसैःबहुशर्करायुक्तैरित्यर्थः सजलान्मानजलपूर्णान् मोदकदक्षिणासहितान्द्विषट्द्वादशघटान् द्वादशविप्रान्भोजयित्वातेभ्योदद्यादिति ५६

द्विजभोजनादनंतरंवर्णैर्विप्रादिभिः वार्याद्याः क्रमात्स्प्रष्टव्याः ततस्तेशुद्ध्येरन्नित्यन्वयः ब्राह्मणादिभिश्चतुर्भिर्वर्णैश्चत्वारिक्रमात्स्प्रष्टव्यानीत्य
र्थः ५७ अथसपिंडनानंतरंशय्यादानंनिरूपयति एवमित्यादि ५८ ५९ शय्यांआस्त्रितायांविचित्रवस्त्रेणाच्छादितायांभुविन्यसेत् स्थाप
येदितितृतीयेनान्वयः कथंभूतांसारदारुमयींभारसंवहनकाष्ठरचितां यद्वा साररूपोदारुर्विद्रुमस्तन्मयींवारम्यामितिविशेषेणोक्तरम्यता

वार्यायुधप्रतोदस्तु दंडस्तुद्विजभोजनात् स्प्रष्टव्यानंतरंवर्णैःशुद्ध्येरंस्तेततःक्रमात् ५७ एवंसपिंडनंकृत्वाक्रि
यावस्त्राणिसंत्यजेत् शुक्लांबरधरोभूत्वाशय्यादानंप्रदापयेत् ५८ शय्यादानंप्रशंसंतिसर्वेदेवाःसवासवाः
तस्माच्छय्याप्रदातव्यामरणेजीवितेपिवा ५९ सारदारुमयींरम्यांसुचित्रैश्चित्रितांदृढाम् पट्टसूत्रैर्वितनितां
हेमपत्रैरलंकृताम् ६० हंसतूलीप्रतिच्छन्नांशुभशीर्षोपधानिकाम् प्रच्छादनपटीयुक्तांपुष्पगंधैःसुवासि
ताम् ६१

मेवाहसुचित्रैरिति वितनितांसंग्रथितांलोहपत्रस्थानेहेमपत्रैरिति ६० हंसवदुज्वलामृ
दुलाचयातूलीअधःप्रस्तरणिकाभाषायांतुलाईचेति तयाप्रतिच्छन्नांआच्छादितांशुभानिस्कंदराणि शीर्षोपधानिकानियस्यांभाषायांतकियाइति
प्रच्छादनपटीतदाच्छादकमुपरितनवस्त्रम् ६१ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७

दिव्यबंधैः भाषायांकसणाइति ६२ छत्रंचतुश्चरणसलग्नंरथस्थवत् रौप्यंरूप्यादिधातुमयंदीपालयंदीवटइतिभाषायां चामरंव्यजनंआसनंकाष्ट मयंचौकीइतिभाषायां भजनंजलपानपात्रं भृंगारंगडूका गडवीझारीति भाषायां करकाअलघटाः कलशमिति कमंडलुवाआदर्शंदर्पणं अ

दिव्यबंधैःसबन्द्धांचसुविशालांसुखप्रदाम् शय्यामेवंविधांकृत्वाल्पास्त्रितायांन्यसेद्भुवि ६२ छत्रंदीपालयं
रौप्यंचामरासनभाजनम् भृंगारकरकादर्शंपंचवर्णवितानकम् ६३ शयनस्थंभवेत्किंचिद्यच्चान्यदुपका
रकम् तत्सर्वंपरितस्तस्याःस्वस्वस्थानेनियोजयेत् ६४ तस्यांसंस्थापयेद्धैमंहरिंलक्ष्मीसमन्वितम् स
र्वाभरणसंयुक्तमायुधांबरसंयुतम् ६५ स्त्रीणांचशयनेधृत्वाकज्जलालक्तकुंकुमम् वस्त्रभूषादिकंयच्चस
र्वमेवप्रदापयेत् ६६ ततोविप्रंसपत्नीकंगंधपुष्पैरलंकृतम् कर्णांगुलीयाभरणैः कंठसूत्रैश्चकांचनैः
६७ उष्णीषमुत्तरीयंचचोलकंपरिधायच स्थापयेत्सुखशय्यायांलक्ष्मीनारायणाग्रतः ६८

६८

न्यत्तांबूलपात्रादिउपहारकसामग्रीस्वेस्वेस्थानेइतिछत्रम् पादेषुदीपालयंवामेचामरं शय्योपरिआसनंदक्षेभाजनं तदुपरिवितानंछत्र स्योपरिनियोजयेदिति ६३ ६४ ६५ स्त्रीणांसौभाग्यवतीनाम् ६६ कर्णांगुलीयादिभिःदंपत्योराभरणानितैश्चालंकृतंविप्रम् स्थापये दित्युत्तरेणान्वयः ६७ ६८

६९ ७० ममेयमितिजीवनेमरणेममपितुरितिविशेषः इयंशय्याअशून्यामयाममपित्रावा सहितेवभूयादित्यर्थः ७१ ७२ कोददातीति

कुंकुमैःपुष्पमालाभिर्हरिंलक्ष्मींसमर्चयेत् पूजयेल्लोकपालांश्चग्रहान्देवींविनायकम् ६९ उत्तराभिमुखोभूत्वागृ
हीत्वाकुसुमांजलिम् उच्चारयेदिमंमंत्रंविप्रस्यपुरतःस्थितः ७० यथाकृष्णत्वदीयास्तिशय्याक्षीरोदसाग
रे तथाभूयादशून्येयंममजन्मनिजन्मनि ७१ एवंपुष्पांजलिंविप्रेप्रतिमायांहरेःक्षिपेत् ततःसोपस्क
रांशय्यांदानंसंकल्पपूर्वकम् ७२ दद्याद्व्रतोपदेष्ट्रेचगुरवेब्रह्मवादिने गृहाणब्राह्मणेनात्वंकोददातीति
कीर्तयन् ७३ आंदोलयेद्द्विजंलक्ष्मीहरिंचशयनस्थितम् ततःप्रदक्षिणीकृत्यप्रणिपत्यविसर्जयेत् ७४
सर्वोपस्करणैर्युक्तंप्रदद्यादतिसुंदरम् शय्यायांसुखसुप्त्यर्थंगृहंचविभवेसति ७५ जीवमानःस्वहस्तेनय
दिशय्यांददातियः तज्जीवतवृषोत्सर्गपर्वणीषुसमाचरेत् ७६ इयमेकस्यदातव्याबहूनांनकदाचन
साविभक्ताचविक्रितादातारंपातयेत्यधः ७७

दानाभिमानंनकुर्यादिति ७३ ७४ सर्वोपस्करणैर्गृहोचितसर्ववस्तुभिःसहितं सुखसुप्त्यर्थंसुखेनसुप्तिर्निद्रातदर्थंगृहंचदद्यादिति ७५
७६ ७७

७८ ७९ आभूतसंप्लवंमहाप्रलयपर्यंतं प्रलयेलीनोपिपुनःसृष्टिसमयेतत्रैवोत्पद्य आतंकवर्जितःपीडारहितः स्वर्गेतिष्ठतीतिपूर्ववत् ज्ञातव्यम्

पात्रेप्रदायशयनंवाञ्छितंफलमाप्नुयात् पितान्वदातातनयःपरत्रेहचमोदते ७८ पुरंदरगृहेदिव्येसूर्यपुत्रालयेपिच उपतिष्ठेन्नसंदेहःशय्यादानप्रभावतः ७९ विमानवरमारूढःसेव्यमानोप्सरोगणैः आभूतसंप्लवंयावत्तिष्ठत्यातंकवर्जितः ८० सर्वतीर्थेषुयत्पुण्यंसर्वपर्वदिनेषुच तेभ्यश्चाप्यधिकंपुण्यंशय्यादानोद्भवंभवेत् ८१ एवंदत्वासुतःशय्यांपददानंप्रदापयेत् तच्छृणुष्वमयाख्यातंयथावत्कथयामिते ८२ छत्रोपानहवस्त्राणिमुद्रिकाचकमंडलुः आसनंपंचपात्राणिपदंपंचविधंस्मृतम् ८३ दंडेनताम्रपात्रेणत्वामान्नैर्भोजनैरपि अर्घ्ययज्ञोपवीतैश्चपदंसंपूर्णतांव्रजेत् ८४ त्रयोदशपदानीत्थंयथाशक्त्याविधायच त्रयोदशेभ्योविप्रेभ्यःप्रदद्याद्वादशेहनि ८५ अनेनपददानेनधार्मिकायातिसद्गतिम् यममार्गगतानांचपददानंसुखप्रदम् ८६ आतपस्तत्रवैरौद्रोदह्यतेयेनमानवः छत्रदानेनसच्छायाजायतेतस्यमूर्धनि ८७

८० ८१ ८२ शय्यादानोत्तरंपददानंप्रदद्यादित्याह छत्रेति ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ७ ७ ७ ७

८८ पथियममार्गेसुखंनिस्तरतेभुंक्ते ८९ ९० ९१ ९२ पाथेयंपरलोकभोग्यम् ९३ ९४ ९५ ननुउत्तमंषोडशंह्येतन्मयातेकथितंखग

अतिकंटकसंकीर्णेयमलोकस्यवर्त्मनि अश्वारूढाश्चतेयांतिददंतेयत्कपानहौ ८८ शीतोष्णवातदुःखानितत्रघोराणि
खेचर वस्त्रदानप्रभावेनसुखंनिस्तरतेपथि ८९ यमदूतामहारौद्राःकरालाःकृष्णपिंगलाः नपीडयंतितंमार्गेसु
द्रिकायाःप्रदानतः ९० बहुधर्मसमाकीर्णेनिर्वातेतोयवर्जिते कमंडलुप्रदानेनतृषितःपिबतेजलम् ९१ मृतोद्देशे
नयोदद्यादुदपात्रंचताम्रजम् प्रपादानसहस्रस्ययत्फलंसोश्नुतेध्रुवम् ९२ आसनेभोजनेचैवदत्तेसम्यग्द्विजा
तये सुखेनभुंक्तेपाथेयंपथिगच्छन्शनैःशनैः ९३ एवंसपिंडनदिनेदत्वादानंविधानतः बहून्संभोजयेद्वि-
प्रानाश्वपाकादिकानपि ९४ ततःसपिंडनादूर्ध्वमर्वाक्संवत्सरादपि प्रतिमासंप्रदातव्योजलकुंभःसपिंडकः ९५
कृतस्यकरणंनास्तिप्रेतकार्यादृतेखग प्रेतार्थंतुपुनःकुर्यादक्षयतृप्तिहेतवे ९६

गमापयित्वाचरुंतार्क्ष्यकुर्यादेकादशेहनि इतिप्रागुक्तत्वादेकादशाहेकृतायामप्युत्तमषोडश्यांपुनःप्रतिमासंघटंपिंडदानंचकिमर्थमितिचेत्तत्राह कृतस्येति अत्रकृतस्यकरणंनास्तीतिनिषेधस्तुप्रेतकार्यंविनाश्रौताधानादिष्वेवप्रेतार्थंतुपुनःकरणेनतस्याक्षयतृप्तिर्भवतीतिहेतोः पुनरपिकुर्यादित्यर्थः ९६

अतःमासिकादीनामावश्यकत्वादितिहेतोः विशेषारूपौर्णमास्यादितिथिषुपुरुषेमृतेसतिप्रथमंपाक्षिकविशेषंवक्ष्यामीति ९७ तमेवाह पौर्ण
मास्यामितिद्वाभ्याम् तिथिषुरिक्तास्याचतुर्थीतस्यप्रेतस्यऊनिकापाक्षिकश्राद्धतिथिः ९८ ९९ मासिकस्यविशेषमाह एकएवेतित्रिभिः

अतोविशेषंवक्ष्यामिमासिकस्याब्दिकस्यच पाक्षिकस्यविशेषंचविशेषांतिथिषुमृते ९७ पौर्णमास्यांमृतोयस्तुच
तुर्थीतस्यऊनिका चतुर्थ्यांतुमृतोयस्तुनवमीतस्यऊनिका ९८ नवम्यांतुमृतोयस्तुरिक्तातस्यचतुर्दशी इत्ये
वंपाक्षिकंश्राद्धंकुर्याद्विंशतिमेदिने ९९ एकएवयदामासःसंक्रांतिद्वयसंयुतः मासद्वयगतंश्राद्धंमलमासेहिशस्य
ते १०० एकस्मिन्मासिमासौद्वौयदिस्यातांतयोर्द्वयोः तावेवपक्षौताएवतिथयस्त्रिंशदेवहि १

मलमासेक्षयमासेरविसंक्रमहीनोयोमलमासोभिधीयते सएवतुद्विसंक्रांतोक्षयमासोप्युदीरितइति यदिकार्तिकमार्गशीर्षयोः क्षयमासांतंयाते
सति कार्त्तिकसंबंधानिमार्गशीर्षसंबंधीनि यानिश्राद्धव्रतादीनियस्मिन्पक्षेयस्मिन्तिथौ यस्मिन्नपराण्हादिकालेविहितानितानिक्षयमासेतत्र
तत्रैवकर्तव्यानीति १०० एकस्मिन्मासेमासद्वयंनिर्धारयतिताः पंचदशएवतिथयः उभौपक्षौज्ञेयौ ताःपंचदशएवत्रिंशत्तिथयोज्ञातव्याः१

असंक्रांतेअधिकमासेयदिद्वादशेएवसति तदातुतस्मिन्नेवप्रथमाब्दिकंकर्तव्यं २ ३ वार्षिकीप्रथमाब्दिकी ४ प्रतिसंवत्सरंद्वितीयाद्विकादि
कंतुमलमासेश्राद्धदिनस्यवंध्यत्वनिरासार्थंपितुरुद्देशेनब्राह्मणान्भोजयित्वाशुद्धमासेसपिंडकंश्राद्धंकुर्यादिति ५ एवंउक्तप्रकारेण ६.७ गज

तिथ्यर्धेप्रथमेपूर्वोद्वितीयेर्द्धेतदुत्तरः मासावितिबुधैश्चिंत्यौमलमासस्यमध्यगो २ असंक्रांतेच्चकर्तव्यंसपिंडीकर
णंस्वग तथैवमासिकंश्राद्धंवार्षिकंप्रथमंतथा ३ संवत्सरस्यमध्येतुयदिस्यादधिमासिकः तदात्रयोदशेमासि-
क्रियाप्रेतस्यवार्षिकी ४ पिंडवर्ज्यमसंक्रांतेसंक्रांतेपिंडसंयुतम् प्रतिसंवत्सरंश्राद्धमेवंमासद्वयेपिच ५ ए
वंसंवत्सरेपूर्णेवार्षिकंश्राद्धमाचरेत् तस्मिन्नपिविशेषेणभोजनीयाद्विजातयः ६ कुर्यात्संवत्सरादूर्ध्वंश्राद्धेपिं
डत्रयंसदा एकोद्दिष्टंनकर्तव्यंतेनस्यात्पितृघातकः ७ तीर्थश्राद्धंगयाश्राद्धंगजच्छायंचपैतृकम् अब्द
मध्येनकुर्वीतग्रहणेनयुगादिषु ८

च्छायायोगेकृतंश्राद्धंगजच्छायं गजच्छाया कृष्णपक्षेत्रयोदश्यांमघास्विंदुःकरेर
विः यदातदागजच्छायाश्राद्धेपुण्यैरवाप्यते इति यद्वापूर्वाभिमुखस्थितस्यगजस्यच्छायायांदक्षिणाभिमुखोभूत्वाश्राद्धंकुर्यादित्यपिकेचित्
युगादिषु युगादितिथयोयथा माघेपंचदशीकृष्णानभस्येचत्रयोदशी तृतीयामाधवेशुक्लानवम्यूर्जेयुगादयइति क्रमोत्रनविवक्षितः त

द्यथाकार्त्तिकशुक्लनवमीसत्ययुगस्याद्यातिथिः वैशाखेऽक्षयतृतीया त्रेतायुगस्यमाघेअमाद्वापरस्य भाद्रेकृष्णात्रयोदशीकलियुगस्येति अत्राब्दम
ध्येनेतिकेषांचिन्मतंकेचिद्दाक्षिणात्यादयस्तुवर्षमध्येपिकुर्वंति किमिति पापिनामेववर्षंगयायमार्गोभवति अतस्तस्यातिक्रमणानंतरंगयादिश्रा
द्धंकर्तव्यमिति अब्दमध्येनेतिनिषेधः किंचस्कंतिनस्तुतत्क्षणमेवधर्मसभांविशंति अतोब्दमध्येपिकुर्यादित्याभिप्रायः ८ गयामाहात्म्यमाह

यदापुत्रेणवैकार्यंगयाश्राद्धंखगेश्वर तदासंवत्सरादूर्ध्वंकर्त्तव्यंपितृभक्तितः ९ गयाश्राद्धात्प्रमुच्यंतेपितरोभवसा
गरात् गदाधरानुग्रहेणतेयांतिपरमांगतिम् १० तुलसीमंजरीभिश्चपूजयेद्विष्णुपादुकाम् तस्यांलवादितीर्थेषुपिं
डान्दद्याद्यथाक्रमम् ११ उद्धरेत्सप्तगोत्राणिकुलमेकोत्तरंशतम् शमीपत्रप्रमाणेनपिंडंदद्याद्गयाशिरे १२ गयामु
पेत्ययःश्राद्धंकरोतिकुलनंदनः सफलंतस्यतज्जन्मजायतेपितृतुष्टिदम् १३ श्रूयतेचापिपितृभिर्गीतागाथाखगे
श्वर इक्ष्वाकोर्मनुपुत्रस्यकलापोपवनेसुरे: १४

९ १० ११ शमीपत्रप्रमाणं अतिसूक्ष्ममपिपिंडम् गयाशिरे गयदैत्यस्य आसमंतात् शिरोभागेइति गयामाहात्म्योक्तंज्ञातव्यम् १२ १३ कला
पोहिमवत्पार्श्ववर्तीग्रामविशेषस्तस्योपवनेइक्ष्वाकुंप्रतिगीता १४

अपिनस्तेभविष्यंतिकुलेसन्मार्गशीलिनः गयामुपेत्ययेपिंडान्दास्यंत्यस्माकमादरात् १५ एवमामुष्मिकींताक्ष्यर्यःकु
रोतिक्रियांसुतः सस्यात्सुखीभवेन्मुक्तोकौशिकस्यात्मजायथा १६ भरद्वाजात्मजाःसप्तभुक्त्वाजन्मपरंपराम् कृ
त्वापिगोवधंताक्ष्र्यमुक्ताःपितृप्रसादतः १७ सप्तव्याधादशार्णेषुमृगाःकालंजरेगिरौ चक्रवाकाःशरद्वीपेहंसाःसरसिमा
नसे १८ तेपिजाताःकुरुक्षेत्रेब्राह्मणावेदपारगाः पितृभक्त्याचतेसर्वेगतामुक्तिंद्विजात्मजाः १९ तस्मात्सर्वप्रयत्ने
नपितृभक्तोभवेन्नरः इहलोकेपरेवापिपितृभक्त्यासुखीभवेत् २० एतत्ताक्ष्र्यमयाख्यातंसर्वमेवौर्ध्वदैहिकम् पु
त्रवांछाप्रदातारंपितृमुक्तिप्रदायकम् २१ निर्धनोपिनरःकश्चित्यःशृणोतिकथामिमाम् सोपिपापविनिर्मुक्तोदान
स्यफलमाप्नुयात् २२ विधिनाकुरुतेयस्तुश्राद्धंदानंमयोदितम् शृणुयात्गारुडंचापिशृणुतस्यापियत्फलम् २३
पितादुदातिसत्पुत्रान्गोधनानिपितामहः धनदाताभवेत्सोपियस्तस्यप्रपितामहः २४

७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७

२५ २६ २७ इतिटीकायांत्रयोदशोऽध्यायः १३ धर्मराजपुरंधर्मसभांधर्मसभासदः धर्ममार्गांश्चधर्मांश्चहरिः प्राहचतुर्दशे १

दद्याद्विपुलमन्नाद्यंवृद्धस्तुप्रपितामहः तृप्ताःश्राद्धेनतेसर्वेदत्वापुत्रस्यवांछितम् २५ गच्छंतिधर्ममार्गैश्चधर्म
राजस्यमंदिरम् तत्रधर्मसभायांतेतिष्ठंतिपरमादरात् २६ सूतउवाच एवंश्रीविष्णुनाप्रोक्तमौर्ध्वदानसमु
द्भवम् श्रुत्वामाहात्म्यमतुलंगरुडोहर्षमागतः २७ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेसपिंडनादिसर्वकर्मनिरूप
णोनामत्रयोदशोऽध्यायः १३ गरुडउवाच यमलोकःकियन्मात्रःकीदृशःकेननिर्मितः सभाचकीदृशी
तस्यांधर्मआस्तेचकैःसह १ येधर्ममार्गैर्गच्छंतिधार्मिकाधर्ममंदिरम् तान्धर्मानपिमार्गांश्चममाख्याहिद
यानिधे २ श्रीभगवानुवाच शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामियद्गम्यंनारदादिभिः तद्धर्मनगरंदिव्यंमहापुण्यैर
वाप्यते ३ याम्यनैरृतयोर्मध्येपुरंवैवस्वतस्ययत् सर्ववज्रमयंदिव्यमभेद्यंतत्सुरासुरैः ४ चतुरस्रंचतु
र्द्वारमुच्चप्राकारवेष्टितम् योजनानांसहस्त्रंहिप्रमाणेनतदुच्यते ५

चतुर्दशाऽध्यायार्थस्तुस्पष्टएवज्ञातव्यः १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७

तस्मिन्पुरेऽस्तिसुभगंचित्रगुप्तस्यमंदिरम् पंचविंशतिसंख्याकैर्योजनैर्विस्तृतायतम् ६ दशोच्छ्रितंमहादिव्यंलोहप्राका
रवेष्टितम् प्रतोलीशतसंचारंपताकाध्वजभूषितं ७ विमानगणसंकीर्णंगीतवादित्रनादितम् चित्रितंचित्रकुशलैर्नि
र्मितंदेवशिल्पिभिः ८ उद्यानोपवनैरम्यंनानाविहगकूजितम् गंधर्वैरप्सरोभिश्चसमंतात्परिवारितम् ९ तत्सभायांचि
त्रगुप्तःस्वासनेपरमाद्भुते संस्थितोगणयेदायुर्मानुषाणांयथातथम् १० नमुह्यतिकथंचित्ससुकृतेदुष्कृतेपिवा य
द्येनोपार्जितंकर्मशुभंवायदिवाशुभम् ११ तत्सर्वंभुंजतेयत्रचित्रगुप्तस्यशासनात् चित्रगुप्तालयात्प्राच्यांज्वरस्यास्ति
महागृहम् १२ दक्षिणस्यांचशूलस्यलूताविस्फोटयोस्तथा पश्चिमेकालपाशःस्यादजीर्णस्यारुचेस्तथा १३ उदीच्यांरा
जरोगोस्तिपांडुरोगस्तथैवच ऐशान्यांतुशिरोर्त्तिःस्यादाग्नेय्यामस्तिमूर्च्छना १४ अतिसारोनैरृत्येतुवायव्यांशीतदाहकौ
एवमादिभिरन्यैश्चव्याधिभिःपरिवारितः १५ लिखतेचित्रगुप्तस्तुमानुषाणांशुभाशुभम् चित्रगुप्तालयादग्रेयोजनानांचविं
शतिः १६ पुरमध्येमहादिव्यंधर्मराजस्यमंदिरम् अस्तिरत्नमयंदिव्यंविद्युज्ज्वालार्कवर्च्चसम् १७ द्विशतंयोजनानांच
विस्तारायामतःस्फुटम् पंचाशच्चप्रमाणेनयोजनानांसमुच्छ्रितम् १८ धृतंस्तंभसहस्रैश्चवैडूर्यमणिमंडितम् कांचना
लंकृतंनानाहर्म्यप्रासादसंकुलम् १९ शारदाभ्रनिभंरुक्मकलशैःसुमनोहरम् चित्रस्फाटिकसोपानंवज्रकुट्टिमशोभित

म् २० मुक्ताजालगवाक्षंच पताकाध्वजभूषितम् घंटानेकनिनादाढ्यंहेमतोरणमंडितम् २१ नानाश्चर्यमयंस्वर्णकपाटशत
संकुलम् नानाद्रुमलतागुल्मैर्निष्कंटैः स्रुविराजितम् २२ एवमादिभिरन्यैश्चभूषणैर्भूषितंसदा आत्मयोगप्रभावेश्चनिर्मि
तंविश्वकर्मणा २३ तस्मिन्नस्तिसभादिव्याशतयोजनमायता अर्कप्रकाशाभ्राजिष्णुःसर्वतःकामरूपिणी २४ नातिशी
तानचात्युष्णामनसोत्यंतहर्षिणी नशोकोनजरातस्यांक्षुत्पिपासेनचाप्रियम् २५ सर्वेकामास्थितायस्यांयेदिव्यायेचमानुषाः
रसवच्चप्रभूतंचभक्ष्यंभोज्यंचसर्वशः २६ रसवंतिचतोयानिशीतान्युष्णानिचैवहि पुण्याःशब्दादयस्तस्यांनित्यंकामफला
द्रुमाः २७ असंबाधाचसातास्थिरम्याकामगमासभा दीर्घकालंतपस्तप्त्वानिर्मिताविश्वकर्मणा २८ तामुग्रतपसोयांतिसुव्र
ताःसत्यवादिनः शांताःसंन्यासिनःसिद्धाःपूताःपूतेनकर्मणा २९ सर्वेभास्वरदेहास्तेलंकृताविरजांबराः स्वकृतैःकर्मभिः
पुण्यैस्तत्रतिष्ठंतिभूषिताः ३० तस्यांसधर्मोभगवानासनेनुपमेशुभे दशयोजनविस्तीर्णेसर्वरत्नैःसुमंडिते ३१ उपविष्टः
सतांश्रेष्ठश्छत्रशोभितमस्तकः कुंडलालंकृतःश्रीमान्महामुकुटमंडितः ३२ सर्वालंकारसंयुक्तोनीलमेघसमप्रभः बालव्य
जनहस्ताभिरप्सरोभिश्चवीजितः ३३ गंधर्वाणांसमूहाश्चसंघशश्चाप्सरोगणाः गीतवादित्रनृत्याद्यैःपरितःसेवयंतितम्
३४ मृत्युनापाशहस्तेनकालेनचबलीयसा चित्रगुप्तेनचित्रेणकृतांतेननिषेवितः ३५ पाशदंडधरैःरुग्रैर्निदेशवशवर्तिभिः

आत्मतुल्यबलैर्नानाऋभटैःपरिवारितः ३६ अग्निष्वात्ताश्चपितरःसोमपाश्चोष्मपाश्चये स्वधावंतोबर्हिषदोमूर्त्तामूर्त्ताश्चयेखग ३७
अर्यमाद्याःपितृगणामूर्त्तिमंतस्तथापरे सर्वेतेमुनिभिःसार्धंधर्मराजमुपासते ३८ अत्रिर्वसिष्ठःपुलहोदक्षःक्रतुरथांगिराः
जामदग्न्योभृगुश्चैवपुलस्त्यागस्त्यनारदाः ३९ एतेचान्येचबहवःपितृराजसभासदः नशक्याःपरिसंख्यातुंनामभिःकर्म
भिस्तथा ४० व्याख्याभिर्धर्मशास्त्राणांनिर्णेतारोयथातथम् सेवंतेधर्मराजानंशासनात्परमेष्ठिनः ४१ राजानःसूर्यवंशी
याःसोमवंश्यास्तथापरे सभायांधर्मराजानंधर्मज्ञाःपर्युपासते ४२ मनुर्दिलीपोमांधातासगरश्चभगीरथः अंबरीषोनरण्य
श्चमुचुकुंदोनिमिःपृथुः ४३ ययातिर्नहुषःपूरुर्दुष्यंतश्चशिबिर्नलः भरतःशंतनुःपांडुःसहस्रार्जुनएवच ४४ एतेराजर्षयः
पुण्याःकीर्तिमंतोबहुश्रुताः इष्ट्वाश्वमेधैर्बहुभिर्जाताधर्मसभासदः ४५ सभायांधर्मराजस्यधर्मएवप्रवर्त्तते नतत्रपक्ष
पातोस्तिनानृतंनचमत्सरः ४६ सभ्याःसर्वेशास्त्रविदःसर्वेधर्मपरायणाः तस्यांसभायांसततंवैवस्वतमुपासते ४७ ई
दृशीसासभाताक्ष्यधर्मराज्ञोमहात्मनः नतांपश्यंतियेपापादक्षिणेनपथागताः ४८ धर्मराजपुरंगंतुंचतुर्मार्गाभवंतिच पा
पिनांगमनेपूर्वंसतुतेपरिकीर्त्तितः ४९ पूर्वादिभिस्त्रिभिर्मार्गैर्यैर्गताधर्ममंदिरे तेहिसुकृतिनःपुण्यैस्तस्यांगच्छंतितान्
शृणु ५० पूर्वमार्गस्तुतत्रैकःसर्वभोगसमन्वितः पारिजाततरुच्छायाच्छादितोरत्नमंडितः ५१ विमानगणसंकीर्णोहंसाव

र्लिविराजितः विद्रुमारामसंकीर्णैःपीयूषद्रवसंयुतः ५२ तेनब्रह्मर्षयोयांतिपुण्याराजर्षयोमलाः अप्सरोगणगंधर्वविद्याधरम
होरगाः ५३ देवताराधकाश्चान्येशिवभक्तिपरायणाः ग्रीष्मेप्रपादानरतामाघेकाष्ठप्रदायिनः ५४ विश्रामयंतिवर्षायांविर
क्तानन्दानमानतः दुःखितस्यांमृतंब्रूतेददंतेत्वाश्रमंतुये ५५ सत्यधर्मरतायेचक्रोधलोभविवर्जिताः पितृमातृषुयेभक्तागु
रुशुश्रूषणेरताः ५६ भूमिदागृहदागोदाविद्यादानप्रदायकाः पुराणवक्तृश्रोतारःपारायणपरायणाः ५७ एतेसुकृतिन·
श्चान्येपूर्वद्वारेविशंतिच यांतिधर्मसभायांतेसुशीलाःशुद्धबुद्धयः ५८ द्वितीयश्चोत्तरेमार्गोमहारथशतैर्वृतः नरयानस
मायुक्तोहरिचंदनमंडितः ५९ हंससारससंकीर्णश्चक्रवाकोपशोभितः अमृतद्रवसंपूर्णस्तत्रभातिसरोवरः ६० अनेनवैदिका
यांतितथाभ्यागतपूजकाः दुर्गाभान्वोश्चयेभक्तास्तीर्थस्नाताश्चपर्वसु ६१ येमृताधर्मसंग्रामेनशनेनमृताश्चये वाराणस्यां
गोग्रहेचतीर्थतोयेमृताविधेः ६२ ब्राह्मणार्थेस्वामिकार्येतीर्थक्षेत्रेषुयेमृताः येमृतादेवविध्वंसेयोगाभ्यासेनयेमृताः ६३ सत्पा
त्रपूजकानित्यंमहादानरताश्चये प्रविशंत्युत्तरेद्वारेयांतिधर्मसभांचते ६४ तृतीयःपश्चिमेमार्गोरत्नमंदिरमंडितः सुधारसस
दापूर्णदीर्घिकाभिर्विराजितः ६५ ऐरावतकुलोद्भूतमत्तमातंगसंकुलः उच्चैःश्रवःसमुत्पन्नहयरत्नसमन्वितः ६६ एतेना
त्मपरायांतिसच्छास्त्रपरिचिंतकाः अनन्यविष्णुभक्ताश्चगायत्रीमंत्रजापकाः ६७ परहिंसापरद्रव्यपरवादपराङ्मुखाः स्वदार

निरताःसंतःसाग्निकावेदपाठकाः ६८ ब्रह्मचर्य्यव्रतधरावानप्रस्थास्तपस्विनः श्रीपादसंन्यासपराःसमलोष्टाश्मकांचनाः ६९ ज्ञानवैरा
ग्यसंपन्नाःसर्वभूतहितेरताः शिवविष्णुव्रतकराःकर्मब्रह्मसमर्पकाः ७० ऋणैस्त्रिभिर्विनिर्मुक्ताःपंचयज्ञरताःसदा पितॄणांश्रा
द्धदातारःकालेसंध्यामुपासकाः ७१ नीचसंगविनिर्मुक्ताःसत्संगतिपरायणाः एतेप्सरोगणैर्युक्ताविमानवरसंस्थिताः ७२
सुधापानंप्रकुर्वंतोयांतितेधर्ममंदिरम् विशंतिपश्चिमद्वारेयांतिधर्मसभांतरे ७३ यमस्तानागतान्दृष्ट्वास्वागतंवदतेमुहुः स
मुत्थानंचकुरुतेतेषांगच्छतिसम्मुखम् ७४ तदाचतुर्भुजोभूत्वाशंखचक्रगदासिभृत् पुण्यकर्मरतानांचस्नेहान्मित्रवदाच
रेत् ७५ सिंहासनंचददतेनमस्कारंकरोतिच पादार्घंकुरुतेपश्चात्पूजतेचंदनादिभिः ७६ नमःकुर्वंतुभोसभ्याज्ञानिनंपरमा
दरात् एषमेमंडलंभित्वाब्रह्मलोकंप्रयास्यति ७७ भोभोबुद्धिमतांश्रेष्ठानरकक्लेशभीरवः भवद्भिःसाधितंपुण्यंदेवत्वसुख
दायकम् ७८ मानुषंदुर्लभंप्राप्यनित्यंयस्तुनसाधयेत् सयातिनरकंघोरंकोन्यस्तस्मादचेतनः ७९ अस्थिरेणशरीरेणयो
स्थिरैश्चधनादिभिः संचिनोतिस्थिरंधर्मंसएकोबुद्धिमान्नरः ८० तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकर्तव्योधर्मसंचयः गच्छध्वंपुण्यमत्स्थानंस
र्वभोगसमन्वितम् ८१ इतिधर्मवचःश्रुत्वातंप्रणम्यसभांचताम् अमरैःपूज्यमानास्तेस्तूयमानामुनीश्वरैः ८२ विमानगणसं
कीर्णाःप्रयांतिपरमंपदम् केचिद्धर्मसभायांहितिष्ठंतिपरमादरात् ८३

ग॰पु॰टी ७५ ८४ ८५ ८६ इतिटीकायांचतुर्दशोऽध्यायः अथस्वकृतिनांजन्मदेहेवैराजधारणम् षट्चक्रचिंतनंचैवहरिःपंचदशेब्रवीत् १ पूर्वाध्यायांते उषित्वातत्रकल्पांतंभुक्त्वाभोगानमानुषान् प्राप्नोतिपुण्यशेषेणमानुष्यंपुण्यदर्शनम् पुनःस्वात्मविचारेणततोयातिपरांगतिमित्युक्तम् इदानींगरुडस्तदनुवादपूर्वकंसु अ॰ १५

उषित्वातत्रकल्पांतंभुक्त्वाभोगानमानुषान् प्राप्नोतिपुण्यशेषेणमानुष्यंपुण्यदर्शनम् ८४ महाधनीचसर्वज्ञःसर्वशास्त्रविशारदः पुनःस्वात्मविचारेणततोयातिपरांगतिम् ८५ एतत्तेकथितंसर्वंत्वयापृष्टंयमालयम् इदंशृण्वन्नरोभक्त्याधर्मराजसभांव्रजेत् ८६ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेधर्मराजनगरनिरूपणोनामचतुर्दशोऽध्यायः १४

गरुडउवाच धर्मात्मास्वर्गतिंभुक्त्वाजायतेविमलेकुले अतस्तस्यसमुत्पत्तिंजननीजठरेवद १ यथाविचारंकुरुतेदेहेस्मिन्सुकृतीजनः तथाहंश्रोतुमिच्छामिवदमेकरुणानिधे २ श्रीभगवानुवाच साधुपृष्टंत्वयाताक्ष्यपरंगोप्यंवदामिते यस्यविज्ञानमात्रेणसर्वज्ञत्वंप्रजायते ३

७५

कृतिनःसमुत्पत्तिंपृच्छतिधर्मात्माइतिद्वाभ्याम् १ २ अत्रोत्तरंश्रीभगवानुवाच यावदध्यायसमाप्ति ३ ४ ५ ६ ७

४ ध्यानंयथाकुर्वंतितच्छृणुइति ५ यथायेनविधानेनतत्पित्रोः तस्यमातापित्रोः ६ पापंयावदिंद्रस्यब्रह्महत्यांशंभवति ७ ८ ९ १० सामान्या

वक्ष्यामिचशरीरस्यस्वरूपंपारमार्थिकम् ब्रह्मांडगुणसंपन्नंयोगिनांधारणास्पदम् ४ षट्चक्रचिंतनंयस्मिन्यथा
कुर्वंतियोगिनः ब्रह्मरंध्रेचिदानंदरूपध्यानंतथाशृणु ५ शुचिनांश्रीमतांगेहेजायतेसकृतीयथा तथाविधानंनि
यमंतत्पित्रोःकथयामिते ६ ऋतुकालेतुनारीणांत्यजेद्दिनचतुष्टयम् तावन्नालोकयद्वक्त्रंपापंवपुषिसंभवेत्
७ स्नात्वासचैलंसानारीचतुर्थेहनिशुध्यति सप्ताहात्पितृदेवानांभवेद्योग्याव्रतार्चने ८ सप्ताहमध्येयोगर्भःसं
भवेन्मलिनाशयः प्रायशःसंभवंत्यत्रपुत्रास्त्वष्टाहमध्यतः ९ युग्मासुपुत्राजायंतेस्त्रियोयुग्मासुरात्रिषु पूर्वस
प्तकमुत्सृज्यतस्माद्युग्मासुसंविशेत् १० षोडशर्तुर्निशाःस्त्रीणांसामान्याःसमुदाहृताः यावैचतुर्दशीरात्रिर्गर्भ
स्तिष्ठतितत्रवै ११ गुणभाग्यनिधिःपुत्रस्तदाजायतधार्मिकः सानिशाप्राकृतैर्जीवैर्नलभ्येतकदाचन १२ पं
चमेहनिनारीणाकार्यंमधुरभोजनम् कटुक्षारंचतीक्ष्णंचत्याज्यमुष्णंचदूरतः १३ गर्भधारणेसाधारणाएव ११ गुणा

विचारादयः भाग्यंऐश्वर्यंतेषांनिधिर्निवासस्थानंप्राकृतैर्निर्भाग्यैः १२ पंचमेहनीत्युपलक्षणंपंचमदिनादारभ्यषोडशर्तुर्निशापर्यंतम् १३

तत्क्षेत्रमोषधीपात्रमिति औषधीनांयवादिधान्यानांपात्रंसमुत्पत्तिस्थानम् तत्प्रसिद्धंक्षेत्रंयथाकंटकगुल्मादिनिरसनेनतदुपयोगीद्रव्यांतरमेलनेनजलसेच
नेनतत्कृषियोग्यंविधाय तस्मिन्नुप्त्वाबीजवापयित्वास्वामीकर्षकः स्थूलान्नरूपंफलंप्राप्नोति तथात्रापि औषधीपात्रंपुत्रोत्पत्तिस्थानंतद्गर्भरूपंक्षेत्रंकटुक्षा
रादिभोजनंपरित्याज्य माधुर्यभोजनंकारयित्वावीर्यसेचनंचकृत्वातस्मिन्नुप्त्वास्वामीपितासम्यक्धार्मिकपुत्ररूपंफलंमाप्नुयादित्यर्थः १४ माधुर्यभोजना

तत्क्षेत्रमोषधीपात्रंबीजंचाप्यमृतायतनम् तस्मिन्नुप्त्वानरःस्वामीसम्यक्फलमवाप्नुयात् १४ तांबूलपुष्पश्रीखंडैःसं
युक्तःशुचिवस्त्रभृत् धर्ममादायमनसिसुतल्पंसंविशेत्पुमान् १५ निषेकसमयेयादृक्नरचित्तविकल्पना तादृ
क्स्वभावसंभूतिर्जंतुर्विशतिकुक्षिगः १६ चैतन्यंबीजभूतंहिनित्यंशुक्रेव्यवस्थितम् कामश्चित्तंचशुक्रंचयदात्स्यैक
त्वमाप्नुयात् १७ तदाद्रावमवाप्नोतियोषिद्गर्भाशयेनरः शुक्रशोणितसंयोगात्पिंडोत्पत्तिःप्रजायते १८ परमानंद
दःपुत्रोभवेद्गर्भगतःकृती भवंतितस्यनिखिलाःक्रियाःपुंसवनादिकाः १९

दिभिस्त्रीणांविधानंनियममुक्त्वापुरुषाणामा
ह तांबूलइतिसुतल्पंसारदारुमयीमित्याद्युक्तप्रकारांशय्यांसंविशेत्स्थितोभूयात् १५ निषेकसमयेरतिकालेयादृशीविकल्पनाशुभाशुभावासनाभ
वतितादृश्येवस्वभावस्योत्पत्तिर्यस्यसजंतुर्विशतिगर्भेप्रविष्टोभवतिचैतन्यंजीवः १६ कामोभिलाषपूर्तिः १७ तारापतिश्चंद्रः १८ कृतीपुण्यात्मा १९

२० २१ पूर्वंकृतइति पूर्वजन्मनिकृतानांतपादीनांफलस्योदयात् भोक्तापिभवेत् तथाचस्मृतिः भोज्यंभोजनशक्तिश्चरतिशक्तिर्वरस्त्रियः वि
भवेदानशक्तिश्चनाल्पस्यतपसःफलमिति २२ यतते यत्नवान्भवति असर्पभूतायां रज्जौसर्पारोपवद्वस्तुन्यवस्तु आरोपोध्यारोपः वस्तुसच्चिदा

जन्मप्राप्नोतिपुण्यात्माग्रहेषूच्चगतेषुच तज्जन्मसमयेविप्राःप्राप्नुवंतिधनंबहु २० विद्याविनयसंपन्नोवर्धतेपितृ
वेश्मनि सतांसंगेनसभवेत्सर्वागमविशारदः २१ दिव्यांगनादिभोक्तास्यात्तारुण्येदानवान्धनी पूर्वंकृततपस्ती
र्थमहापुण्यफलोदयात् २२ ततश्चयततेनित्यमात्मानात्मविचारणे अध्यारोपापवादाभ्यांकुरुतेब्रह्मचिंतनम्
२३ अस्यासंगावबोधायब्रह्मणोन्वयकारिणः क्षित्याद्यनात्मवर्गस्यगुणांस्तेकथयाम्यहम् २४ क्षितिर्वारिहवि
र्भोक्तावायुराकाशएवच स्थूलभूताइमेप्रोक्ताःपिंडोयंपांचभौतिकः २५

नंदाद्वयंब्रह्मक्षित्याद्यज्ञानांतसकलजडसमूहोवस्तु अपवादोनामरज्जुविवर्त्तस्य रज्जुमात्रवद्वस्तुविवर्त्तस्यावस्तुनोऽज्ञानादेःप्रपंचस्यवस्तुमात्र
त्वं आभ्यांअध्यारोपापवादाभ्यांतत्वंपदार्थसंशोध्यसर्वंखल्विदंब्रह्मनेहनानास्तिकिंचनइत्यादिश्रुत्युक्तंब्रह्मचिंतनंकुरुते २३ अस्येति क्षित्यादि
ष्वन्वयंकरोतीत्यन्वयकारिणोप्यस्यब्रह्मणः असंगावबोधाय असंगोह्ययंपुरुषइतिश्रुत्युक्तः ज्ञानार्थंकथयामित्यन्वयः २४ अनात्मविचारण

माह क्षितिरित्यादिभिः स्थूलभूता अपंचीकृताः पांचभौतिकः पंचीकृतपंचभूतोत्पन्नः २५ क्षित्यादिपंचभूतानांगुणानाह त्वचेतिपंचभिः

त्वचास्थिनाड्योरोममांसंचैवखगेश्वर एतेपंचगुणाभूमेर्मयातेपरिकीर्त्तिताः २६ लालामूत्रंतथाशुक्रंमज्जारक्तंच पंचमम् अपांपंचगुणाःप्रोक्तास्तेजसोपिनिशामय २७ क्षुधातृषातथालस्यंनिद्राकांतिस्तथैवच तेजःपंचगुणंतार्क्ष्यप्रोक्तंसर्वत्रयोगिभिः २८ आकुंचनंधावनंचलंघनंचप्रसारणम् चेष्टितंचेतिपंचैवगुणावायोःप्रकीर्त्तिताः २९ घोषश्छिद्रतांचशून्यत्वंमोहश्चिंतान्चसंशयः आकाशस्यगुणाःपंचज्ञातव्यास्तेप्रयत्नतः ३० मनोबुद्धिरहंकारश्चित्तंचेतिचतुष्टयम् अंतःकरणमुद्दिष्टंपूर्वकर्माधिवासितम् ३१ श्रोत्रंत्वक्चक्षुषीजिह्वाघ्राणंज्ञानेंद्रियाणिच वाक्पाणिपादपायूपस्थानिकर्मेंद्रियाणिच ३२ दिग्वातार्कप्रचेतोश्विवन्हींद्रोपेंद्रमित्रकाः ज्ञानकर्मेंद्रियाणांचदेवताःपरिकीर्तिताः ३३

२६ २७ २८ २९ ३० पूर्वकर्माधिवासितंपूर्वजन्मकृतैःशुभाशुभकर्मभिरधिवासितंशुभाशुभवासनायुक्तंभवति बुद्धिःकर्मानुसारिणीतिवचनात्बुद्धिःरित्युपलक्षणम् अंतःकरणचतुष्टयमेवेत्यर्थः ३१ उभयेंद्रियाण्याह श्रोत्रमिति ३२ दिगादयःपंचश्रोत्रादीनांयथाक्रमंदेवताः वन्ह्यादयश्चवागादीनामिति ३३

३४ ३५ अथदशप्राणान् स्थानकर्मसहितानाह प्राणइतिसार्धत्रिभिः क्षुत्करः क्षुधाकर्तामृतशोपकारित्वंधनंजयस्यकर्म ३६ ३७ ३८ व्यान

इडाचपिंगलाचैवसुषुम्नाख्यातृतीयका गांधारीगजजिह्वाचपूषाचैवयशस्विनी ३४ अलंबुषाकुहूश्चापिशंखिनी दशमीतथा पिंडमध्येस्थितात्वेताःप्रधानादशनाडिकाः ३५ प्राणोपानःसमानाख्यउदानोव्यानएवच नागः कूर्मश्चकृकलोदेवदत्तोधनंजयः ३६ हृदिप्राणोगुदेपानःसमानोनाभिमंडले उदानःकंठदेशेस्याद्व्यानःसर्वशरीरगः ३७ उद्गारेनागआख्यातःकूर्मउन्मीलनेस्मृतः कृकलःक्षुत्करोज्ञेयोदेवदत्तोविजृंभणे ३८ नजहातिमृतंवापिसर्वव्यापीधनंजयः कवलैर्भुक्तमन्नंहिपुष्टिदंसर्वदेहिनाम् ३९ नयतेव्यानकोवायुःसारांशंसर्वनाडिषु आहारोभुक्तमात्रोहिवायुनाक्रियतेद्विधा ४० संप्रविश्यगुदेसम्यक्पृथगन्नंपृथक्जलम् उर्ध्वमग्नेर्जलंकृत्वाकृत्वान्नंचजलोपरि ४१ अग्नेश्चाधःस्वयंप्राणःस्थित्वाग्निंधमतेशनैः वायुनाध्मायमानोग्निःपृथक्किट्टंपृथग्रसम् ४२ कुरुतेव्यानकोवायुर्विष्वक्संप्रापयेद्रसम् द्वारैर्द्वादशभिर्भिन्नंकिट्टंदेहाद्बहिःस्त्रवेत् ४३

कोवायुःसर्वशरीरव्यापकत्वात् सारांशंरसंनयतेप्रापयति ३९ रसप्रापणप्रकारमेवाह आहारइतित्रिभिः ४० ४१ ४२ भिन्नंरसात्पृथक्भूतंकिट्टंमलम् ४३

मलस्यनिर्गमस्थानान्याह कर्णइति ४४ सर्वेप्राणादिवायवः आत्मसत्तयैवचेष्टंतीत्याह एवमिति सूर्यस्यालोकंप्रकाशमुपलभ्यप्राप्यजनायथा स्वस्वकर्मणिप्रवर्त्तंते तथैवात्मसत्तांप्राप्यवायवोपीत्यर्थः अयंभावः सूर्योयथाकर्मणिजनान्प्रवर्त्यस्वयंसाक्षितयासंगत्वेनस्थितोभवति तद्वदात्मा

कर्णाक्षिनासिकाजिह्वादंतानाभिर्नखागुदम् गुह्यंशिरोवपुर्लोममलस्थानानिचक्षते ४४ एवंसर्वेप्रवर्त्तंतेस्वस्वकर्मणिवायवः उपलभ्यात्मनःसत्तांसूर्यालोकंयथाजनाः ४५ इदानींनरदेहस्यशृणुरूपद्वयंखग व्यावहारिकमेकंच द्वितीयंपारमार्थिकम् ४६ तिस्रःकोट्योर्द्धकोटीचरोमाणिव्यावहारिके सप्तलक्षाणिकेशास्युर्नखाःप्रोक्तास्तुविंशतिः ४७ द्वात्रिंशद्दशनाःप्रोक्ताःसामान्याद्विनतासुत मांसंपलसहस्रंतुरक्तंपलशतंस्मृतम् ४८ पलानिदशमेदस्तुत्वक्पलानिचसप्ततिः पलद्वादशकंमज्जामहारक्तंपलत्रयम् ४९ शुक्रंद्विकुडवंज्ञेयंकुडवंशोणितंस्मृतम् षष्ट्युत्तरंचत्रिशतमस्थ्नांदेहेप्रकीर्तितम् ५०

पीति अनेनात्मविचारणमप्युक्तंभवति ४५ व्यावहारिकंअगम्यंपारमार्थिकंयोगिजनज्ञेयम् ४६ तत्राद्यंतावदाह तिस्रइतिषड्भिःतिस्रःकोट्यो सप्तलक्षाणीत्यगणितानि ४७४८ स्थूलमानेनधातुप्रमाणमाह महारक्तंप्राणाधारभूतम् ४९ कुडवंदशमाषकंशोणितंऋतूद्भवंगर्भाधानभूतम् ५०

५१ ५२एवंव्यावहारिकंनिरूप्येदानींपारमार्थिकस्वरूपनिरूपणेनसूक्ष्मस्वरूपेमनःप्रवेशायस्वदेहेतावद्विराड्रूपस्थूलधारणामाह पारमार्थिकेदेहेहीत्यार
भ्ययावदध्यायसमाप्ति गुणाभुवनादयः तानेवाहभुवनानीत्यादि पारमार्थिकेपारमार्थिकस्वरूपप्रकाशिके ५३ ५४ वैराजरूपभाक्वैराजःपुरु

नाड्यःस्थूलाश्चसूक्ष्माश्चकोटिशःपरिकीर्तिताः पित्तंपलानिपंचाशत्तदर्धंश्लेष्मणस्तथा ५१ सततंजायमानंतुविण्मू
त्रंचाप्रमाणतः एतद्गुणसमायुक्तंशरीरंव्यावहारिकम् ५२ भुवनानिचसर्वाणिपर्वतद्वीपसागराः आदित्याद्या
ग्रहाःसंतिशरीरेपारमार्थिके ५३ पारमार्थिकदेहेहिषट्चक्राणिभवंतिच ब्रह्मांडेयेगुणाःप्रोक्तास्तेप्यस्मिन्नेव
संस्थिताः ५४ तानहंतेप्रवक्ष्यामियोगिनांधारणास्पदान् येषांभावनयाजंतुर्भवेद्वैराजरूपभाक् ५५ पादाध
स्तात्तलंज्ञेयंपादोर्ध्वेवितलंतथा जानुनोःसुतलंविद्धिसक्थिदेशेमहातलम् ५६ तलातलंसक्थिमूलेगुह्यदेशेरसा
तलम् पातालंकटिसंस्थंचसप्तलोकाःप्रकीर्तिताः ५७ भूर्लोकंनाभिमध्येतुभुवर्लोकंतदूर्ध्वके स्वर्लोकंहृदयेविद्या
त्कंठदेशेमहस्तथा ५८ जनलोकंवक्त्रदेशेतपोलोकंललाटके सत्यलोकंब्रह्मरंध्रेभुवनानिचतुर्दश ५९ योयोवैभगवान्

धारणाश्रयइतिभागवतोक्तःस्वयंस्यादित्यर्थः ५५ पूर्वश्लोकोक्तक्रमेणैवसर्वेषांधारणमाह पादेति तदूर्ध्वकेउदरे ५६ ५७ ५८ ५९

त्रिकोणेत्हृत्पीठकमलांतर्गते तदुक्तंब्रह्मपुराणे त्हदिरत्नमयेश्रीमत्सिंहासनगतांबुजेत्रिकोणांतःसमासीनंशिवंध्यायेदुमाधरमिति ६० तस्यमध्ये
त्रिकोणेपूर्वदक्षिणवामरेखास्त्वमेर्वादयः सप्तकुलपर्वताभवंतीति ६१ शिरासुनाडिषु ६२ गोमेदःप्लक्षः६३ ६४ रसेन्नस्थलंबिकाकंठांतर्ग

त्रिकोणेसंस्थितोमेरुरधःकोणेत्वमंदरः दक्षकोणेत्वकैलासोवामकोणेहिमाचलः ६० निषधश्चोर्ध्वरेखायांद
क्षायांगंधमादनः रमणोवामरेखायांसप्तैतेकुलपर्वताः ६१ अस्थिस्थानेभवेज्जंबूःशाकोमज्जासुसंस्थितः
कुशद्वीपस्थितोमांसेक्रौंचद्वीपःशिरासुच ६२ त्वचायांशाल्मलीद्वीपोगोमेदोरोमसंचये नखस्थंपुष्करंविद्या
त्सागरास्तदनंतरम् ६३ क्षारोदोहिभवेन्मूत्रेक्षीरेक्षीरोदसागरः सुरोदधिःश्लेष्मसंस्थोमज्जायांघृतसागरः
६४ रसोदधिरसोविंद्याच्छोणितंदधिसागरः स्वादूदोलंबिकास्थानेजानीयाद्विनतासुत ६५ नादचक्रे
स्थितःसूर्योबिंदुचक्रेचचंद्रमाः लोचनस्थःकुजोज्ञेयोत्हृदयेज्ञःप्रकीर्तितः ६६ विष्णुस्थानेगुरुंविंद्याच्छुक्रेशु
क्रोव्यवस्थितः नाभिस्थानेस्थितोमंदोमुखेराहुःप्रकीर्तितः ६७

ता ६५ नादबिंदुचक्रेब्रह्मरंध्रादेकैकांगुल्यधोधःस्तः
तदुक्तंयोगशास्त्रे एकैकांगुल्यधोधोस्तिरंध्रान्नादंचबिंदुकम् विद्रुमस्फटिकाकारंसूर्यचंद्रसमप्रभम् इतिज्ञोबुधः६६ विष्णुस्थानेनाभ्यंतर्गतमणिपू
रकचक्रेनाभिस्थानेनाभिगोलकेमंदःशनिः ६७

वायुस्थानेहृदयादाकंठंवायुस्थानंतस्मिन् एवमुक्तप्रकारेणसर्वस्वरूपेणसर्वात्मकविराट्स्वरूपेणस्वदेहेचिंतयेत् इतिमूलधारणा ६८ प्रथमंष
ट्चक्रचिंतनात्मकसूक्ष्मधारणामाह सदेत्यादि ६९ जपानुष्ठानंविनासहजश्वासरूपेजपोभवतीत्यजपामुनीनांमननशीलानांसंकल्पंगाय

वायुस्थानेस्थितःकेतुःशरीरेग्रहमंडलम् एवंसर्वस्वरूपेणचिंतयेदात्मनस्तनुम् ६८ सदाप्रभातसमयेबद्धप
द्मासनस्थितः षट्चक्रचिंतनंकुर्याद्यथोक्तमजपाक्रमं ६९ अजपानामगायत्रीमुनीनांमोक्षदायिनी अ
स्याःसंकल्पमात्रेणसर्वपापैःप्रमुच्यते ७० शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्येहमजपाक्रममुत्तमम् यंकृत्वासर्वदाजीवोजीव
भावंविमुंचति ७१ मूलाधारःस्वाधिष्ठानंमणिपूरकमेवच अनाहतंविशुद्धाख्यमाज्ञाषट्चक्रमुच्यते ७२
मूलाधारेलिंगदेशेनाभ्यांहृदिचकंठगे भ्रुवोर्मध्येब्रह्मरंध्रेक्रमाच्चक्राणिचिंतयेत् ७३ आधारंतुचतुर्दला
नलसमंवासांतवर्णाश्रयंस्वाधिष्ठानमपिप्रभाकरसमंबालांतषट्पत्रकम् रक्ताभंमणिपूरकंदशदलंडाद्यंफकारां
तकंपत्रैर्द्वादशभीरनाहतपुरंहैमंकठांतावृतम् ७४

बीजंचगुरुमुखाज्ज्ञातव्यम्

७० सर्वदाकृत्वाएतदाचरणंनित्यकर्मैवभवति नतुनैमित्तिकमिति जीवभावंविमुंचति ब्रह्मस्वरूपोभवतीत्यर्थः ७१ ७२ ७३ ७४

७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० अत्रसदाचारंप्रणयति एतानितिब्रह्ममयूखान् सर्ववेदमयस्यब्रह्मणः किरणरूपान् तदभिन्नानि

पत्रैःसस्वरषोडशैशशधरज्योतिर्विशुद्धांबुजंहंसेत्यक्षरयुग्मकंद्व्यदलंरक्ताभमात्रांबुजम् तस्मादूर्ध्वगतंप्रभासितमिदंपद्मंसहस्रच्छदंसत्यानंदमयंसदाशिवमयंज्योतिर्मयंशाश्वतम् ७५ गणेशंचविधिंविष्णुंशिवंजीवंगुरुंततः व्यापकंचपरब्रह्मक्रमाच्चक्रेषुचिंतयेत् ७६ एकविंशत्सहस्राणिषट्शतान्यधिकानिच अहोरात्रेणश्वासस्यगतिःसूक्ष्मास्मृताबुधैः ७७ हकारेणबहिर्यातिसकारेणविशेत्पुनः हंसोहंसेतिमंत्रेणजीवोजपतितत्वतः ७८ षट्शतंगणनाथायषट्सहस्रंतुवेधसे षट्सहस्रंचहरयेषट्सहस्रंहरायच ७९ जीवात्मनेसहस्रंचसहस्रंगुरवेतथा चिदात्मनेसहस्रंचजपसंख्यानिवेदयेत् ८० एतान्चक्रगतान्ब्रह्ममयूखान्मुनयोमरान् सत्संप्रदायवेत्तारश्चिंतयंत्यारुणादयः ८१

त्यर्थः चक्रगतानमरान् षट्चक्रस्थितान् श्रीगणेशादिदेवान् ऋषीणांसंप्रदायमार्गेषुयेआरुणादयोमुनयस्तेपिचिंतयंति उपासते तदुक्तं वेदस्तुतौ उदरमुपासतेयऋषिवर्त्मसुकूर्पदृशः परिसरपद्धतिंहृदयमारुणयोदहरमिति ८१

शिष्यान्परीक्षितादीन् तदुक्तं द्वितीयेसद्योमुक्तिस्थले स्वपार्ष्णिनापीड्यगुदंततोनिलंस्थानेषुषट्सून्नमयेज्जितक्लमः नाभ्यांस्थितंहृद्यवरो
प्यतस्मादुदानगत्योरसितंनयेन्मुनिः ततोनुसंधा यधियामनस्वीस्वतालुमूलंशनकैर्नयेत तस्माद्भुवोरंतरमुन्नयेतनिर्भिद्यमूर्धन्विसृजे
त्परंगतइति एतद्व्याख्यानंश्रीश्रीधरस्वामिभिः कृतंज्ञातव्यम् ८२ अनन्यधीः एकाग्रचित्तः सन् ८३ रंध्रेब्रह्मरंध्रांतर्गतेअधोमुखपंकजे श्री

शुकादयोपिमुनयः शिष्यानुपदिशंतिच अतः प्रवृत्तिर्महतांध्यात्वाध्यायेत्सदाबुधः ८२ कृत्वाचमानसींपूजांस
र्वचिक्केष्वनन्यधीः ततोगुरूपदेशेनगायत्रीमजपांजपेत् ८३ अधोमुखेततोरंध्रेसहस्रदलपंकजे हंसगंश्रीगु
रुंध्यायेद्वराभयकरांबुजम् ८४ क्षालितंचिंतयेद्देहंतत्पादामृतधारया पंचोपचारैःसंपूज्यप्रणमेतत्स्तवेनच ८५

गुरुंध्यायेत् तदुक्तंरुद्रयामलेसहस्रदलपंकजेसकलशीतरश्मिप्रभंवराभयकरांबुजंविमलगंधपुष्पांबरम् प्रसन्नवदनेक्षणंसकलदेवतारूपिणं
स्मरेच्छिरसिहंसगंजननव्याधिवैद्यंगुरुमिति ८४ पंचोपचारैःमनसाकल्पितैः पंचभूतात्मकगंधपुष्पधूपदीपनैवेद्यैः तद्यथा लंपृथिवी०
गंधंस० हं आका०पुष्पं० यंवायु०धूपं० रंतेजा० दीपंवंअमृत० नैवे०सम० इतितत्स्तवेन गुरुर्ब्रह्मागुरुर्विष्णुर्गुरुर्देवोमहेश्वरः गुरुः साक्षात्परब्र
ह्म तस्मैश्रीगुरवेनमः इतिगुरुस्तोत्रेण ८५

ग.पुटी ८१

परात्परब्रह्मकलांकुंडलिनीं आरोहेतुप्रकाशमानां अवरोहेच्च अमृतंस्रवंतींध्यायेत् तदुक्तंयोगशास्त्रे प्रकाशमानांप्रथमेप्रयाणेप्रतिप्रयाणेप्यमृता
यमानाम् अतःपदंव्योमरूसंचरंतींध्यायेत्सदाकुंडलिनींपराख्यामिति आरोहावरोहश्चश्रीशंकरस्वामिचरणैरप्युक्तोस्तिसौंदर्यलहर्यां तद्य
था महींमूलाधारेकमपिमणिपूरेहुतवहमिति आरोहः अवरोहस्तु सुधाधारासारैश्चरणयुगलांतर्विगलितैरिति एतदेवाहषडिति मूला

ततःकुंडलिनींध्यायेदारोहादवरोहतः षट्चक्रकृतसंचारांसार्धत्रिवलयांस्थिताम् ८६
ततोध्यायेत्सुषुम्नाख्यंधामरंध्राद्बहिर्गतम् यथातेनगतायांतितद्विष्णोःपरमंपदम् ८७

धारादिषट्चक्रेषु कृतःसंचार आरोहावरोहक्रमेणगमनंययासार्धत्रिवलयांप्रसुप्तभुजंगाकारांमूलाधारेस्थिताम् ८६ धाममत्प्राप्तिस्थानं
रंध्राद्बहिर्गतंब्रह्मरंध्राद्ब्रह्मलोकांतंप्राप्तंतेनयथासुषुम्नामार्गेणगतायोगिनः विष्णोःपदंममस्वरूपमेवयांति पुनर्मृत्युमुखेवसंसारेनपतंतीत्य
र्थः तदुक्तंवेदस्तुतौ ततउदगादनंततवधामशिरःपरमंपुनरिहयत्समेत्यनपतंति कृतांतमुखेइति ८७

अ. १५

८१

मच्चिंतितंमयाश्रीकृष्णारूपेणध्यातं तदुक्तंदशमेसप्ततितमेध्याये ब्राह्मेमुहूर्तेचोत्थायवार्य्युपस्पृश्यमाधवः दध्यौप्रसन्नकरणआत्मानंतमसःप रम् एकंस्वयंज्योतिरनन्यमव्ययंस्वसंस्थयानित्यनिरस्तकल्मषम् ब्रह्माख्यमस्योद्भवनाशहेतुभिः स्वशक्तिभिर्लक्षितभावनिर्वृतमिति ८८ तद्विनातद्गुरूपदेशंविनापतनंसंसारेजन्ममरणमेवभवेन्नतुमोक्षः तदुक्तंश्रीशुकेन विजितहृषीकवायुभिरदांतमनस्तुरगंयइहयतंति यंतुम

ततोमच्चिंतितंरूपंस्वयंज्योतिःसनातनम् सदानंदंसदाध्यायेन्मुहूर्तेब्राह्मसंज्ञके ८८ एवंगुरूपदेशेनमनोनि
श्चलतांनयेत् नतुस्वेनप्रयत्नेनतद्विनापतनंभवेत् ८९ अंतर्यागंविधायैवंबहिर्यागंसमाचरेत् स्नान
संध्यादिकंकृत्वाकुर्याद्धरिहरार्चनम् ९० देहाभिमानिनामंतर्मुखीवृत्तिर्नजायते अतस्तेषांतुमद्भक्तिःसु
करामोक्षदायिनी ९१

तिलोलमुपायखिदः व्यसनशतान्विताः समवहायगुरोश्चरणंवणिजइवाजसंत्यकृतकर्णधराजलधौ ८९ अंतर्यागंमानसोपचारैः पूर्वोक्त चक्रेषुश्रीगणेशादिपूजनंबहिर्यागंयथालब्धोपचारैःश्रीहरिहरपूजनम् ९० देहाभिमानिनांतुनित्यंप्रवणत्वस्यदुर्घटत्वाद्दुर्लभोमोक्षः म द्भक्तानांतुमत्प्रसादादनायासतएवमुक्तिर्भवतीत्याह देहेतिचतुर्भिः ९१

समीचीनः श्रेष्ठतरः ब्रह्मादिभिर्निश्चितत्वात् तदुक्तं द्वितीये नह्यतोन्यः शिवः पंथा विशतः संसृताविह वासुदेवे भगवति भक्तियोगो यतो भ
वेत् भगवान्ब्रह्म कार्त्स्न्येन त्रिरन्वीक्ष्य मनीषया तदध्यवस्यत्कूटस्थो रतिरात्मन्यतो भवेत् ९३ नावसीदति पुनर्जन्मादिदुःखं न प्राप्नोति

तपोयोगादयो मोक्षमार्गाः संति तथापि च समीचीनस्तु मद्भक्तिमार्गः संसरतामिह ९२ ब्रह्मादिभिश्च सर्वज्ञैर
यमेव विनिश्चितः त्रिवारं वेदशास्त्राणि विचार्य च पुनः पुनः ९३ यज्ञादयोपि सद्धर्माश्चित्तशोधनकारकाः
फलरूपा च मद्भक्तिस्तां लब्ध्वा नावसीदति ९४ एवमाचारणं तार्क्ष्य करोति सुकृती नरः स योगेन च मद्भक्त्या मो
क्षं याति सनातनम् ९५ इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे सुकृतिजनजन्माचरणनिरू॰ नाम पंचदशोऽध्यायः
१५ गरुड उवाच श्रुता मया दयासिंधो ह्यज्ञानाज्जीवसंसृतिः अधुना श्रोतुमिच्छामि मोक्षोपायं सनातनम् १

किंतु मुक्तो भवतीत्यर्थः ९४ यथाविचारं कुरुते देहेस्मिन्सुकृती नर इति प्रश्नस्योत्तरं समाधायोपसंहरति एवमिति सनातनं विदेहकैवल्यम् ९५
इति टी॰ पंचदशोऽध्यायः १५ प्रोक्ता पंचदशाध्याये पापपुण्यात्मिका गतिः षोडशेस्मिन्हरिः प्राह मोक्षोपायं सतां मतम् १ पूर्वाध्याये तेमोक्षं या
ति सनातनमित्युक्तं तदिदानीं मोक्षोपायमेव पृच्छति श्रुतेति चतुर्भिः हे भगवन्निह असारे संसारे जन्ममरणानामनंतत्वात् सदा दुःखातुराणां

मोक्षोपायमजानंताजीवानांकेनोपायेनमोक्षःस्यादितिमेवदेतिसमुच्चयार्थः १ २ ३ ४ अत्रोत्तरंश्रीभगवानुवाच हेगरुडपरब्रह्म

भगवन्देवदेवेशशरणागतवत्सल असारेघोरसंसारेसर्वदुःखमलीमसे २ नानाविधशरीरस्थाअनंता
जीवराशयः जायंतेचम्रियंतेचतेषामंतोनविद्यते ३ सदादुःखातुराएवनसुखीविद्यतेक्कचित् के
नोपायेनमोक्षेशमुच्यंतेवदमेप्रभो ४ श्रीभगवानुवाच शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामियन्मांत्वंपरिपृच्छसि
यस्यश्रवणमात्रेणसंसारान्मुच्यतेनरः ५ अस्तिदेवःपरब्रह्मस्वरूपीनिष्कलःशिवः सर्वज्ञःसर्वकर्त्ता
चसर्वेशोनिर्मलोद्वयः ६ स्वयंज्योतिरनाद्यंतोनिर्विकारःपरात्परः निर्गुणःसच्चिदानंदस्तदंशाज्जीव
संज्ञकः ७

स्वरूपीकश्चिद्देवोस्ति ५ ६ तस्यअनाद्यविद्योपहतात् अविद्यायांप्रतिबिंबात् अंशइवांशास्तस्माज्जीवइतिसंज्ञोभवति अभेदेदृष्टांतः ७

यथाग्नेोविस्फुलिंगकाइति यदि असौजीवोनिजानंदंस्वरूपंविस्मृत्यदेहधर्मानात्मन्यारोपयति तदाअस्याःनेकयोनिषुमोक्षगंधोपिनास्ति यदा
मानवोभूत्वाज्ञानीभवेत् ज्ञानंनामब्रह्मैवाहंसमः शांतः सच्चिदानंदलक्षणः नाहंदेहोहंसरूपोज्ञानमित्युच्यतेबुधैः इत्युक्तलक्षणःस्याच्चेत्त
दामोक्षंप्राप्नोतीतिसप्तमेनसंबधः अत्रायंवेदांतसिद्धांतः यथांधकारादौविकाररहितेरज्वादौसर्पाद्यारोपणंकृत्वाभयकंपादिकंवहेत् एव
मात्मापिस्वस्मिन् जीवत्वमारोप्यसाहंतोयंपरिच्छिन्नज्ञात्वादुःखसागरेमग्नोभवति यदाशास्त्राचार्यप्रसादेनवाक्यार्थज्ञानमुत्पन्नंभवति

अनाद्यविद्योपहिताद्यथाग्नेोविस्फुलिंगकाः देहाद्युपाधिसंभिन्नास्तेकर्मभिरनादिभिः ८

तदाविवेकचक्षुषास्वात्मानमखंडानंदज्ञानैकरूपंसंपश्यन् ततोनाहंजीवंः परमात्माहमितिज्ञात्वाभयदुःखादिरहितःसन्सुखीभवेत् यथा
चजलस्थसूर्यांशोजलस्यनिमित्तस्यापायेसूर्यमेवगत्वातेनैवरूपेणपुनर्नागच्छति यथाचवात्वघटाद्युपाधिपरिच्छिन्नोघटाकाशोमुख्या
काशांशःसन् घटादेर्निमित्तस्यापायेमुख्याकाशंप्राप्यपुनर्नेनिवर्त्तते एवंलिंगशरीरावच्छिन्नःपरमात्मनोंशः मायिकलिंगशरीरापाये
परमात्मानंप्राप्यननिवर्त्तते किंतुतत्वज्ञानान्मोक्षोभवतीति तथाचोक्तंश्रीशुकेनद्वादशस्कंधे घटेभिन्नेयथाकाश आकाशस्याद्यथापुरा ८३
एवंदेहेमृतेजीवोब्रह्मसंपद्यतेपुनरित्यध्यायार्थः १२

अस्मिन्नध्यायेप्रथमंज्ञानहेतुंनरत्वंस्तुत्वाततोज्ञानजनकंवैराग्यंनिरूप्यततोज्ञानवैराग्यरहितान्दांभिकान्विगर्ह्यततस्तत्वज्ञानान्मोक्षोभ
वतीतिप्रतिपाद्यअंतेज्ञानिनामातुरकृत्यंनिरूपयति अनेनैवक्रमेणाह शरीरिणांजीवानां अन्यत्रपश्वादिशरीरेषुज्ञानलाभोनभवेदित्यर्थः

सुखदुःखप्रदैःपुण्यपापरूपैर्नियंत्रितः तत्तज्जातियुतंदेहमायुर्भोगंचकर्मजम् ९ प्रतिजन्मप्रपद्यंतेतेषाम
पिपरंपुनः सूक्ष्मलिंगशरीरमामोक्षादक्षरंखग १० स्थावराःकृमयश्चाब्जाःपक्षिणःपशवोनराः धार्मि
काश्चिदशास्तद्वन्मोक्षिणश्चयथाक्रमम् ११ चतुर्विधशरीराणिधृत्वामुक्त्वासहस्रशः सुकृतात्मानवोभू
त्वाज्ञानीचेन्मोक्षमाप्नुयात् १२ चतुराशीतिलक्षेषुशरीरेषुशरीरिणाम् नमानुषंविनान्यत्रतत्वज्ञानंतुल
भ्यते १३ अत्रजन्मसहस्राणांसहस्रैरपिकोटिभिः कदाचिल्लभतेजंतुर्मानुष्यंपुण्यसंचयात् १४ सोपा
नभूतंमोक्षस्यमानुष्यंप्राप्यदुर्लभम् यस्तारयतिनात्मानंतस्मात्पापतरोत्रकः १५

१३ ज्ञानहेतोर्मानुषशरीरस्यदुर्लभतामाह अत्रेति १४ दुर्लभप्राप्यापियोमोक्षोपायंनकरोति सतुमहापातक्येवेत्याह सोपानभूतंमोक्षस्यसाध
नरूपम् १५

उत्तरंसर्वोत्तमंब्राह्मणादिजन्मसौष्टवंइंद्रियाणामप्रतिहतशक्तित्वंलब्ध्वापियआत्महितंमोक्षोपायंनजानाति सत्वात्मघातकः स्वस्यैवनाशक
त्तेत्यर्थः १६ विनादेहेननरशरीरंसंयोगंविनाकस्यापिदेवादिजीवस्यापिपुरुषार्थोमोक्षोनास्तिइतिव्यवहार मार्गेपिधनंविनासबलशरीरंवि
नाचतीर्थाटनादिपुरुषार्थोनास्ति तस्माद्धेतोर्द्वयंरक्षेत् असत्कर्मसुननियोजयेदित्यर्थः किंतु पुण्यकर्माणिसाधयेदिति १७ आत्मान

नरःप्राप्योत्तरंजन्मलब्ध्वाचेंद्रियसौष्टवम् नवेत्यात्महितंयस्तुसभवेद्ब्रह्मघातकः १६ विनादेहेनकस्या
पिपुरुषार्थोनविद्यते तस्माद्देहंधनंरक्षेत्पुण्यकर्माणिसाधयेत् १७ रक्षयेत्सर्वदात्मानमात्मासर्वस्य
भाजनम् रक्षणेयत्नमातिष्ठेज्जीवन्भद्राणिपश्यति १८ पुनर्ग्रामःपुनःक्षेत्रंपुनर्वित्तंपुनर्गृहम्
पुनःशुभाशुभंकर्मनशरीरंपुनःपुनः १९ शरीररक्षणोपायाःक्रियंतेसर्वदाबुधैः नेच्छंतिचपुनस्त्यागम
पिकुष्ठादिरोगिणः २०

रदेहःसर्वस्यमोक्षादेः पात्रंभवति अतस्तस्यरक्षणेयत्नंयोगाभ्यासमाचरेत् भद्राणिसत्संगात्म
ध्यानादिबहुकल्याणानि १८ गताअपिग्रामादयस्तुपुनरप्यायांतिनरशरीरंतुपुनःपुनर्नायाति अतोरक्षेदितिपूर्वेणैवसंबंधः १९ उपा
याः मृत्योर्वंचनायसमाध्यादयःरोगिणोऽपित्यागंतुनेच्छंति ज्ञानहेतोर्नरशरीरस्यपुनःप्राप्तेदुर्लभत्वादितिभावः २०

ननुअनित्यस्यरक्षणंकिमर्थमितिचेत्तत्राह तदिति २१ आत्मैवह्यात्मनोबंधुरितिविद्यान्मुहुर्मुहुरितिवचनात् स्वयमेवात्मानंतारयेदित्या
ह आत्मेवेति अहितेभ्यःअसत्कर्मदुःसंगादिभ्यः २२ इहैवनरशरीरएवचिकित्सांदूरीकरणोपायंनिरौषधंपथ्यादिदेहम् २३ अतोस्मिन्ने
यसबलनरशरीरेतत्वाभ्यासंकुर्यादित्याह व्याघ्रीवेतित्रिभिः यावज्जरादयोनायांति यावदयंदेहश्चतिष्ठति स्वस्थोभवतितावत्तत्वंसमभ्य

तद्धोपितंस्याद्धर्मार्थधर्मोज्ञानार्थमेवच ज्ञानतु ध्यानयोगार्थमचिरात्सविमुच्यते २१ आत्मैवयदिनात्मा
नमहितेभ्योनिवारयेत् कोन्योहितकरस्तस्मादात्मानंतारयिष्यति २२ इहैवनरकव्याधेश्चिकित्सांनकरोति
यः गत्वानिरौषधंदेशंव्याधिस्थःकिंकरिष्यति २३ व्याघ्रीवास्तेजराचायुर्यातिभिन्नघटांबुवत् निघ्नंतिरिपुव
द्रोगास्तस्माच्छ्रेयःसमभ्यसेत् २४ यावन्नाश्रयतेदुःखंयावन्नायांतिचापदः यावन्नेंद्रियवैकल्यंतावत्श्रेयः
समभ्यसेत् २५

तित्रयाणांसंबंधः २४ यदितारुण्यविषयान्भुक्त्वावार्द्धकेतत्वाभ्यासंकरिष्यामीतिविचारस्तुव्यर्थएवेत्याह
संदीप्तेइति यथासंदीप्तभवनस्यशमनंनवखनितकूपोदकेननसंभवति यथाजरादिषुतत्वाभ्यासंहरिस्मरणंचनस्यादतःस्वस्थावस्थायामेवश्रेयः
समभ्यसेदित्यर्थः तदुक्तंभर्तृहरिणा यावत्स्वस्थमिदंशरीरमरुजंयावज्जरादूरतोयावच्चेंद्रियशक्तिरप्रतिहतायावत्क्षयोनायुषः आत्मश्रेयसि

तावदेवविदुषाकार्यः प्रयत्नोमहान्संदीप्तेभवनेतुकूपखननंप्रत्युद्यमः कीदृशइति उक्तंचगोतमेनापि कृष्णात्वदीयपदपंकजपंजरांतेद्यद्वैवमेवि
शतुमानसराजहंसः प्राणप्रयाणसमयेकफवातपित्तैःकंठावरोधनविधौस्मरणंकुतस्तेइति २५ २६ वैराग्योत्पादकवचनान्याह कालइत्यादी
नि हितंमोक्षोपायंवेत्त्यपीतिनहंतइतिखेदे प्रत्युत अहितमेवाचरतीति २७ तदुक्तंभर्तृहरिणा व्याघ्रीवेतिपंचश्लोकाशयः व्याघ्रीवतिष्ठति

यावत्तिष्ठतिदेहोयंतावत्तत्त्वंसमभ्यसेत् संदीप्तकोणभवनेकूपंखनतिदुर्मतिः २६ कालोनज्ञायतेनानाका
र्यैःसंसारसंभवैः सुखंदुःखंजनोहंतनवेत्तिहितमात्मनः २७ जातानार्त्तान्मृतानापद्ग्रस्तान्दृष्ट्वाचदुः
खितान् लोकोमोहसुरांपीत्वानबिभेतिकदाचन २८ संपदःस्वप्नसंकाशायौवनंकुसुमोपमम् तडि
च्चपलमायुष्यंकस्यस्याज्जानतोधृतिः २९

जरापरितर्जयंतीरोगाश्चशत्रवइवप्रहरंतिदेहम् आयुश्चसंस्रवतिभिन्नघटादिवांभोलोकस्तथाप्यहितमाचरतीतिचित्रम् आदित्यस्यगतागतै
रहरहःसंक्षीयतेजीवनंव्यापारैर्बहुभारकार्यगुरुभिः कालोनविज्ञायतेदृष्ट्वाजन्मजराविपत्तिमरणंत्रासश्चनोत्पद्यतेपीत्वामोहमयींप्रमादमदि
रामुन्मत्तभूतंजगत् २८ संपदादयःस्वप्नादिवज्जानतः कस्यविवेकिनःधृतिःस्यान्नकस्यापीत्यर्थः २९

शतमितितदुक्तंभागवते बालम्प्रतिप्रल्हादेन पुंसोवर्षशतंह्यायुस्तदर्धंचाजितात्मनः निष्फलंयदसौरात्र्यांशेतेंधंप्रापितस्तमः मुग्धस्यबाल्ये कौमारेक्रीडतोयातिविंशतिः जरयाग्रस्तदेहस्ययात्यकल्पस्यविंशतिः दुरापूरेणकामेनमोहेनचबलीयसा शेषंगृहेषुसक्तस्यप्रमत्तस्यापयातिहीति ३० प्रारब्धव्येप्रारब्धुंयोग्येमोक्षोपायेजागर्त्तव्यपरब्रह्मचिंतनेभयस्थानेसंसारेविश्वस्तव्यः विश्वासार्होनरः कःनहन्यतेयमेन अपितुस

शतंजीवितमत्यल्पंनिद्रालस्यैस्तदर्धकम् बाल्यरोगजरादुःखैरल्पंतदपिनिष्फलम् ३० प्रारब्धव्येनिरुद्यो
गोजागर्त्तव्येप्रसुप्तकः विश्वस्तव्योभयस्थानेहानरःकोनहन्यते ३१ तोयफेनसमेदेहेजीवेनाक्रम्यसंस्थि
ते अनित्यप्रियसंवासेकथंतिष्ठतिनिर्भयः ३२अहितेहितसंज्ञःस्यादध्रुवेध्रुवसंज्ञकः अनर्थेचार्थविज्ञानः
स्वमर्थंयोनवेत्तिसः ३३

र्वएवेत्यर्थः हाइतिकरुणयाऽनुतापः ३१ आक्रम्यजीवंवशीकृत्यस्थिते देहेजीवेनसहैवजलबुद्बुदसमेसतिनिर्भयःकथंतिष्ठति ३२ अहिते परिणामेविषोपमेविषयेहितंममेष्टलाभमिदमितिसंज्ञायस्येति अध्रुवेदेहादौअनर्थेदंभानृतादिपंचदशानर्थमूलेधने अर्थः ममप्रयोजनं सिद्धंइतिविज्ञानंयस्यईदृशोयोनरःस्यात् सस्वंअर्थंमुक्तिप्रदं आत्मज्ञानरूपंस्वप्रयोजनंनैववेत्ति ३३

गपुरी. अहोदेवमायाबलमित्याह पश्यन्नपि आत्मज्ञानामोक्षोभवतीति जानन्नपि प्रस्खलति मोक्षमार्गाद्भ्रष्टोभवति तदाचरणंविनेत्यर्थः ३४ अ०
८६ इदंजगन्मरणादिग्राहैः कारणभूतैः कालसागरेनिमज्जत्निमग्नोभवतितदपिनबुद्ध्यत्यहो ३५ विशीर्णागलितोयथानज्ञायते तथाकालोऽपि १६

पश्यन्नपिप्रस्खलतिशृण्वन्नपिनबुद्ध्यति पठन्नपिनजानातिदेवमायाविमोहितः ३४तन्निमज्जज्जगदिदंगंभी
रेकालसागरे मृत्युरोगजराग्राहैर्नकश्चिदपिबुद्ध्यते ३५ प्रतिक्षणमयंकालःक्षीयमाणोनलक्ष्यते आमकुं
भइवांभस्थोविशीर्णोनविभाव्यते ३६ युज्यतेवेष्टनंवायोराकाशस्यचखंडनम् ग्रथनंचतरंगाणामास्थानायु
षियुज्यते ३७ पृथिवीदह्यतेयेनमेरुश्चापिविशीर्यते शुष्यतेसागरजलंशरीरस्यचकाकथा ३८ अपत्य
मेकलत्रंमेधनंमेबांधवाश्वमे जल्पंतमितिमर्त्याजंहंतिकालवृकोबलात् ३९

सूक्ष्मगतित्वात् ३६ आयुरपिकालवत्क्षीयमाणंनलक्ष्यतेत्याह वेष्टनंरोधनंयुज्यते कुड्यादिभिः कर्तुंशक्यते एवमघटघटनातुभवेदपिपरं
तु आयुषि आयुर्गमने आस्थास्थिरतानयुज्यतेइत्यर्थः ३७ येनकालेन अपरिमितापृथिव्यादयोपिनश्यंति तदासंसवितस्तिकरस्यकावा ८६
र्तेत्याह पृथिवीति ३८ स्वभक्षहननेकालस्यदयालेशमपिनास्तीत्याह अपत्यमिति मेमेइत्यजवचनानुकरणंमर्त्योनरः सएवाजस्तं ३९

कालःकृताकृत मपिनप्रतीक्षतेइत्याह इदमिति ४० अतोमोक्षकार्येविलंबोनकार्यइत्याह श्वरिति ४१ सामंतइवागतंमृत्युशत्रुंप्रत्यधिष्ठोसि स्थितोसि अतस्त्रातारंपरमेश्वरम् ४२ परिपक्कमासंपिंडवन्मृत्युर्मानवमश्नातीत्याह तृष्णेति ४३ मृत्योःसर्वत्रतुल्यतामाह बालानिति आ

इदंकृतमिदंकार्यमिदमन्यत्कृताकृतम् एवमीहासमायुक्तंकृतांतःकुरुतेवशम् ४० श्वःकार्यमद्यकुर्वीतपू र्वाण्हेचापराण्हिकम् नहिमृत्युःप्रतीक्षेतकृतंवाप्यथवाकृतम् ४१ जरादर्शितपंथानंप्रचंडव्याधिसैनिकम् मृत्युशत्रुमधिष्ठोसित्रातारंकिनपश्यसि ४२ तृष्णासूचीविनिर्भिन्नंसिक्तंविषयसर्पिषा रागद्वेषानलेपक्कंमृत्युरश्ना तिमानवम् ४३ बालांश्चयौवनस्थांश्चवृद्धान्गर्भगतानपि सर्वानाविशतेमृत्युरेवंभूतमिदंजगत् ४४ स्वदेह मपिजीवोयमुक्त्वायातियमालयम् स्त्रीमातृपितृपुत्रादिसंबंधःकेनहेतुना ४५

विशते अवश्यमायाति तदुक्तंश्रीभागवते मृत्युर्जन्मवतांवीरदेहेनसहजायते अद्यवाब्दशतांतेवामृत्युर्वैप्राणिनांध्रुवइति ४४ सहचरःस्वदेहो पिजीवेनसहनोपयाति तर्हिपृथक्स्थितानांस्त्रीपुत्रादीनांकिंप्रयोजनमित्याह स्वदेहमिति ४५

स्त्रीपुत्रादिसमुदायरूपसंसारस्यैवदुःखापत्सर्वपापानांमूलत्वात्सुखेप्सुस्तदासक्तिमनसापिपरित्यजेत् संसक्तस्तुकदापिनमुच्यतइत्याहदुःखमू
लमितित्रिभिः त्यागोत्रमनसैवयन्मनसैवकृतंतदेवकृतंभवतिनशरीरेणेतिश्रुतेःतथाचचूडामलयापिशिखिध्वजंप्रत्यस्यमनस्त्यागएवांगीकृतइति ४६
प्रभवंउत्पत्तिस्थानं आश्रयंवृद्धिस्थानम् ४७ लोहादिपाशैस्तुशरीरेणबद्धःसतुदृश्यमानत्वात् परेणापिमुच्यतेपुत्रादिपाशैर्मनसाबद्धः केना

दुःखमूलंहिसंसारः सयस्यास्तिसदुःखितः तस्यत्यागःकृतोयेनससुखीनापरःक्वचित् ४६ प्रभवंसर्वदुःखाना
मालयंसकलापदाम् आश्रयंसर्वपापानांसंसारंवर्जयेत्क्षणात् ४७ लोहदारुमयैःपाशैःपुमान्बद्धोविमुच्यते
पुत्रदारमयैःपाशैर्मुच्यतेनकदाचन ४८ यावंतःकुरुतेजंतुःसंबंधान्मनसःप्रियान् तावंतोस्यनिखन्यंतेहृदये
शोकशंकवः ४९ वंचिताशेषवित्तैस्तैर्नित्यंलोकोविनाशितः हाहंतविषयाहारैर्देहस्थेंद्रियतस्करैः ५०

पिनमुच्यतेअदृश्यत्वात् ४८ अतःपुत्रादिषुस्नेहसंबंधात् तत्गत दुःखशोकादिभिःव्यथितोभवति अतस्तंनकुर्यादित्याहयावंतइतिशोकरू
पाः शंकवः कीलकानिखन्यतेनिपात्यंते तेषामपगमेतन्नाशादिशोकानपगमादित्यर्थः ४९ वंचितान्यशेषधनानियैःविषयानाहर्तुंशीलंये
षांतेपक्षेविषयेभ्योधनमाहरंति तेविषयाहरास्तैस्तस्करैर्लोकोनित्यंविनाशितः हाहंतइतिखेदे ५०

किंचपरिणामेविषोपमविषयस्रस्वासक्तः पुमान्मत्स्योबडिशदुःखमिवयमयातनांप्राप्नोतीत्याह मांसलुब्धइति ५१ हिताहितंप्रवृत्तिनि वृत्तिं हितम् अमानित्वमदंभित्वमहिंसाक्षांतिरार्जवम् आचार्योपासनंशौचंस्थैर्यमात्मविनिग्रहः इत्यादिपंचश्लोकैर्गीतायामुक्तम् तत्व ज्ञानसाधनंतस्मिन्प्रवृत्तिंच अहितम् प्रवृत्तिंचनिवृत्तिंचजनानविदुरासुराः नशौचंनापिचाचारोनसत्यंतेषुविद्यते इत्यादिद्वादशश्लोकैर्भगवतोक्त

मांसलुब्धोयथामत्स्योलोहशंकुंनपश्यति स्वस्वलुब्धस्तथादेहीयमबाधंनपश्यति ५१ हिताहितंनजानंतोनित्यमुन्मा र्गगामिनः कुक्षिपूरणनिष्ठायेतेनरानारकाःस्वग ५२ निद्रादिमैथुनाहाराःसर्वेषांप्राणिनांसमाः ज्ञानवान्मानवः प्रोक्तोज्ञानहीनःपशुःस्मृतः ५३ प्रभातेमलमूत्राभ्यांक्षुत्तृड्भ्यांमध्यगेरवौ रात्रौमदननिद्राभ्यांबाध्यंतेमूढ मानवाः ५४

मास्वरभावंनरस्मिन्निवृत्तिंचनजानंतः अतएवनित्यंजन्मनिजन्मनिउन्मार्गमास्वरमार्गंप्रतिगच्छंतियेतेउदरंभरानरानरकेनिपतंतीत्यर्थः उक्तं च आसुरंभावमापन्नामूढाजन्मनिजन्मनि मामप्राप्यैवकौंतेयततोयांत्यधमांगतिम् ५२ अतश्चहिताहितज्ञानहीनः सकलप्राणिसाधारण धर्ममूढःपशुरेवेत्याह निद्रादीति ५३ किंचदेहधर्मैरभिभूतानांमूढानांहिताहितज्ञानानुसंधानावसरोपिनास्तीत्याह प्रभातइति ५४

अतोदेहाद्यासक्तानांज्ञानसाधनमोक्षरहितानांवर्णाश्रमीणामिवतेषांवृथैवजन्ममरणेइत्याह स्वइति ५५ अतःसंगोदेहाद्यासक्तिरूपः यदिसर्वैः परमहं सवत्यक्तुंनशक्यते तदामहतांकर्त्तव्यः तेहिपूर्वकृतसंगरोगभेषजंनिवर्त्तकाभवंतीत्यर्थः ५६ किंच सत्संगादेवसन्मार्गदर्शनंभवति नान्यथेत्याह सत्संगइति सतांतत्वज्ञानिनांसंगस्तुसत्संप्रदायदर्शकत्वादेकंनयनंविवेकश्च आत्मस्वरूपस्यनित्यत्वंदेहादेरनित्यत्वदर्शि

स्वदेहधनदारादिनिरताःसर्वजंतवः जायंतेचम्रियंतेचह्यहंताज्ञानमोहिताः ५५ तस्मात्संगःसदात्याज्यःसर्वस्त्यक्तुंनशक्यते महद्भिःसहकर्तव्यःसंतःसंगस्यभेषजम् ५६ सत्संगश्चविवेकश्चनिर्मलंनयनद्वयम् यस्यनास्तिनरःसोंऽधःकथंनस्यादमार्गगः ५७ स्वस्ववर्णाश्रमाचारनिरताःसर्वमानवाः नजानंतिपरंधर्मंवृथानश्यंति दांभिकाः ५८

कत्वाद्द्वितीयनयनंचयस्यनास्तिसोंधःअमार्गगः वेददूषितभ्रष्टमार्गगतः कथंनस्यादपितुस्यादेवेत्यर्थः ५७ एवंवैराग्योत्पादकवचनान्युक्त्वा तद्रहितान दांभिकान्निंदति स्वस्ववर्णाश्रमादिधर्माणांदांभिकत्वेनाचरणान्मुक्तिर्नास्ति किंतुतत्वज्ञानादेवेत्याह स्वस्वेति त्रयोदशभिः परंपरमार्थनिष्ठंमोक्षधर्मं अतोदांभिकामिथ्याचारास्तेनपश्यंति मोक्षस्यालाभाद्वृथाजन्ममरणाभवंतीत्यर्थः ५८

क्रियास्रुकर्मस्रु आयासपराः शीतादिसहनप्रयासपरायणाः व्रतचर्यास्रुकृच्छ्रभ्यांसंयुता अज्ञानेति अविवेकावृतचित्ताश्च तेप्रतारकावंचका एवविचरंति नतुपरंधर्मंजानंतीतिपूर्वेणैवसंबंधः ५९ नाममात्रेणस्वर्गादिस्रुखेनहोमाद्यैर्भ्रामिताः मूढाःपरोक्षंस्वर्गस्रुखं यद्वाबुद्धिग्राह्यमतीद्रियम् मोक्षस्रुखंज्ञानविनाइच्छंतीत्यर्थः ६० अत्रहेतुर्ममायेति ६१ एतदेवस्पष्टयति देहदंडनेनकायशोषणेनैवमुक्तिर्नास्ति अंतर्गताबि

क्रियायासपराः केचिद्व्रतचर्यादिसंयुताः अज्ञानसंवृतात्मानः संचरंतिप्रचारकाः ५९ नाममात्रेणसंतुष्टाः कर्मकांडरतानराः मंत्रोच्चारणहोमाद्यैर्भ्रामिताः क्रतुविस्तरैः ६० एकभुक्तोपवासाद्यैर्नियमैः कायशोषणैः मूढाः परोक्षमिच्छंतिममामायाविमोहिताः ६१ देहदंडनमात्रेणकामुक्तिरविवेकिनाम् वल्मीकताडनादेव मृतःकुत्रमहोरगः ६२ जटाभाराजिनैर्युक्ताः दांभिकावेषधारिणः भ्रमंतिज्ञानिवल्लोकेभ्रामयंतिजनानपि ६३

वेकस्यविद्यमानत्वात् यथावल्मीकस्यसर्पालयस्यताडनादेवतन्मध्यगतभुजंगोनम्रियते तथादेहदंडनेनाविवेकोननश्यतीत्यर्थः ६२ अतोविवेकिनस्तेस्वयंनष्टाःपरानपिनाशयंतीत्याह जटेति कीदृशाः दांभिकानामवेषंस्तब्धत्वंधारयंति इतिज्ञानघनानपिजनान्नमंतीत्यर्थः ६३ छ छ छ छ छ

अतस्तेषांसंगोनकर्त्तव्यइत्याह संसारजेति ब्रह्मज्ञोस्मीत्यत्रब्रह्मनिष्ठावयं अतोस्माकंविषयसुखासक्तेर्दोषोनास्ति शुभाशुभकर्मणांलेपाभावात्
इतिवादिनाम् सर्वकर्मब्रह्मध्यानपराङ्मुखंचतंबोधचंचुमंत्यजवत्त्यजेत् श्वपाकवन्नस्पृशेदपीत्यर्थः ६४ किंच येनिर्लज्जाःस्त्रीणांसमूहेपि
नग्नाविचरंति तेगर्दभादिसमाएवनतुविरक्ताइत्याह गृहारण्यसमाइति ६५ सदाभस्मवासिनोपिश्वगर्दभादयोयथामुक्तानभवंति तथासर्वा

संसारजसुखासक्तंब्रह्मज्ञोस्मीतिवादिनम् कर्मब्रह्मोभयभ्रष्टंतंत्यजेदंत्यजंयथा ६४ गृहारण्यसमालोकेगत
व्रीडादिगंबराः चरंतिगर्दभाद्याश्चविरक्तास्तेभवंतिकिम् ६५ मृद्भस्मोद्धूलनादेवमुक्तास्युर्यदिमानवाः मृ
द्भस्मवासीनित्यंश्वासकिंमुक्तोभविष्यति ६६ तृणपर्णोदकाहाराःसततंवनवासिन जंबुकाखुमृगाद्याश्चता
पसास्तेभवंतिकिम् ६७

गमृद्भस्मधारणादपिमुक्तिर्नास्तीत्याह ६६ किंच अविवेककृतदुराग्रहेणगृहान्नपरित्यागादेवतापसानभवंति किंतु तामसाएवेत्याह तृणेति
तामसतापसागीतायामुक्ताः मूढग्राहेणात्मनोयत्पीडयाक्रियतेतपः परस्योत्सादनार्थंवातत्तामसमुदाहृतमिति ६७

किंच मलिनभावनयागंगादितीरेस्थिता अपियोगिनोनभवंतीत्याह आजन्मेति उक्तंच प्रातःप्रातःप्रपश्यंति नर्मदांमत्स्यबंधकाः नतेशिवपुरं यांतिभावोहिभवकारणमितिभावः शुद्धमलिनभावनाहिशिवपुरस्यभवस्यजन्ममरणात्मकसंसारस्यकारणंभवतीत्ययमस्यार्थः ६८ येचा तिक्रूराविवेकिनः अशास्त्रविहितोपवासादिभिर्जलान्नपरिहाराद्वृथैवात्मानंपीडयंति तेव्रतिनोनकिंत्वाक्रूरनिश्चयाएवेत्याह पारावताइ

आजन्ममरणांतंचगंगादितटिनीस्थिताः मंडूकमत्स्यप्रमुखायोगिनस्तेभवंतिकिम् ६८ पारावताःशिलाहा
राःकदाचिदपिचातकाः नपिबंतिमहीतोयंव्रतिनस्तेभवंतिकिम् ६९ तस्मादित्यादिकंकर्मलोकरंजनकार
कम् मोक्षस्यकारणंसाक्षात्तत्वज्ञानंखगेश्वर ७०

ति तदुक्तंगीतासु कर्षयंतःशरीरस्थंभूतग्राममचेतसः मांचै वांतःशरीरस्थंतान्विद्ध्यासुरनिश्चयानिति ६९ तस्मादितिहेतोः इत्यादिकंवर्णाश्रमादिधर्माचरणादिकंयत्कर्मतल्लोकानांमूढजनानांरंजन कारकंमोहकारणमेव नतुतत्वज्ञानंविनामोक्षकारणमिति तदुक्तंज्ञानप्रशंसायां मीनःस्नानुपरःफणीपवनभुग्मेषश्चपर्णाशनोनीराशीखलुचातकः किमपरंशेतेगुहांमूषकः भस्मोद्धूलनतत्परःखलुखरोध्यानानुरक्तोबकःसर्वेषामिहकारणंशृणुसखेज्ञानंपरंकिंतपइति ७०

एवंयथासदंभावर्णाश्रमधर्मादिक्रियासुक्तेर्हेतुभूतानास्ति तथादंभरहितापिशास्त्रज्ञताज्ञानंविनामोक्षप्रदानभवतीत्याह षडितिचतुर्दशभिः
खग हेगरुड षट्दर्शनमहाकूपेषट्शास्त्ररूपांधकूपेपतितायेअनात्मज्ञाद्विपदपशवस्तेपरमार्थंब्रह्मस्वरूपंनजानंति प्रतिपादयंतोऽपिस्वयं
नानुभवंति अतःपशुवत्पाशेन अतिकठिनार्थविचारणरूपेणनियंतृताः बद्धाएवहितिष्ठंतीतिसंबंधः ७१ घोरेअनंतत्वाद्भयंकरेइत

षट्दर्शनमहाकूपेपतिताःपशवःखग परमार्थंनजानंतिपशुपाशनियंत्रिताः ७१ वेदशास्त्रार्णवेघोरेउह्य
मानाइतस्ततः षडूर्मिनिग्रहग्रस्तास्तिष्ठंतिहिकुतार्किकाः ७२ वेदागमपुराणज्ञःपरमार्थंनवेत्तियः वि
डंबकस्यतस्यैवतत्सर्वंकाकभाषितम् ७३

स्ततः ग्रंथाद्ग्रंथांतराध्ययनेउह्यमानाव्याकुलाः शोकादिषडूर्मिणांनिग्रहेनिरोधेग्रस्ताव्यग्राः ईदृशाःकुतार्किकाः कुतर्कबलादद्वैतज्ञान
पराएवतिष्ठंति नतुतज्ज्ञानंतीत्यर्थः ७२ अतोवेदादिज्ञातापियःपरमार्थंतत्वज्ञानंनवेत्ति तदाविडंबकस्यउपहासकस्यैवतस्य अतत्वज्ञ-
स्यापितत्सर्वंज्ञातृत्वंवक्तृत्वंचकाकवद्भाषितंव्यर्थमित्यर्थः ७३

किंचपरतत्वविमुखानांशास्त्रपठनंज्ञानमपिव्यर्थमेवेत्याह इदमिति ज्ञानंनामज्ञेयप्राप्तिसाधनरूपम् अमानित्वमदंभित्वमित्यादिगीतोक्तं ज्ञेयंचैतज्ज्ञानगम्यम् अनादिमत्परंब्रह्मेत्यादितत्रैवोक्तं ब्रह्मस्वरूपंतदिदं ज्ञानंज्ञेयंचास्तिनास्तिवेति संशयचिंतयापठंतीति ७४ किंच वा क्यादिभिरज्ञहृस्याशोभिता अपिमूढास्तत्वपराङ्मुखादुःखिताएवतिष्ठंतीति अतएवव्याकुलेंद्रियास्ते श्रद्धावान्लभतेज्ञानंतत्परःसंयतें

इदंज्ञानमिदंज्ञेयमितिचिंतासमाकुलाः पठंत्यहर्निशंशास्त्रंपरतत्वपराङ्मुखाः ७४ वाक्यछंदोनिबंधेन काव्यालंकारशोभिताः चिंतयादुःखितामूढास्तिष्ठंतिव्याकुलेंद्रियाः ७५ अन्यथापरमतत्वंजनाःक्लिश्यं तिचान्यथा अन्यथाशास्त्रसद्भावोव्याख्यांकुर्वंतिचान्यथा ७६

द्रियः ज्ञानंलब्ध्वापरांशांतिमचिरेणाधिगच्छतिइतिगी तोक्तंसंयतेंद्रियादिगुणैर्लभ्यज्ञानलाभाभावात् कदाचिदपिपरमसुखिनोनभवंतीतिभावः ७५ किंच शास्त्रज्ञानात्कुतर्कबलेनविपरीतार्थ प्रतिपादनात् तत्त्वज्ञानंनभवंतीत्याह अन्यथेति तत्वंतुतत्वमसीति गुरूपदेशगम्यंजनाश्चशास्त्रपठनेनैवतज्ज्ञातुंक्लिश्यंति किंचशास्त्रस्यत त्वमस्यादिमहावाक्यरूपवेदांतस्यसद्भावः भागत्यागलक्षणया अभेदप्रतिपादकश्रेष्ठाशयः व्याख्यांचतत्स्यतत्व मसीतिकाकावेत्यन्य थैवकुर्वंति ७६

केचिद्धूर्तास्तुउपदेशादि आदिशब्देनप्रणिपातादयस्तैर्वर्जिताश्चस्वानुभवंतिनैव उन्मनीभावंउपशमसुद्रयाब्रह्मपरत्वंकथयंति तर्हिगुरूपदे
शंकिमर्थंनगृण्हं तीत्यतआह अहंकाररताइति पंडितावयंकिनुवः पृच्छाम:सेवयामइत्यभिमानपराः अतस्तद्विद्धिप्रणिपातेनपरिप्रश्नेन
सेवया उपदेक्ष्यंतितेज्ञानंज्ञानिनस्तत्वदर्शिनः इतिभगवदुक्तात्मज्ञानसाधनरहिताश्चतेनानुभवंतीत्यर्थः ७७ किंचगुरूपदेशंविनापठ

कथयंत्युन्मनीभावंस्वयंनानुभवंतिन्च अहंकाररताःकेचिदुपदेशादिवर्ज्जिताः ७७ पठंतिवेदशास्त्राणि
बोधयंतिपरस्परम् नजानंतिपरंतत्वंदर्वीपाकरसंयथा ७८ शिरोवहतिपुष्पाणिगंधंजानातिनासिका
पठंतिवेदशास्त्राणिदुर्लभोभावबोधकः ७९ तत्वमात्मस्थमज्ञात्वामूढःशास्त्रेषुमुह्यति गोपःकुक्षिगतेच्छा
गेकूपेपश्यतिदुर्मतिः ८० संसारमोहनाशायशब्दबोधोनहिक्षमः ननिवर्त्ततेतिमिरंकदाचिद्दीपवार्त
या ८१

नपाठनात्तत्वज्ञानंनभवतीत्याह पठंतीति ७८ किंच भारवाहकवच्छास्त्राशय बोद्धानास्ति अतस्तत्त्वंनजाना
तीत्याह शिरइति ७९ किंचात्मस्थतत्वज्ञानंविनाशास्त्रेषुज्ञानंमोहमात्रएवेत्याह तत्वमिति ८० किंच स्वानुभवंविनाशब्दबोधेनैवा
त्मतत्वनिरूपणादज्ञानंननिवर्त्तेत किंतुतज्ज्ञानप्रकाशेनेत्याह संसारइति ८१ ७ ७ ७ ७ ७ ७

अतोवैशारदीबुद्धिमतामेवशास्त्रात्तत्वज्ञानंभवति तयाहीनस्यनेत्याह प्रज्ञेति ८२ ८३ अणुभ्यश्चमहद्भ्यश्चशास्त्रेभ्यःकुशलोनरः सर्वतःसार
मादत्तेपुष्पेभ्यइवषट्पदइति दत्तमतमवलंब्याह इदमितिद्वाभ्याम् सारंतत्त्वज्ञानम् ८४ किंचशास्त्राण्यभ्यस्यपूर्वंदुरवगममात्मतत्वग्रह
णाय अधीत्यपश्चात् ज्ञानोत्तरंसंत्यजेत् भरतस्तुनाधीयेततदुक्तंपंचमे छदांस्यध्यापयिष्यन्सहव्याहृतिभिःसप्रणवशिरस्त्रिपदींग्रैष्मवा

प्रज्ञाहीनस्यपठनंयथांधस्यचदर्पणम् अतःप्रज्ञावतांशास्त्रंतत्वज्ञानस्यलक्षणम् ८२ इदंज्ञानमिदंज्ञेयं
सर्वंतच्छ्रोतुमिच्छति दिव्यवर्षसहस्रायुःशास्त्रांतंनैवगच्छति ८३ अनेकानिचशास्त्राणिस्वल्पायुर्विघ्न
कोटयः तस्मात्सारंविजानीयात्क्षीरंहंसइवांभसि ८४ अभ्यस्यवेदशास्त्राणितत्वंज्ञात्वाथबुद्धिमान् प
लालमिवधान्यार्थीसर्वशास्त्राणिसंत्यजेत् ८५

संनिकान्मासानधीयानमप्यसमवेतरूपंग्राहयामासइति विष्णुपुराणेच नपपाठगुरुप्रोक्तंकृतोपनयनंश्रुतम् नददर्शचकर्माणिशास्त्रा
णिजगृहेनचइति नाधीयीतबहून्शब्दान्वाचोविग्लापनंहितदिति भगवद्वचनंचेति ८५

शास्त्रेणअहरहः संध्यामुपासीतइति विधिप्रतिपादकप्रवृत्तिरूपेणप्रयोजनम् दत्तस्यदावश्यकत्वंनास्ति अत्रोपनिषदीयमाख्यायिकाजनकः कदा नित्संध्यासमयेस्वेच्छयापर्यटंतंदत्तमिदमपृच्छत् भोभगवन् भवान्ब्राह्मणोऽसि अतः संध्यावंदनंकिमर्थंनकरोषीति तदासहोवाचहृदा काशेचिदादित्योवर्त्ततेचनिरंतरम् नास्तमेति नचोदेतिकथंसंध्यामुपास्महे मृतापितामहीमायाजातोविज्ञानबालकः सूतकेपातके प्राप्तेक

यथामृतेनतृप्तस्यनाह्नारेणप्रयोजनम् तत्त्वज्ञस्यतथाताक्ष्यंनशास्त्रेणप्रयोजनम् ८६ नवेदाध्ययनान्मुक्तिर्न शास्त्रपठनादपि ज्ञानादेवहिकैवल्यंनान्यथाविनतात्मज ८७ नाश्रमःकारणंमुक्तेर्दर्शनानिनकारणम् तथैवसर्वकर्माणिज्ञानमेवहिकारणम् ८८

थंसंध्यामुपास्महे इति ८६ अप्रयोजनमेवाह अध्ययना दीनांज्ञानंवि नामोक्षेअनुपयोगात् ऋतेज्ञानान्नमुक्तिः तमेवविदित्वातिमृत्युमेतिनान्यः पथाविद्यतेयनायेत्यादिश्रुतेः प्रमाणंदर्शयति नेतिद्वाभ्याम् उक्तंचश्रीमदाचार्यचरणैरध्यात्मबोधे बोधोन्यसाधनेभ्योहि साक्षान्मोक्षैकसाधनम् पाकस्यवन्हिवज्ज्ञानंविनामोक्षोनसिद्ध्यतीति ८७ किं च ज्ञानशून्यसंन्यासाश्रमादयोपिमुक्तेः कारणंनेत्याह नाश्रमइति ८८ ९२

एतज्ज्ञानंगुरूपदिष्टमेवमोक्षकारणंभवति नतुशास्त्राध्ययनजन्यं अतस्तद्विज्ञानार्थंसद्गुरुमेवाभिगच्छेत् समित्पाणिःश्रोत्रियंब्रह्मनिष्ठमिति श्रुतिप्रणीतगुरूपदेशेनैवगृण्हीयादित्याह मुक्तिदेतिद्वाभ्याम् एका अद्वैतात्मज्ञानोपदेशिकागुरुवागनुकरणकारकैव नत्वनुभवदायिके त्यर्थः यथासंजीवनंनामकाष्ठंजीवनप्रदत्वादेकमपिश्रेष्ठम् ८९ शिवमद्वैतंतुरीयंमन्यंतेइतिश्रुत्युक्तंब्रह्मगुरुवक्त्रेणगुरूपदेशेनतुकि

मुक्तिदागुरुवागेकाविद्यासर्वाविडंबका काष्ठभारसहस्रेषुत्वेकंसंजीवनंपरम् ८९ अद्वैतंहिशिवंप्रोक्तंकि यायासविवर्ज्जितम् गुरुवक्त्रेणलभ्येतनाधीतागमकोटिभिः ९० आगमोक्तंविवेकोत्थंद्विधाज्ञानंप्रच क्षते शब्दब्रह्मागममयंपरब्रह्मविवेकजम् ९१

यायासविवर्जितम् अध्ययनादिकर्मप्रयासरहितंयथास्यात्तथैवलभ्येत प्राप्नोति अन्यथानंतशास्त्राध्ययनेनापिनानुभवतीत्यर्थः ९० अ त्र परोक्षत्वापरोक्षत्वेनज्ञानस्यद्वैविध्यमाह आगमोक्तंशास्त्राध्ययनाज्जातमात्रंयथास्मदादीनांतत्परोक्षज्ञानंशब्दब्रह्मसंज्ञकं भवति किंच विवेकोत्थंवस्तुविवेकात्स्वयमेवोत्पन्नंयथासिद्धगीताश्रवणेनैवजातंजनकादीनांतदपरोक्षज्ञानंपरब्रह्मसंज्ञकंभवतीत्यर्थः ९१

केचित्शंकरानुयायिनः शैवाः स्वाभिमतेनाद्वैतमेवप्रतिपादयंति अपरेमध्वाद्यनुगावैष्णवाभिमानिनोद्वैतंचेति किंतुद्वैताद्वैतमतदुराग्रहवर्जितं
तत्वंस्वानुभवगम्यंशिवमद्वैतंसमंसर्वमतानुस्यूतंनजानंति तदुक्तंकुसुमदशनेन त्रयीसांख्यंयोगःपशुपतिमतंवैष्णवमिति प्रभिन्नेप्रस्थाने
परमिदमदः पथ्यमितिच रुचीनांवैचित्र्यादृजुकुटिलनानापथजुषांनृणामेकोगम्यस्त्वमसिपयसामर्णवइवेति ९२ अतोममतममत्वेनबं

अद्वैतंकेचिदिच्छंतिद्वैतमिच्छंतिचापरे समंतत्वंनजानंतिद्वैताद्वैतविवर्जितम् ९२ द्वेपदेबंधमोक्षायनममेति
ममेतिच ममेतिबध्यतेजंतुर्नममेतिप्रमुच्यते ९३ तत्कर्मयन्नबंधायसाविद्यायाविमुक्तिदा आयासाया
परंकर्मविद्यान्याशिल्पनैपुणम् ९४ यावत्कर्माणिदीयंतेयावत्संसारवासना यावदिंद्रियचापल्यंतावत्तत्व
कथाकुतः ९५

धकत्वाद्वृथापांडित्यमेवेत्याह द्वेइति कलत्रादिममत्वेनवा ९३ किंच कर्मतुतदेवयद्बंधायनभवति विद्यापिसैव
यामुक्तिप्रदाभवतीति अपरंबंधकंकर्मतु आयासायतुषावघातवत् खेदायैव अन्याध्यात्मविद्यातिरिक्ताशिल्पनैपुणंहर्म्यादिनिर्माणचातुर्य ९३
वद्भवतीति ९४ तत्वज्ञानेतरायानाह यावदितित्रिभिः दीयंतेफलोन्मुखानिभवंति ज्ञानाग्निनानदग्धानीत्यर्थः ९५

यावत्प्रयत्नवेगः रजसोद्योगोस्तिकल्पना अघटघटनातत्वकथातत्वज्ञानस्यवार्त्तापिकुतः तत्वज्ञानंकदाचिदपिनभवतीत्यर्थः ९६ ९७ तत्वं आत्मज्ञानंयावन्नविंदति तावदेवतपादीनिकर्त्तव्यानि तत्वेज्ञातेतुतपादिसर्वंकर्मतस्मिन्नेवांतर्भवतीतिभावः तदुक्तंभगवता सर्वंकर्माखिलंपार्थज्ञानेपरिसमाप्यते इतिश्रुतिश्चसर्वंतदभिसमेति यत्किंचित्प्रजाः साधुकुर्वंतीति ज्ञानार्णवेप्युक्तंच स्नातंतेनसमस्ततीर्थनिचये

यावद्देहाभिमानश्चममतायावदेवहि यावत्प्रयत्नवेगोस्तियावत्संकल्पकल्पना ९६ यावन्नोमनसास्थैर्यंनयावच्छास्त्रचिंतनम् यावन्नगुरुकारुण्यंतावत्तत्वकथाकुतः ९७ तावत्तपोव्रतंतीर्थंजपहोमार्चनादिकम् वेदशास्त्रागमकथायावत्तत्वंनविंदति ९८ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसर्वावस्थासुसर्वदा तत्वनिष्ठोभवेत्तावद्ध्येयदीच्छन्मोक्षमात्मनः ९९ धर्मज्ञानप्रसूनस्यस्वर्गमोक्षफलस्यच तापत्रयादिसंतप्तःच्छायांमोक्षतरोःश्रयेत् १००

सर्वापिदत्तावनिर्यज्ञानांचकृतंसहस्रमयुतंदेवाश्चसंतर्पिताः संसाराच्चसमुद्धृताःस्वपितरःसर्वस्यपूज्योप्ययंसोयस्यब्रह्मविचारणेक्षणमपिप्राप्नोतिधैर्यमनइति ९८ तस्मात्तत्वनिष्ठोभवेदितिसंबंधः ९९ उपासनाधर्मोज्ञानंचप्रसूनेयस्यबीजास्पदत्वात् स्वर्गादिभोगफलंयस्येति यत्र अनायासेनैवसकलसुखावाप्तिर्भवतीत्यर्थः अध्यात्मादितापत्रयोपसंतप्तः आध्यात्मिकंज्वरादि आधिदैविकंउष्मादि आधिभौतिकंदुर्जनादिच्छायांश्रयेत् मोक्षसुखंसदेववांच्छेदित्यर्थः १००

आत्मज्ञानादेवमुक्तिर्भवतीत्युपसंहरति तस्मादिति १०१ एवंतत्त्वज्ञानान्मोक्षंप्रतिपाद्य अधुनातत्त्वज्ञस्यातुरकृत्यंनिरूपयति अंतकालइतिष
ड्भिः १०२ गतसाध्वसः मृत्युभयशून्यः असंगोनामअनासक्तिस्तेनास्त्रेणस्पृहांकरोत्वच्छांतदेहं अनुयेपुत्रकलत्रादयस्तेष्वपिस्पृहांछिंद्यात् दे

तस्माज्ज्ञानेनात्मतत्त्वंविज्ञेयंश्रीगुरोर्मुखात् सुखेनमुच्यतेजंतुर्घोरसंसारबंधनात् १०१ तत्त्वज्ञस्यांतिमंकृत्यंशृणु
वक्ष्यामितेधुना येनमोक्षमवाप्नोतिब्रह्मनिर्वाणसंज्ञकम् २ अंतकालेतुपुरुषआगतेगतसाध्वसः छिंद्यादसं
गशस्त्रेणस्पृहांदेहेनुयेचतम् ३ गृहात्प्रव्रजितोधीरःपुण्यतीर्थजलाप्लुतः शुचौविविक्तआसीनोविधिवत्कल्पि
तासने ४ अभ्यसेन्मनसाशुद्धंत्रिवृद्ब्रह्माक्षरपरम् मनोयच्छेज्जितश्वासोब्रह्मबीजमविस्मरन् ५

हादिषुवीतरागोभवेदित्यर्थः ३ किंच गृहात्प्रव्रजितोनिर्गतः गृहेस्थितस्यपुनरप्यासक्तिसंभवात् तत्रकृत्यमाहशुचाविति विविक्तेएकांतेवि
धिवत्कुशाजिनचैलैःक्रमेणनिर्मिते ४ त्रिवृत् अकारउकारमकारात्मकम् ५

बुद्धिर्वैशारदीसासारथिःसाहायभूतायस्यसः शुभार्थेभगवद्रूपे ६ एवंचक्षुरादिभिर्मनसाचबाह्यविषयग्रहणंस्मरणंचविहायब्रह्माहमस्मीत्य
नुभववाक्यार्थंविभावयेदित्याह अहमितियोहंसब्रह्मैवयद्ब्रह्मतदहमेवेतिसमीक्ष्यतयाहंब्रह्मेतिभावनयाजीवस्यशोकादिनिवृत्तिः ब्रह्मा
हमितिभावनयाब्रह्मणःपारोक्ष्यनिवृत्तिर्भवतीतिव्यवहारोदर्शितः ततश्चनिष्कलेनिरुपाधौ आत्मनिब्रह्मणि आत्मानंमनआधायस्थित्वे

नियच्छेद्विषयेभ्योक्षान्मनसाबुद्धिसारथिः मनःकर्मभिराक्षिप्तंशुभार्थेधारयेद्धिया ६ अहंब्रह्मपरंधामब्रह्माहंप
रमंपदम् एवंसमीक्ष्यचात्मानमात्मन्याधायनिष्कले ७ ओमित्येकाक्षरंब्रह्मव्याहरन्मामनुस्मरन् यःप्रयाति
त्यजन्देहंसयातिपरमांगतिम् ८ नयत्रदांभिकायांतिज्ञानवैराग्यवर्जिताः सुधियस्तांगतिंयांतितानहंकथ
यामिते ९

त्य ७ ततओमित्येकंयदक्षरंतदेवब्रह्मतदुच्चारयन्नेवादेहंत्यजनन् यःप्रकर्षेणयाति अर्चिरादिमार्गेणसः परमांश्रेष्ठांमद्गतिमेवयातिपुनर्दु
खालयमशाश्वतंजन्मनप्राप्नोतीतिद्वयोरर्थः ८ किंच एवंअंतकालेधारणयामत्प्राप्तिर्नित्याभ्यासवतांज्ञानिनामेवभवतिनान्येषामित्याह
नयत्रेतिषड्भिः ९

गपुटी
९५

निर्मानेति निर्गतौ मानमोहौ अहंकारमिथ्याभिनिवेशौ येभ्यस्ते जितः पुत्रकलत्राद्यासक्तिरूपो दोषो यैः अध्यात्मे आत्मज्ञाने नित्याः परिनिष्ठि
ताः विशेषेण निवृत्ताः कामोभिलाषो येभ्यस्ते सुखदुःखहेतुत्वात् सुखदुःखसंज्ञानि शीतोष्णादीनि द्वंद्वानि तैर्मुक्ताः अतएव अमूढा निवृत्ताविं

अ.
१६

निर्मानमोहाजितसंगदोषा अध्यात्मनित्याविनिवृत्तकामाः द्वंद्वैर्विमुक्ताःसुखदुःखसंज्ञैर्गच्छंत्यमूढाः पदमव्य
यंतत् १० ज्ञानन्हदे सत्यजले रागद्वेषमलापहे यःस्नातिमानसे तीर्थे सवै मोक्षमवाप्नुयात् ११

द्याः विवेकिनस्तदव्ययंपदंगच्छंति तद्विष्णोःपरमंपदंसदापश्यंतिसूरयः इतिश्रुत्युक्तं किंच नतद्भासयतेसूर्योनसशांकोनपावकः यद्गत्वाननि
वर्त्तंते तद्धामपरमंममेति भगवदुक्तस्वरूपेलीनाभवंतीत्यर्थः १० ज्ञानमेवन्हदो निरवातोयस्यसत्यंब्रह्मतदेवजलंयस्मिन्नमानसेहृदयांत
गतेएवतीर्थेनतुबाह्ये ११

९५

किंच मद्भक्तिस्तुस्यतंत्रापिमुक्तिहेतुः किंपुनर्ज्ञानवैराग्ययुक्तेत्याह प्रौढमिति ब्रह्मादिस्थावरांतेषुवैराग्यंविषयेष्वनुयथैवकाकविष्ठायांवैरा
ग्यंप्रौढमुच्यते एतदास्थायधृत्वा अनन्यभाक् वासुदेवःसर्वमितिबुध्या अन्यमजानन्नित्यर्थः पूर्णदृष्टिःपूर्णेव्यापकेब्रह्मणिदृष्टिर्यस्य अतए
वप्रसन्नात्मामनोयस्येति १२ मरणोत्सुकःकृतकृत्याः प्रतीक्षंतेमृत्युंप्रियमिवातिथिमित्युक्तंदितोयस्तीर्थेनिवसन्नेवम्रियते १३ अ

प्रौढवैराग्यमास्थायभजतेमामनन्यभाक् पूर्णदृष्टिःप्रसन्नात्मासर्वेमोक्षमवाप्नुयात् १२ त्यक्त्वागृहंचयस्ती
र्थेनिवसेन्मरणोत्सुकः म्रियतेमुक्तिक्षेत्रेषुसर्वेमोक्षमवाप्नुयात् १३ अयोध्यामथुरामायाकाशीकांचीअ
वंतिका पुरीद्वारावतीज्ञेयासप्तैतामोक्षदायकाः १४ इतितेकथितंतार्क्ष्यमोक्षधर्मसनातनम् ज्ञानवैरा
ग्यसहितंश्रुत्वामोक्षमवाप्नुयात् १५ मोक्षंगच्छंतितत्वज्ञाधार्मिकाःस्वर्गतिंनराः पापिनोदुर्गतिंयांतिसं
सरंतिरवगादयः १६ योध्यादिसप्तमुक्तिक्षेत्राण्येवाह १४ मोक्षोपायमुपसंहरति १५ सकलग्रंथप्रतिपादितार्थमाह मोक्षमिति
अत्रैवप्रक्रियातत्वज्ञानेनतुपुनरावृत्तिरहितावेदेहमुक्तिर्भवतीति धर्म्यादिधर्मैश्चस्वर्गभोगानंतरमावृत्तिः निषिद्धकर्मभिस्तुनरकभोगा
नंतरमावृत्तिःखगादयःपक्षिपशुकीटादयःक्षुद्रजीवास्तुसंसरंति अत्रैवपुनःपुनर्जन्ममरणेलभंतेइतिग्रंथार्थसंग्रहः १६

पुनरपिमहदनुकंपयाश्रवणेच्छमाविष्करोति किमिति १७ सूतःशौनकंप्रतिगरुडस्यकृतार्थतामाह एवमितित्रिभिःध्यानपरःअंतर्मुख

इत्येवसर्वशास्त्राणांसारोद्धारोनिरूपितः मयातेषोडशोध्यायैःकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि १७ सूतउवाच ए
वंश्रुत्वावचोराजन्गरुडोभगवन्मुखात् कृतांजलिरुवाचेदंतंप्रणम्यमुहुर्मुहुः १८ भगवन्देवदेवेशश्राव
यित्वावचोमृतम् तारितोहंत्वयानाथभवसागरतःप्रभो १९ स्थितोस्मिगतसंदेहःकृतार्थोस्मिनसंशयः
इत्युक्त्वागरुडस्तूष्णींस्थित्वाध्यानपरोभवत् २०

हृत्यात्मतत्त्वानुभवपरायणएवाभून्नतुश्रवणेच्छाजातेत्यर्थः १८ १९ २० छ छ छ छ छ छ

इदानींग्रंथारंभेन्तग्रंथांतेग्रंथकार्त्तास्तवेन्हरिम् इतिसत्संप्रदायानुरोधेनग्रंथार्थंमुद्घाटयन्हरिंस्तौति यःस्वनामस्मरणादेवप्रथमादिषडा
ध्यायोक्तदुर्गतिंमन्वादिकोक्तप्रायश्चित्तंविनैवहरतीतिहर्त्ता स्वपूजनमेवयज्ञस्तेनैवद्रव्ययज्ञातुरदानादि कंविनैवसप्तमादिनवाध्यायो

स्मरणाद्दुर्गतिहर्त्तापूजनयज्ञेनसद्गतेर्दाता यःपरयानिजभक्त्याददातिमुक्तिंसमांहरिःपातु २१ इति
श्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेभगवद्गरुडसंवादेमोक्षधर्मनिरूपणोनामषोडशोऽध्यायः १६

क्तसद्गतेर्दाताभवतीति किंच परयानिर्गुणसर्वोधर्मोत्तमया निजभक्त्यैवएतदध्यायोक्ततत्वज्ञानंविनैवमुक्तिंददाति सहरिर्मांपातुजन्म
मरणाद्रक्षतु १२१ इयंनौनिधिरामेणमयाटीकाकृतादरात् अनयारमयासार्धंप्रीयतांमधुसूदनः१ इतिश्रीगरुडपुराणेटीकायांषोडशो ऽ
ध्यायः१६

श्रीगणेशायनमः श्रीभगवानुवाच इत्याख्यातंमयाताक्ष्यंसर्वमवोर्ध्वदैहिकम् दशाहाभ्यंतरेश्रुत्वासर्वपापैःप्रमुच्यते
१ इदंचामुष्मिकंकर्मपितृमुक्तिप्रदायकम् पुत्रवांछितदंचैवपरत्रेहसुखप्रदम् २ इदंकर्मनकुर्वंतियेनास्तिकनराध
माः तेषांजलमपेयंस्यात्सुरातुल्यंनसंशयः ३ देवताःपितरश्चैवनैवपश्यंतितद्गृहम् भवंतितेषांकोपेनपुत्राःपौ
त्राश्चदुर्गताः ४ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चैवेतरेपिच तेचांडालसमाज्ञेयाःसर्वप्रेतक्रियांविना ५ प्रेतकल्पमि
दंपुण्यंशृणोतिश्रावयेच्चयः उभौतौपापनिर्मुक्तौदुर्गतिंनैवगच्छतः ६ मातापित्रोश्चमरणेसौपर्णंशृणुतेतुयः पित
रौमुक्तिमापन्नौसुतःसंततिमान्भवेत् ७ नश्रुतंगारुडंयेनगयाश्राद्धंचनोकृतम् वृषोत्सर्गःकृतोनैवनचमासिकवार्षि
के ८ सकथंकथ्यतेपुत्रःकथंमुच्येदृणत्रयात् मातरंपितरंचैवकथंतारयितुंक्षमः ९ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनश्रोतव्यंगारुडं
किल धर्मार्थकाममोक्षाणांदायकंदुःखनाशनम् १० पुराणंगारुडंपुण्यंपवित्रंपापनाशनम् शृण्वतांकामनापूरंश्रोत
व्यंसर्वदैवहि ११ ब्राह्मणोलभतेविद्यांक्षत्रियःपृथिवींलभेत् वैश्योधनिकतामेतिशूद्रःशुध्यतिपातकात् १२ श्रुत्वा
दानानिदेयानिवाचकायाखिलानिच पूर्वोक्तशयनादीनिनान्यथासफलंभवेत् १३ पुराणंपूजयेत्पूर्वंवाचकंतदनंतर
म् वस्त्रालंकारगोदानैर्दक्षिणाभिश्चसादरम् १४ अन्नाश्चहेमदानैश्चभूमिदानैश्चभूरिभिः पूजयेद्वाचकंभक्त्याब

हुपुण्यफलाप्तये १५ वाचकस्यार्चनेनैवपूजितोहंनसंशयः संतुष्टेतुष्टितांयामिवाचकेनात्रसंशयः १६ इतिश्रीगरु
डपुराणश्रवणफलम् आसीद्रत्कापुराणस्यश्रीशार्दूलमहीपतेः झुंझुणुनगरस्यापिमिश्रःश्रीसुखलालजी १ तस्यश्री
हरिनारायणात्मजस्तेस्कृतेनतु मयानोनिधिरामेणकृतोयंसारसंग्रहः २ प्राचीनैर्यत्कृतःपूर्वंगारुडःसारसंग्रहः सतुनोबुद्धि
दौर्बल्याज्ज्ञातस्तस्मादयंकृतः ३ पुनरुक्तिपरित्यज्यक्रमेणायंमयाकृतः बालानांसुखबोधायनतुपांडित्यगर्वितैः ४ अ
त्राप्रमाणंयत्किंचित्प्रमादाल्लिखितंमया विद्वद्भिःसुविचार्यैवशोधनीयोनसूयुभिः ५ सारोद्धारोमयामूलंबहुग्रंथैर्यथाकृतः
तथैवानेकटीकाभिरुद्धृतःसारसंग्रहः ६ महारवेदान्मयात्वत्रयथास्थाननियोजितः शास्त्रंविनाप्रयासंमेकोज्ञास्यतिविमूढ
धीः ७ विद्वानेवहिजानातिविद्वज्जनपरिश्रमम् नहिवंध्याविजानातिगुर्वीप्रसववेदनाम् ८ येपूर्वसंग्रहेमूढानैवजानंति
योग्यताम् तेकथंहिभविष्यंतिहर्षिताःपठनेस्यच ९ सारोद्धारमिमंमिश्राःपठंतुनपठंतुवा मयात्तुस्वीयबोधायकृतमेत
न्नसर्वशः १० मंगलंभगवान्विष्णुर्मंगलंगरुडध्वजः मंगलंपुंडरीकाक्षोमंगलायतनोहरिः ११ लाभस्तेषांजयस्तेषांकुत
स्तेषांपराजयः येषामिंदीवरश्यामोहृदयस्थोजनार्दनः १२ राजानःपरिपालयंतुवसुधांधर्मेस्थिताःसर्वदापृथ्वीकामदुघा
भवत्वविरलंवर्षंतुकालेघनाः ईर्ष्यामुज्झतुदुर्जनःपरगुणेष्वासज्जतांसज्जनःसत्काव्यामृतवर्षिणोकविमुखेवाणीचिरंनंद

तु ९३ इतिश्रीगरुडपुराणेस्वकृतश्लोकाःसमाप्ताः प्रथमाध्यायेऐहिकामुष्मिकदुःखनिरूपणंश्लोकाश्च ६० द्वितीयेय
ममार्गनिरूपणम् ८६ तृतीयेयमयातनानिरूपणम् ७१ चतुर्थेनरकप्रदपापनिरूपणम् १०४ पंचमेपापचिन्हनिरूपणम्
५८ षष्ठेपापिनांजन्मादिदुःखनिरूपणं ४३ एवंषडाध्यायेःपापगतिः सप्तमेबभ्रुवाहनप्रेतसंवादः ६८ अष्टमेआतुरदानम्
११८ नवमेम्रियमाणकृत्यम् ४८ दशमेदाहास्थिसंचयकर्मनिरूपणम् १०४ एकादशेदशगात्रविधिः ४२ द्वादशेएकाद
शाहविधिः ८० त्रयोदशेसपिंडीशय्याप्रदानानिरूपणं १२३ चतुर्दशेधर्मराजनगरनिरूपणम् ८६ पंचदशेसुकृतिजनज
न्माचरणनिरूपणम् ९५ षोडशेध्यायेचमोक्षधर्मनिरूपणमिति १२१ मूलसंख्या १२८७ सटीकसा ३१०० फल ३२
इतिगरुडपुराणसमाप्त. शुभंभवतु ॥ छ छ छ छ छ छ छ छ छ

संवत् १९१९ भाद्रपदशुद्ध ८ यहपुस्तकमुंबईमध्ये श्रीधरगौडब्राह्मण सलेमाबादके आपकामज्ञायुक्तनामज्ञानसागरछापखानामेंछाप्यो शुभंभवतु ॥ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७

॥इतिश्रीगरुडपुराणसमाप्तः॥

C91 82

THE LIBRARY OF CONGRESS

NOV 81
N. MANCHESTER,
INDIANA 46962

LIBRARY OF CONGRESS
0 039 326 322 2